

**EDUKACYJNE I ANIMATORSKIE
DZIAŁANIA W REGIONIE LUBELSKIM
PROWADZONE PRZEZ
OŚRODEK „BRAMA GRODZKA – TEATR NN”**

OŚRODEK „BRAMA GRODZKA – TEATR NN” 1990–2012

Próbą podsumowania tego, co zostało zrobione w Ośrodku „Brama Grodzka – Teatr NN” w ciągu ponad 20 lat działalności, jest książka Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” 1990–2012 oraz towarzyszące jej kolejne tomy, będące opracowaniami szczególnie ważnych dla ośrodka tematów.

Są to:

Tom I: **TEATR NN**

Tom II: **ARTYSTYCZNE I ANIMATORSKIE
DZIAŁANIA W PRZESTRZENI MIASTA
ZWIĄZANE Z PAMIĘCIĄ**

Tom III: **WYSTAWY**

Tom IV: **DZIAŁANIA ZWIĄZANE Z REWITALIZACJĄ
STAREGO MIASTA I INNYCH
PRZESTRZENI LUBLINA**

Tom V: **CZECHOWICZ**

Tom VI: **ANIMACJA SIECI W PROGRAMIE OŚRODKA**

Tom VII: **OŚRODEK „BRAMA GRODZKA
– TEATR NN” DLA APLIKACJI LUBLIN
ESK 2016. STUDIUM PRZYPADKU**

Tom VIII: **EDUKACYJNE I ANIMATORSKIE
DZIAŁANIA W REGIONIE LUBELSKIM
PROWADZONE PRZEZ OŚRODEK
„BRAMA GRODZKA – TEATR NN”**

EDUKACYJNE I ANIMATORSKIE DZIAŁANIA W REGIONIE LUBELSKIM
PROWADZONE PRZEZ
OŚRODEK „BRAMA GRODZKA – TEATR NN”

TOM VIII

LUBLIN 2012

WSTEP

Lubelszczyzna to region typowo wiejski i małomiasteczkowy. Brak w nim rozbudowanej i dobrze działającej infrastruktury edukacyjno-kulturalnej, a niewielkie miejscowości są często zacofane cywilizacyjnie, bez dobrze rozpoznanych możliwości i kierunków rozwoju. Do II wojny światowej charakterystyczną ich cechą była wielokulturowość, która tworzyła wyjątkowy w skali europejskiej krajobraz kulturowy tego regionu.

W lokalnych społecznościach brakuje świadomości tego, jak duży „kapitał dziedzictwa kulturowego” wiąże się z miejscem, w którym żyją. Jego wykorzystanie może stać się motorem przemian i rozwoju małych miejscowości.

Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” od wielu lat prowadzi w regionie lubelskim różnorodne działania nawiązujące do wielokulturowego dziedzictwa tego obszaru. Wymieńmy te najważniejsze:

- sesja „Dziedzictwo kulturowe Żydów na Lubelszczyźnie” (2001);
- „Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lublina i Lubelszczyzny” (2002–2004);
- „Ludzie – Miejsca – Środowiska” (2002–2003);
- „Środki Świata” (od 2002);
- „Kraniec nie znaczy margines” (2005);
- „Wirtualne miasteczko” (2011);
- „Ocalone losy (2012);
- „Pojednanie przez trudną pamięć” (2012);
- „Śladami Singera: Warsztaty. Spotkania. Sztuka” (2011, 2012).

Wśród tych działań szczególną rolę odgrywa „Śladami Singera: Warsztaty. Spotkania. Sztuka”. Zbiera on w jakimś sensie nasze doświadczenia z wielu wcześniejszych projektów. Wszystkie one są bardzo dobrymi przykładami dla animatorów próbujących mierzyć się z tematem wielokulturowości. Znajdą oni tutaj wszystko, co może im się przydać w ich własnej pracy – począwszy od tradycyjnej i sprawdzonej formy, jaką jest festiwal, poprzez działania dokumentacyjne, edukacyjne, artystyczne, kończąc na wykorzystywaniu najnowocześniejszej technologii. Zapraszamy do lektury!

**„ŚLADAMI SINGERA:
WARSZTATY. SPOTKANIA.
SZTUKA”**

TRASA FESTIWALU „ŚLADAMI SINGERA”

Jest to cykl interdyscyplinarnych działań edukacyjnych i artystycznych skierowanych do mieszkańców małych miejscowości Lubelszczyzny. Jego idea polega na odkrywaniu wielokulturowego dziedzictwa i korzystaniu z tego potencjału przez lokalne szkoły, biblioteki, domy kultury i różne organizacje. Ważny element projektu stanowi współpraca z młodzieżą, która uczestniczy w kompleksowych warsztatach – z jednej strony ma okazję do zdobycia wiedzy historyczno-kulturowej, z drugiej zaś nabywa umiejętności niezbędnych lokalnym animatorom kultury, organizującym własne wydarzenia kulturalne. Patronem wszystkich działań jest Isaac Bashevis Singer – pisarz szczególnie związany z Lubelszczyzną, barwnie opisujący przedwojenny Biłgoraj, Bychawę, Józefów, Szczebrzeszyn czy Tyszowce.

Podczas dwóch edycji projektu udało się wskrzesić pamięć o dawnych dziejach, przypomnieć historie poszczególnych osób, co stało się podstawą do kreowania działań edukacyjnych i artystycznych. W 2011 roku, w trakcie kilkumiesięcznych zajęć, młodzież miała okazję wziąć udział w warsztatach teatralnych, opowiadania historii, graffiti, filmowych, muzycznych i cyrkowych, a efekty tych spotkań zostały zaprezentowane podczas I edycji festiwalu „Śladami Singera”, która odbyła się w lipcu.

W 2012 roku do projektu dołączyła Bychawa. Tak jak w innych miejscowościach także i tu gimnazjaliści i licealiści zaangażowali się w intensywne przygotowania do kolejnej edycji festiwalu. Tym razem w ramach warsztatów nakręcili filmy reportażowe i artystyczne, wykorzystując metodę animacji poklatkowej, a także stworzyli własne prezentacje, które stały się częścią festiwalu. Jest on wyjątkową inicjatywą, punktem szczególnym na mapie wakacyjnych wydarzeń tego typu. Stanowi bowiem podróż pochodzących z różnych krajów artystów i wolontariuszy podążających śladami opowiadań Isaaca Bashevisa Singera. W każdej opisywanej przez niego miejscowości uczestnicy projektu wraz z mieszkańcami tworzą działania artystyczno-edukacyjne, których elementami są warsztaty oraz wydarzenia artystyczne. Podstawą tych poczynań jest oczywiście proza noblisty, a także unikalna historia i tradycje każdej z miejscowości.

Festiwal „Śladami Singera”

Głównym motywem festiwalu „Śladami Singera” jest podróż śladami opowiadań Isaaca Bashevisa Singera, których akcja rozgrywa się w małych miasteczkach Lubelszczyzny. Pisarz właśnie tu umieścił swój magiczny jidyszland. Wymieńmy kilka z tych miejscowości: Tarnogród, Zamość, Tyszowce, Kraśnik, Janów, Biłgoraj, Frampol, Bychawa, Józefów.

Już dwukrotnie – w roku 2011 i 2012, przez dwa lipcowe tygodnie, po drogach Lubelszczyzny jechał tabor Jaszy Mazura, słynnego lubelskiego Sztukmistrza, który wyruszył w tę podróż ze swoim zespołem kuglarzy, muzyków i cyrkowców.

Tabor zatrzymywał się na kilka dni w każdej z miejscowości (Tyszowce, Szczebrzeszyn, Józefów, Biłgoraj, Bychawa) leżącej na trasie jego wędrówki. Jego członkowie realizowali w nich projekt animatorski nawiązujący do historii tych miejsc. Wyświetlano filmy oraz prowadzono warsztaty teatralne z dziećmi i młodzieżą.

Uczestników wspierali artyści (tworzący małe teatryki lalkowe, muzycy i opowiadacze historii), którzy na koniec pobytu w każdej miejscowości (wspólnie z animatorami) organizowali rodzaj spotkania – jarmarcznego widowiska. W czasie jego trwania przy płonącym ognisku pojawiali się kuglarze (żonglerzy, połykacze ognia, akrobaci), a wśród nich Jasza Mazur. Zawsze słychać było muzykę, i – oczywiście – teatralizowane opowieści Singera prezentowane przez Witolda Dąbrowskiego z Teatru NN.

Od wielu lat w Lublinie, w Polsce i w Europie przedstawia on te właśnie historie, a przy Teatrze NN działa Scena Opowieści. W sposób oczywisty jej patronem został Jasza Mazur, bohater książki I.B. Singera *Sztukmistrz z Lublina*, a historia Jaszy jest stałym punktem programu od chwili premiery przedstawienia w roku 2010.

Przypomnijmy, że charakterystycznym elementem krajobrazu kulturowego przedwojennej Lubelszczyzny były właśnie małe miasteczka z mieszkającymi w nich Polakami i Żydami. Często zamieszkiwali je również prawosławni i unicy. Te miejsca tworzyły wieloetniczny, unikalny w skali europejskiej krajobraz kulturowy. W kulturze żydowskiej zwano je *sztetlami* (*sztetlech* – w jidysz – małe miasteczko). W wyniku zagłady społeczności żydowskiej w czasie II wojny światowej miejscowości te, z ich specyficznym klimatem kulturowym, przestały istnieć. Przetrwały tylko we wspomnieniach ich dawnych mieszkańców, na starych ilustracjach, fotografiach i kartach literatury. Kopalnią wiedzy na ich temat są żydowskie Księgi Pamięci, pisane po Zagładzie przez ocalałych Żydów.

Pamięć o tamtym nieistniejącym już przedwojennym świecie ulega coraz większemu zatarciu, a jeżeli powraca, to raczej w formie sentymentalno-nostalgicznych opowieści, często bardzo dalekich od rzeczywistości biednych *sztetli*. Może teraz, kiedy wielokulturowość Europy staje się czymś naturalnym i oczywistym, warto wrócić do tamtego zapomnianego dziedzictwa, mimo że kryje się w nim również wiele bólu i krzywdy.

Przypomnijmy, że region Lubelszczyzny szczególnie inspirował pisarzy żydowskich, a świadczą o tym utwory takich pisarzy jak Jakub Głatztejn, Szalom Asz, Icchak Lejb Perc. Dodajmy do tego jeszcze słynnych „mędrców z Chełma”, legendę o Golemie (również z Chełma), niezliczone opowieści chasydów o swych cadykach (w tym o Widzącym z Lublina), a łatwiej będzie nam ocenić znaczenie tego dla kultury żydowskiej. Nie ma więc przypadku w tym, że miejscowości z Lubelszczyzny pojawiają się na kartach wielu książek pisanych w języku jidysz, po angielsku. Postacią dla festiwalu symboliczną jest w sposób oczywisty Jasza Mazur, bohater najbardziej znanej książki Singera – *Sztukmistrza z Lublina*. Dlatego stało się tradycją, że wyruszając z Lublina w podróż „ślądami Singera”, jeszcze w Lublinie uczestnicy wysłuchują historii Jaszy Mazura.

A characteristic element of the cultural landscape of the pre-war Lublin region was a small town (shtetl) inhabited by mainly Poles and Jews, but also often by the Orthodox and the Uniate. These small towns formed a multi-ethnic cultural landscape, unique for European standards. As a result of the extermination of the Jewish community during World War II these towns, with its specific cultural climate, ceased to exist.

They have remained only in the memories of their former inhabitants, the old illustrations, photographs and in literature. It is noticeable that the memory of the exterminated pre-war world is becoming increasingly vague, and when it does return it is in a form of sentimental nostalgic stories, often very far from the poor shtetl reality. Maybe now, that the multiculturalism of Europe is becoming its characteristic feature, it would be worth going back to this forgotten heritage, although there is also pain and hurt hidden here.

The main motive of the Following Singer's Traces festival is a journey which I.B.Singer's stories which action usually takes place in the Lublin region. It is here that the writer set his magic Yiddishland, it is here, in numerous towns (shtetls) of the Lublin region, where most of his stories were set. Just to list a few: Tarnogród, Zamość, Tyszowce, Kraśnik, Janów, Bilgoraj, Frampol, Bychawa, Józefów. Writings of Jacob Glatstein, Sholem Asch, Yitzhak Leib Peretz prove that this region was particularly myth-bearing for Jewish writers. Add to that the famous 'wise men of Chelm', the legend of the Golem (from Chelm also), countless Hasidic stories of their tzadiks (including the Seer of Lublin), to realize the importance of this place for Jewish culture. By no coincidence the town of Lublin appears on the pages of numerous books written in Yiddish, Hebrew or English.

A symbolic figure of the festival is Yasha Mazur, the protagonist of Singer's most famous book – *The Magician of Lublin*. In 2011 and 2012, the Magician's tabor hit the road for two weeks of July. He and his team of jugglers, musicians and circus performers from set off from Lublin. The tabor would stop for two days in each of the selected cities (Tyszowce, Szczepieszyn, Józefów, Bilgoraj and Bychawa). Participants would carry out the project referring to the history of each particular place. Films would be screened and theater workshops conducted for children and youth. They were supported by artists (small puppet theaters, musicians and storytellers) to create a particular kind of a get-together for the last day of their stay in each of the towns. This was a fairground spectacle during which jugglers, fire eaters and acrobats also appeared with Yasha Mazur among them. The music was always with them and so were, of course, theatralised stories of Singer.

Люблін і Люблінщина були улюбленими місцями в оповіданнях лауреата Нобелівської премії з літератури – Ісаака Башевіца Зінгера. Це винятковий письменник, який своєю творчістю прославив наш регіон. Завдяки його оповіданням у цілому світі знають назви таких міст як Тишовце, Щебрешин, Юзефів, Білгорай, чи Люблін.

Як реально виглядав описаний письменником світ? Як він виглядає сьогодні і що про нього знають сучасні мешканці? Ці питання спонукали нас до вирушення в унікальну подорож – слідами І. Б. Зінгера. Разом з місцевими організаціями: школами, будинками культури, бібліотеками, громадськими об'єднаннями ми створили артистично-освітній проект, елементами якого є різноманітні майстер-класи, тренінги та артистичні заходи. Особливу роль в цьому проекті відіграють міжнародні волонтери з Ізраїлю, України, Росії, Туреччини, Франції і Польщі. То вони, разом з молоддю і місцевою спільнотою, проведуть культурні заходи і анімують простір, створюючи унікальну програму, що ґрунтується на традиціях, культурі і історії – програму Фестивалю „Слідами Зінгера”.

Програма 2012

Зустріч молоді з Тишовце, Щебрешина, Юзефова, Білгорая та Бихави в рамках проекту «Слідами Зінгера. Майстерні. Зустрічі. Мистецтво».

11 квітня 2012 року група молоді з 5 місцевостей, що беруть участь в проекті «Слідами Зінгера. Майстерні. Зустрічі. Мистецтво» приїхала до організації «Брама Гродська – Театр NN», щоби прийняти участь в освітньо-артистичних, а також познайомитися з цілями і графіком проекту.

У квітні, травні і червні 2012 року молодь матиме можливість здобувати знання і вміння під час історико-культурних майстерень, а також артистичних: кінематографічно-анімаційних, художніх, театральних, музичних, нового цирку і фотографії. Під час майстерень відбудуться презентації, що є частиною Фестивалю „Слідами Зінгера”, який проходитиме в днях 12-24 липня 2012 року.

«Слідами Зінгера. Майстерні. Зустрічі. Мистецтво» – то міждисциплінарний проект культурної освіти, направлений на місцеві (з особливою роллю шкільної молоді) спільноти Юзефова Білгорайського, Тишовіц, Щебрешина, Білгорая, Бихави, а також Любліна. Джерелом натхнення для виникнення ідеї цього проекту є творчість нобелівського лауреата І. Б. Зінгера. У кожному з цих місць будуть відбуватися презентації освітніх, артистичних та аніматорських заходів, підготовлених у рамках майстерень, що реалізовуватимуться раніше, учнями шкіл і міжнародних артистів. Таким чином виникне цикл п'яти своєрідних фестивалів. Вони збагатять культурну і освітню атмосферу вищезгаданих місцевостей, а отримані учасниками проекту вміння і досвід створять підстави для ініціювання власних заходів в майбутньому.

I EDYCJA FESTIWALU „ŚLADAMI SINGERA”

PARADA W TYSOWCACH, 14 LIPCA 2011, FOT. A. PUCHKOVA

POKAZ CYRKOWY W TYSOWCACH, 14 LIPCA 2011, FOT. A. PUCHKOVA

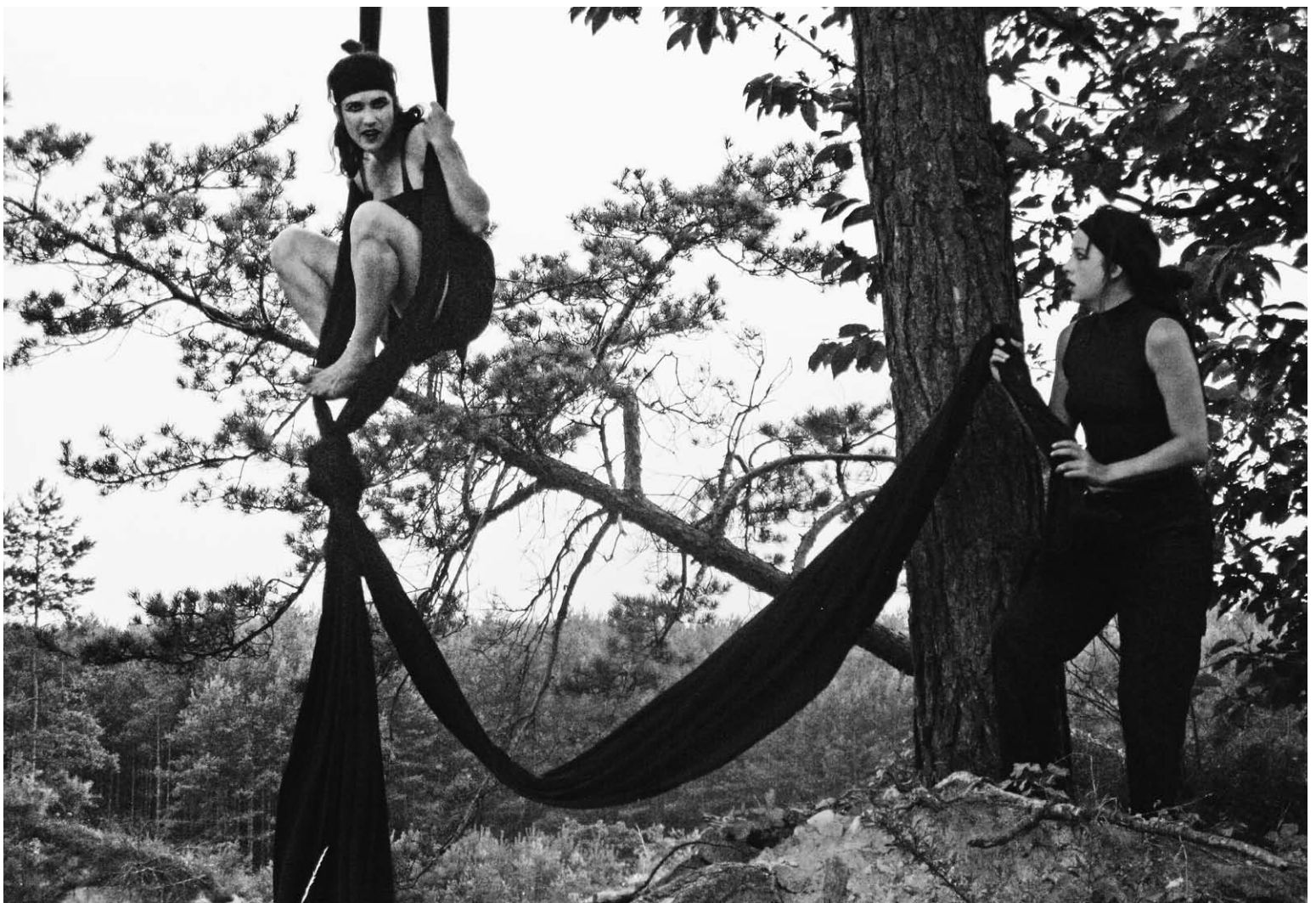

POKAZ CYRKOWY NA RYNKU W SZCZEBRZESZYNIE,
17 LIPCA 2011, FOT. A. PUCHKOVA

PERFORMANCE ADVY WEINSTEIN NA RYNKU W SZCZEBRZESZYNIE,
17 LIPCA 2011, FOT. J. ZĘTAR

PERFORMANCE BUTOH W KAMIENIOŁOMACH W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKIM, 19 LIPCA 2011, FOT. J. ZĘTAR

PARADA W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKIM, 19 LIPCA 2011, FOT. A. PUCHKOVA

PARADA W BIŁGORAJU, 23 LIPCA 2011, FOT. J. ZĘTAR

KONCERT W BIŁGORAJU, 23 LIPCA 2011, FOT. J. ZĘTAR

Śladami Singera, który wraca do siebie

– Kartony, kredki, farby, kreda. Wszystko, co się może przydać w czasie warsztatów plastycznych. Taka mała świecica. Tu w bukłakach jest parafina do fireshow. To ciężkie, to nogi do konstrukcji objazdowej wystawy – wylicza **Joasia Krauze**, współorganizatorka literacko-teatralno-festiwalowej ekspedycji, patrząc na stos tobołów, które piętrzą się koło autokaru. Toboły mają tendencję do wzrostu, a tu jeszcze nadchodzą kolejni uczestnicy, niosąc ryzy papieru i jakieś rulony. Wszystko dzieje się we wtorkowy ranek na placu Zamkowym w Lublinie. Przechodnie patrzą z ciekawości, bo niby nie ma nic ciekawego w widoku wycieczki pakującej się do odjazdu. Ale dlaczego kilku młodych ludzi niesie jednokołowe rowerki, dwóch upycha na siedzenie spory pomnik, a jeden z ma zamiast nosa różową kuleczkę z gąbki?

Wędrowny pomnik

– Trochę ja ich znalazłam, trochę oni mnie znaleźli, tak szliśmy do siebie – śmieje się **Ula Pietrzak**, od ponad dwóch lat aktorka lubelskiego Teatru Andersena pytana, jak to się stało, że bierze udział w Festiwalu „Śladami Singera”. Z Urszulą można spokojnie porozmawiać, bo zajęta jest trzymaniem w objęciach dwóch ludzkich rąk. Męskich. – Bym się zdecydowała na taką wyprawę nawet gdyby była śladami Orzeszkowej albo Prusa. Okazja porozmawiania w kilku językach i spotkania tytułu młodych fajnych ludzi to dla mnie atut. Dlatego jadę.

Jeśli dziś piątek, to jesteśmy w Szczepieszynie. Tak lokalizuje swój pobyt pół setki osób, które od wtorku podróżują tropem literackich bohaterów i samego autora noblisty. Przewodnikiem międzynarodowej wakacyjnej wyprawy jest pisarz Isaac Bashevis Singer

AGNIESZKA DYBEK
dybek@dziennikwscodni.pl

Dwa dni wystarczyło, żebyśmy się zintegrowali, popracowali na programem. Wszyscy jedziemy trochę w ciemno, ale ja wiem, kogo spotkam. Wcześniej z młodzieżą przygotowywałam spektakl „Kuglarze”.
Na każdym postoju na trasie festiwalu – w Tyszowcach, Szczepieszynie, Józefowie i Biłgoraju (a także ostatniego dnia w Lublinie) – ręce zostaną przykręcone do korpusu figury Sztukmistrza z Lublina. Tytułowy bohater chyba najbardziej znanej powieści Singera, na czas imprezy stał się wędrownym pomnikiem.

Ekipa

Pomysł na ten międzynarodowy projekt jest prosty. Organizatorzy zaprosili do współpracy młodych ludzi – muzyków, artystów uprawiających sztukę cyrkową, graffiti, interesujących się i znających kulturę żydowską (język jidysz). Uczestnicy musieli dojechać do Lublina na własny koszt, resztę zapewniła organizatorzy. – Dla kilku osób z Izraela to była bariera. Niestety, musieli zrezygnować z udziału w projekcie – mówi **Joasia**, która zajmuje się wolontariuszami.

I tak powstała pięćdziesięcioosobowa ekipa, która wyruszyła w objazd po miasteczkach związanych z twórczością Singera. Tam, gdzie toczą się losy literackich bohaterów powieści i opowiadań, w miejsca skąd pisarz czerpał inspirację.

Dobre przyjęcie

W każdym z tych miejsc ekipa spędza dwa-trzy dni. I wciąga do zabawy i nauki mieszkańców. Zaprasza na

warsztaty, pokazy, spektakle. Za bazę mają szkoły, biblioteki, rynki, placówki, ośrodki kultury.

– Nie przypominam sobie, by gdzieś okazano nam niechęć albo ktoś nie chciał brać udziału w festiwalu – kręci głową **Aleksandra Duż**, koordynatorka całego projektu, pytana o przygotowanie całej imprezy, które trwały od kwietnia.

Zaden burmistrz nie odmówił czytania fragmentu prozy noblisty? – Nie. Ale wszędzie już współpracowaliśmy przy innych projektach, byliśmy ze spektaklami, dzieci robiły

zdjęcia w ramach warsztatów, poznawały prozę Singera – dodaje **Joasia Krauze**.

Podstawy alfabetu

– To śmieszne, ale jeszcze nigdy nie spałem w Biłgoraju w hotelu – mówi **Michał Szulc** z Biłgoraja. Do udziału w festiwalu został zaproszony i razem z poznanym w czasie realizacji innych projektów Kubą Ratowskim zajmują się oprawą muzyczną projektu. – Bierzemy udział w warsztatach muzyki klezmerskiej, będziemy tworzyć muzykę do wystawianych spektakli i w czasie korowodów czy wy-

stępów cyrkowych – tłumaczy. – Zajmuje się muzyką etniczną, perkusyjną – dodaje **Kuba**.

– Zupełnie nie wiem, co mnie czeka. Ilu będę mieć uczniów. Ale myślę, że dam sobie radę – mówi **Monika Biesaga**, studentka III roku judaistyki na UJ. Między 12 a 23 lipca zmieniła się w nauczycielkę i członka sekcji edukacyjnej. Na czas festiwalu jest „panią od jidysz”. – Będą podstawy alfabetu, poznamy proste wyrazy – opowiada o tym, co się będzie działo na jej zajęciach. Jej koleżanką z sekcji jest **Lidia Chmielewska**. Obie pierwszy raz przyjechały do Lublina i pierwszy raz będą zwiedzać nasz wschodni kawałek Polski.

Jeśli dziś jest piątek, to znaczy, że autokar oklepany logo festiwalu jest w Szczepieszynie i o godz. 20 na Rynku zacznie się koncert klezmerski a o godz. 20.30 będzie pokaz filmów dokumentalnych oraz filmów nakręconych przez młodzież z tutejszego ZS nr 1. A jutro od 11 zaczynają się warsztaty: cyrkowe, filmowe, fotograficzne, pisanie w jidysz, literackie i plastyczne, garnarskie i tańca. O godz. 20 wernisaż wystawy fotografii, później spektakl teatralny, a później koncert. W niedzielę też nudy nie będzie. A wszystko gratis.

A w poniedziałek... a w poniedziałek to już będzie Józefów, a tam o godz. 20 zacznie się koncert klezmerski. I tak do niedzieli 24 lipca. To będzie dzień kulminacyjny imprezy organizowanej przez Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”. A **Joasia** z **Aleksandrą** zobaczą dno w wielkiej torbie z koszulkami festiwalowymi przygotowanymi dla uczestników tej eskapady. We wtorek, 12 lipca, koszulek było jeszcze 300.

ISAAC BASHEVIS SINGER

Urodził się 21 listopada 1902 (w Leoncinie koło Nowego Dworu Mazowieckiego), zmarł 24 lipca 1991 (w Miami). Pisarz żydowski tworzący głównie w języku jidysz, dziennikarz. Laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1978

Uczestnicy. **Polska:** Andrzej Brylak, Natalia Stupek, Karolina Szaturska, Wiktoria Witkiewicz, Małgorzata Majewska, Konrad Kowalski, Marcin Kawecki, Marcin Borkowski, Larysa Michalska, Monika Biesaga, Ewelina Dycha, Aleksandra Miszczak, Joanna Gierdal, Lidia Chmielewska, Grzegorz Szelezin, Emilia Kolowiecka, Katarzyna Piętka, Jadwiga Jabłońska, Adam Kukulowicz. **Izrael:** Kfir Katz, Mayan Kotzan, Danielle Cohen Levy, Tal Ivancovsky, Daniel Rachmano, Adva Einstein, Hadas Gros, Tanya Plazner, Michał Gil. **Ukraina:** Mykola Homanyuk, Maryna Kuklina, Andriy May, Yevhen Lyashenko, Tetiana Bagatskaya, Anna Korzhenevska, Julia Alexiejeva, Anna Puchowa. **Serbia:** Milena Pindovic. **Hiszpania:** Sara Sevilla Jimenez. **Francja:** Violaine Lochu. Organizatorzy: Aleksandra Duż, Joanna Krauze, Witold Dąbrowski, Joanna Zętar, Karolina Kryczka, Łukasz Kowalski, Jacek Sribniak, Ula Pietrzak, Seweryn Chwała, Michał Malinowski, Michał Szulc, Jakub Ratowski. Wszyscy siedzą w tym autokarze.

foto: zrodlo.edyta.wisniewski

Partnerzy:

Patronaty:

Zespół Szkół Nr 5 im. Hermana Stefana Czarnieckiego w Tyśzowie
 Liceum Ogólnokształcące w Józefowie Bilgorajskim
 Zespół Szkół Łeśnych w Bilgoraju
 Zespół Szkół w Tyśzowie
 Urząd Miejski w Tyśzowie
 Urząd Miejski w Szczepieszynie
 Urząd Miejski w Józefowie Bilgorajskim
 Urząd Miasta Bilgoraj
 Samorządowe Centrum Kultury w Tyśzowie
 Miejski Dom Kultury w Szczepieszynie
 Bilgorajskie Centrum Kultury w Józefowie Bilgorajskim
 Miejski Ośrodek Kultury w Tyśzowie
 Miejski Ośrodek Kultury w Bilgoraju
 Miejska Biblioteka Publiczna w Szczepieszynie
 Miejska Biblioteka Publiczna im. Konfederacji
 Tyśzowskiej w Tyśzowie
 Miejska Biblioteka Publiczna w Józefowie
 Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Bilgoraju

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

foto: Izabela Białucha Singer, "Płomień Boga" Far International, 1988, IPDC-archives

BIŁGORAJ

21.07 - - - 2011

20:00 Koncert klezmerski przy Ławeczce Singera

20:30 Pokaz filmowy/Kino Tymczasowe:

1. A Sheet Passover
2. „Dobry jest wspólny posiłek, bo zbliża do oddalonych” - film dokumentalny o historii Szamulea Atezmona Wirera
3. Filmy młodzieży z Technikum Leśnego

22.07 - - - 2011

11:00 – 14:00 Warsztaty cyrkowe – zonglerka, monocykle, chodzenie po linie, chodzenie na sznurkach /Plac przed UM

11:00 – 14:00 Warsztaty teatralne /Adva Weinstein/Piwница pod bazą

11:00 – 14:00 Warsztaty filmowe/Plac przed UM

11:00 – 14:00 Warsztaty fotograficzne/Plac przed UM

11:00 – 14:00 Warsztaty pisania w jidysz „Moja miejscowość w jidysz”/Plac przed UM

11:00 – 12:30 Warsztaty literacko - plastyczne dla dzieci /?

11:00 – 12:30 Warsztaty bizuterii – projektowanie i tworzenie własnej bizuterii/Zagroda Sitarska

11:00 – 12:30 Warsztaty bizuterii – projektowanie i tworzenie własnej bizuterii/Zagroda Sitarska

12:30 – 14:00 Warsztaty plastyczne/ Zagroda Sitarska

12:30 – 14:00 Warsztaty muzyczne /?

16:00 – 18:30 Warsztaty tańca współczesnego/ Piwница pod bazą

16:00 – 18:30 Warsztaty teatralne/Danielle Cohen Lewy/?

20:00 – 21:00 Spektakl „Sztukmistrz z Lublina” Teatr NN z Lublina / Piwница pod bazą

21:00 – 21:30 Spektakl młodzieży z Technikum Leśnego powstały pod kierunkiem aktorki Urszuli Pietrzak z Teatru im. H. Ch. Andersena

23.07 - - - 2011

12:00 – 14:00 Gra miejska/Chętnie drużyny prosimy o przyście na 30 minut przed rozpoczęciem gry/Majpi Gaj

12:00 – 14:00 Prezentacja wirtualnej mapkiety przywojennego miasteczka/?

14:00 – 16:00 Tradycyjne gry i zabawy/Plac przed UM

17:00 – 17:30 Korowód

17:30 Oficjalne otwarcie Festiwalu „Śladami Singera”/Plac przed UM

18:00 Pokaz cyrkowy/Plac przed UM

18:30 Koncert młodzieży z Technikum Leśnego oraz koncert klezmerski/Scena Letnia przy Kolegium UMCS

19:00 Występ zespołu Jarzębina z Bukowej/Majpi Gaj

20:00 Pokaz cyrkowy/Plac przed UM

20:30 Koncert „Płomień Boga” w wykonaniu zespołu „Płomień Boga”

Ważone zapowiadanie: Płomień Boga Kol ha ołam Kulo – Cały cały świat

21:00 Przejazd na ognisko/OSIR, SMK

LUBLIN

24.07 - - - 2011

godz. 18:00 Final Festiwalu na Rynku Starego Miasta w Lublinie

korowód, pokaz cyrkowy, spektakl, jednodniowy pomnik I.B. Singera

godz. 21:00 „Sztukmistrz z Lublina” Restauracja „Hades – Szeroka”

godz. 22:00 klezmerskie jam session Restauracja „Hades – Szeroka”

MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL „ŚLADAMI SINGERA” 12-24 LIPCA 2011

Lublin i Lubelszczyzna to ulubione miejsca akcji opowiadań laureata literackiej Nagrody Nobla - Izaaka Baszevisa Singera. To wyjątkowy pisarz, który swoją twórczością rozstawił nasz Region. Dzięki jego opowiadaniom znane są w całym świecie nazwy takich miast jak Lublin, Bilgoraj, Józefów, Tyśzowie czy Szczepieszyn. Jak w rzeczywistości wyglądał opisany przez pisarza świat? Jak wygląda dzisiaj i co o nim więdą współcześni mieszkańcy? Te pytania skłoniły nas do wyruszenia w wyjątkową podróż – śladami I.B. Singera. Wspólnie z lokalnymi organizacjami: szkołami, domami kultury, bibliotekami, stowarzyszeniami artystycznymi stworzyliśmy artystyczno-edukacyjny projekt, którego elementami są warsztaty oraz wydarzenia artystyczne. Szczególną rolę w tym projekcie odgrywają międzynarodowi wolontariusze z Izraela, Ukrainy, Niemiec, Serbii, Hiszpanii, Francji i Polski. To oni, wraz z mieszkańcami przez blisko dwa tygodnie będą kreować wielokulturową i różnorodną przestrzeń we wspomnianych miejscowościach.

ORGANIZATOR:

Osrodek „Brama Grodzka - Teatr NN” jest samorządową instytucją kultury działającą w Lublinie na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i edukacji.

W realizowanych programach nawiązuje do symbolicznego i historycznego znaczenia swej siedziby – Bramy Grodzkiej, dawniej będącej przejściem pomiędzy miastem chrześcijańskimi i żydowskimi, jak również do położenia Lublina w miejscu spotkania kultur, tradycji i religii. Początkowo jego działalność ukierunkowana była na realizację autorskich przedsięwzięć. W miarę upływu czasu twórcy Teatru zaczęli otwierać się na inne pozateatralne przedsięwzięcia o charakterze społecznym i edukacyjnym, daleko wykraczające poza sztukę.

Kontakt: singer@teatrn.pl

MIĘDZYNARODOWY
FESTIWAL
ŚLADAMI SINGERA
12-24 LIPCA 2011
 WWW.SLADAMISINGERA.TEATRNN.PL
 WWW.FACEBOOK.COM/SLADAMI

TY SZOWGE

12.07 --- 2011

20:00 Koncert klezmerski /Skwerek
20:30 Spektakl „Ostatni demon” Teatr NN z Lublina /Stary Młyn
21:00 A Sheet! Passover – film /SCK

13.07 --- 2011

11:00 – 14:00 Warsztaty cyrkowe – zonglerka, monocykle, chodzenie po linie, chodzenie na szczydach /Skwerek/prowadzenie Mayan Kotzan/izrael, Marcin Kowalski, Marcin Kawecki/Polska
11:00 – 14:00 Warsztaty teatralne /SCK/prowadzenie Danielle Cohen Levy/izrael
11:00 – 14:00 Warsztaty filmowe/Skwerek/prowadzenie Karolina Kryzcka, Weronika Suchecka/Polska
11:00 – 14:00 Warsztaty fotograficzne/Skwerek/prowadzenie Joanna Zętar/Polska
11:00 – 14:00 Warsztaty pisania w jidysz „Moja miejscowość w jidysz” /Skwerek/prowadzenie Violaine Lochu
11:00 – 12:30 Warsztaty literacko-plastyczne dla dzieci /Biblioteka/prowadzenie Natalia Słupski/Polska
12:30 – 14:00 Warsztaty plastyczne – tworzenie lalek /Biblioteka/prowadzenie Tali Ivancovskiy, Karolina Szaturska
12:30 – 14:00 Warsztaty muzyczne /Skwerek/prowadzenie David Zouker/Francja
16:00 – 18:30 Warsztaty tańca współczesnego/Internat/prowadzenie Justine Maxelon/Niemcy
16:00 – 18:30 Warsztaty śpiewu tradycyjnego /SCK/prowadzenie Krzysztof Kozak/Polska

20:00 Spektakl młodzieży z ZS Nr 5 powstały pod kierunkiem opowiadacza historii Michała Malinowskiego/Skwerek
20:30 Koncert zespołu wokalnego SCK
21:00 – Pokaz filmu/SCK

14.07 --- 2011

12:00 – 14:00 Gra miejska/Chętnie drużyny prosimy o przyjscie na 30 minut przed rozpoczęciem gry/Skwerek
12:00 – 14:00 Prezentacja wirtualnej makiety przedwojennego miasteczka/Biblioteka
14:00 – 16:00 Ogródek jordanowski/Skwerek

17:00 – 17:30 Korowód
17:30 Oficjalne otwarcie Festiwalu „Śladami Singera”/Skwerek
18:00 – 18:50 Pokaz cyrkowy/Skwerek
18:20 – 18:50 Spektakl młodzieży z ZS Nr 5 powstały pod kierunkiem aktorki Urszuli Pietrzak z Teatru im. H. Ch. Andersena/Skwerek
19:00 – 20:00 Spektakl Dominio w jidysz/reż. Andrzej Maj, autor sztuki – Mykoia Homanuk/Ukraina/Stary Młyn
20:00 Fire Show/Skwerek
20:30 Wspólne zaspiewanie piosenki Kol ha olam Kulo – Cały cały świat
21:00 Widowisko plenerowe – zespół obrzędowy z KGW/Mikulin
22:00 Wspólne ognisko w Mikulinie

SZCZEBRZESZYŃ

15.07 --- 2011

20:00 Koncert klezmerski /Rynek
20:30 Spektakl „Był sobie raz” Teatr NN z Lublina /Wirydarz UM
21:00 A Sheet! Passover – film /MDK

16.07 --- 2011

11:00 – 14:00 Warsztaty cyrkowe – zonglerka, monocykle, chodzenie po linie, chodzenie na szczydach /Rynek
11:00 – 14:00 Warsztaty filmowe/Rynek
11:00 – 14:00 Warsztaty fotograficzne/Rynek
11:00 – 14:00 Warsztaty pisania w jidysz „Moja miejscowość w jidysz”
11:00 – 12:30 Warsztaty literacko-plastyczne dla dzieci
11:00 – 12:30 Warsztaty garmarskie/MDK
11:00 – 12:30 Warsztaty tańca współczesnego/MDK lub Harcówka
12:30 – 14:00 Warsztaty tańca ukraińskiego/MDK lub Harcówka
12:30 – 14:00 Warsztaty plastyczne/Szkoła

16:00 – 18:30 Warsztaty tańca regionalnego/MDK
16:00 – 18:30 Warsztaty teatralne/Acta Weinstein

20:00 Otwarcie wystawy fotograficznej przygotowanej przez młodzież z Liceum pod kierunkiem Joanny Zętar z Osrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”
20:30 Koncert uczestników warsztatów muzycznych
21:00 – Pokaz filmów nakręconych przez młodzież z Liceum pod kierunkiem Karoliny Kryzckiej z Osrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

17.07 --- 2011

12:00 – 14:00 Gra miejska/Chętnie drużyny prosimy o przyjscie na 30 minut przed rozpoczęciem gry/Rynek
12:00 – 14:00 Prezentacja wirtualnej makiety przedwojennego miasteczka/Biblioteka
12:00 – 14:00 Tradycyjne gry i zabawy/Rynek

17:00 – 17:30 Korowód
17:30 Oficjalne otwarcie Festiwalu „Śladami Singera”/Rynek
18:00 – 18:20 Koncert kapeli podwórkowej/Rynek
18:20 – 18:50 Pokaz cyrkowy/Rynek
19:00 – 19:15 Pokaz cyrkowy – wysoka linia pozioma/Harcówka
19:30 – 20:00 Siedmioro żydowskich dzieci – spektakl/MDK
20:10 – 20:30 Fire show/Rynek
20:30 – 20:45 Wspólne zaspiewanie piosenki Kol ha olam Kulo – Cały cały świat
21:00 Wspólne ognisko/Przy szkole

JÓZEFOW

18.07 --- 2011

20:00 Koncert klezmerski /MOK
20:30 Spektakl Siedmioro dzieci żydowskich/MOK
21:00 A Sheet! Passover – film /MOK

19.07 --- 2011

11:00 – 14:00 Warsztaty cyrkowe – zonglerka, monocykle, chodzenie po linie, chodzenie na szczydach /Rynek
11:00 – 14:00 Warsztaty teatralne /Acta Weinstein/Szkoła
11:00 – 14:00 Warsztaty filmowe/Rynek/prowadzenie Karolina Kryzcka
11:00 – 14:00 Warsztaty fotograficzne/Rynek/prowadzenie Joanna Zętar/Polska
11:00 – 14:00 Warsztaty pisania w jidysz „Moja miejscowość w jidysz”/Rynek
11:00 – 12:30 Warsztaty literacko-plastyczne dla dzieci /Biblioteka/
11:00 – 12:30 Warsztaty biżuterii – projektowanie i tworzenie własnej biżuterii!
12:30 – 14:00 Warsztaty plastyczne/MDK

16:00 – 18:30 Warsztaty tańca współczesnego/MOK
16:00 – 18:30 Warsztaty teatralne/

20:00 Koncert uczestników warsztatów warsztatów muzycznych/Kamieniolomy
20:30 Spektakl „Tajbale i jej demon” Teatr NN z Lublina/Kamieniolomy
21:00 – Pokaz filmów młodzieży/Liceum

20.07 --- 2011

12:00 – 14:00 Gra miejska/Chętnie drużyny prosimy o przyjscie na 30 minut przed rozpoczęciem gry/Rynek
12:00 – 14:00 Prezentacja wirtualnej makiety przedwojennego miasteczka/Liceum
14:00 – 16:00 Tradycyjne gry i zabawy/Rynek

17:00 – 17:30 Korowód
17:30 Oficjalne otwarcie Festiwalu „Śladami Singera”/Rynek
18:00 – 18:20 Koncert cyrkowy/Rynek
18:30 – 19:00 Spektakl młodzieży z ZS Nr 5 powstały pod kierunkiem aktorki Urszuli Pietrzak z Teatru im. H. Ch. Andersena/MOK lub Liceum
19:00 – 19:40 Koncert kapeli podwórkowej/MOK
19:40 – 20:00 Pokaz cyrkowy – akrobacje na linie!
20:00 – 20:30 ?
20:30 Fire Show/Rynek

Wspólne zaspiewanie piosenki Kol ha olam Kulo – Cały cały świat
21:00 Wspólne ognisko!

II EDYCJA FESTIWALU „ŚLADAMI SINGERA”

PIERWSZE SPOTKANIE MŁODZIEŻY Z BIŁGORAJA, BYCHAWY, JÓZEFOWA, SZCZEBRZESZYNA I TYSZOWIEC W RAMACH PROJEKTU „ŚLADAMI SINGERA: WARSZTATY. SPOTKANIA. SZTUKA”, 11 KWIECZNIA 2012, FOT. A. DUŻ

WARSZTATY W TYSZOWCACH, 4 KWIETNIA, FOT. NN

WARSZTATY W BIŁGORAJU, 26 KWIETNIA 2012, FOT. A. DUŻ

WARSZTATY W SZCZEBRZESZYNI, 24 KWIETNIA 2012, FOT. NN

SZCZEBRZESZYN

POKAZ CYRKOWY, TANYA PLAZNER Z IZRAELA,
13 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

KONCERT ZESPOŁU MASHKÉ, WOKALISTKA I AKORDEONISTKA
VIOLAINE LOCHU Z FRANCJI, 13 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WARSZTATY GARNCARSKIE W MDK,
13 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WARSZTATY TAŃCA AFRYKAŃSKIEGO,
13 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

PREZENTACJA FRAGMENTÓW KSIĄŻKI PHILIPA BIBELA *SZEBRESZIN*,
12 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

BIEGORAJ

MALOWANIE TWARZY, 15 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

KONCERT ZESPOŁU MASHKÉ
z FRANCJI, 15 LIPCA 2012,
FOT. SZ. KASIURA

SZTAFETA PAMIĘCI, 14 LIPCA 2012,
FOT. SZ. KASIURA

WARSZTAT BĘBNIARSKI,
15 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

PARADA, 16 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

JÓZEFÓW

PERFORMANCE „ULICA SINGERA”, 17 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WSPÓLNE CZYTANIE OPOWIADANIA
I.B. SINGERA, FOT. SZ. KASIURA

PREZENTACJA FILMU *WSPOMNIENIA*
ZREALIZOWANEGO PRZEZ MŁODZIEŻ
Z LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
I GIMNAZJUM IM. H. SIENKIEWICZA,
16 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

TYSZOWCE

WARSZTATY SZABLONU, 20 LIPCA 2012,
FOT. SZ. KASIURA

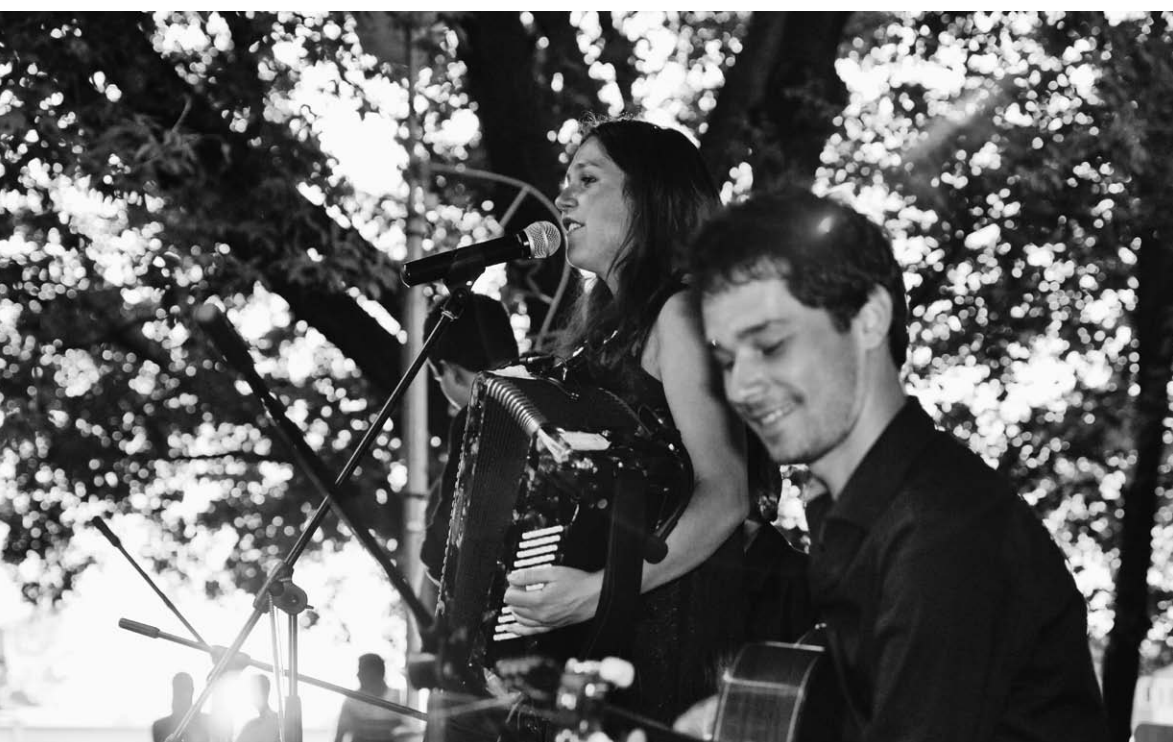
PARADA, 19 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

SZTAFETA PAMIĘCI, 19 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

POKAZ CYRKOWY,
20 LIPCA 2012,
FOT. SZ. KASIURA

KONCERT ZESPOŁU MASHKÉ,
20 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

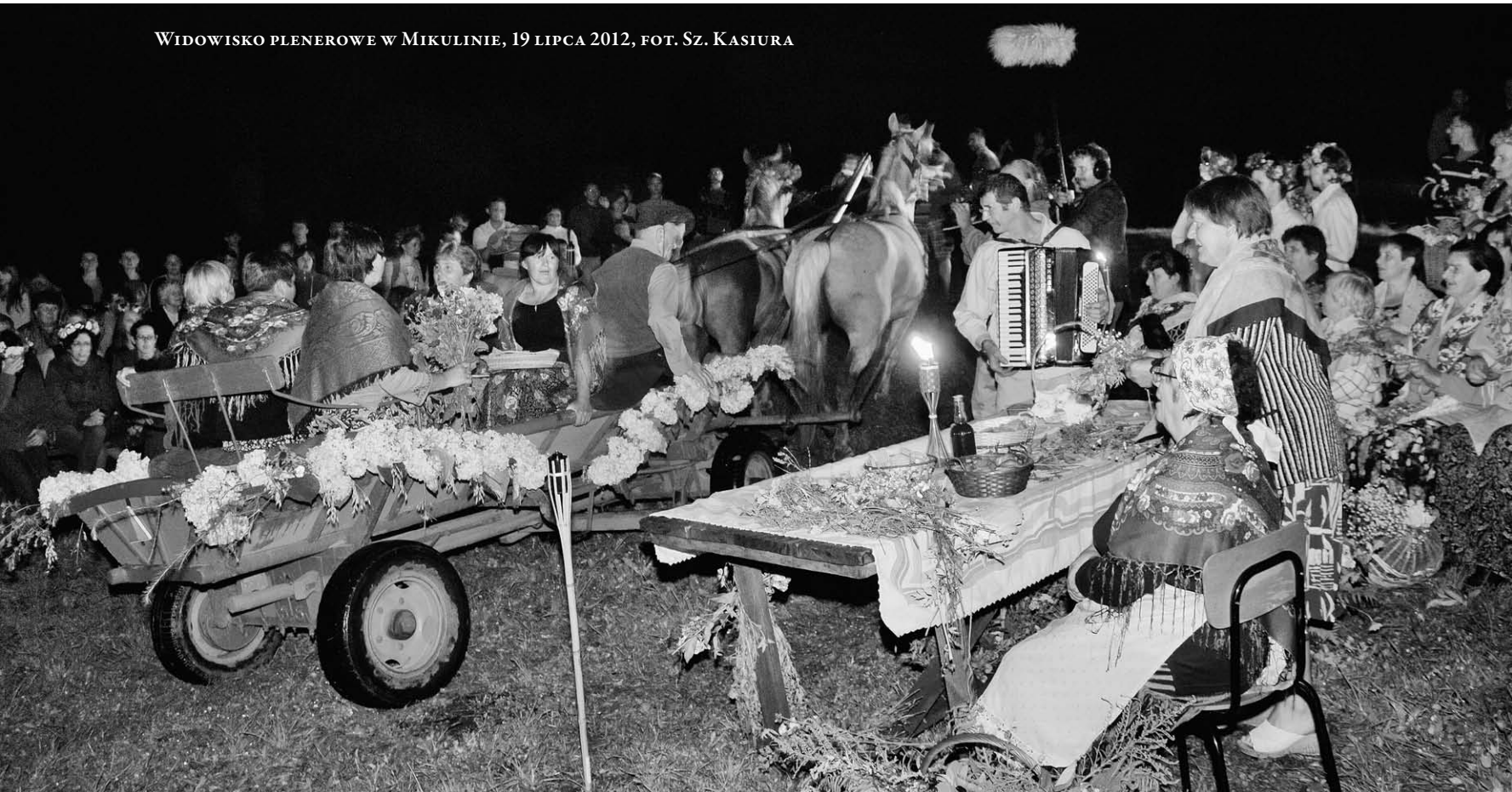
SPEKTAKL *PRACZKA*,
20 LIPCA 2012,
FOT. SZ. KASIURA

KONCERT BĘBNÓW AFRYKAŃSKICH,
20 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WIDOWISKO PLENEROWE W MIKULINIE, 19 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

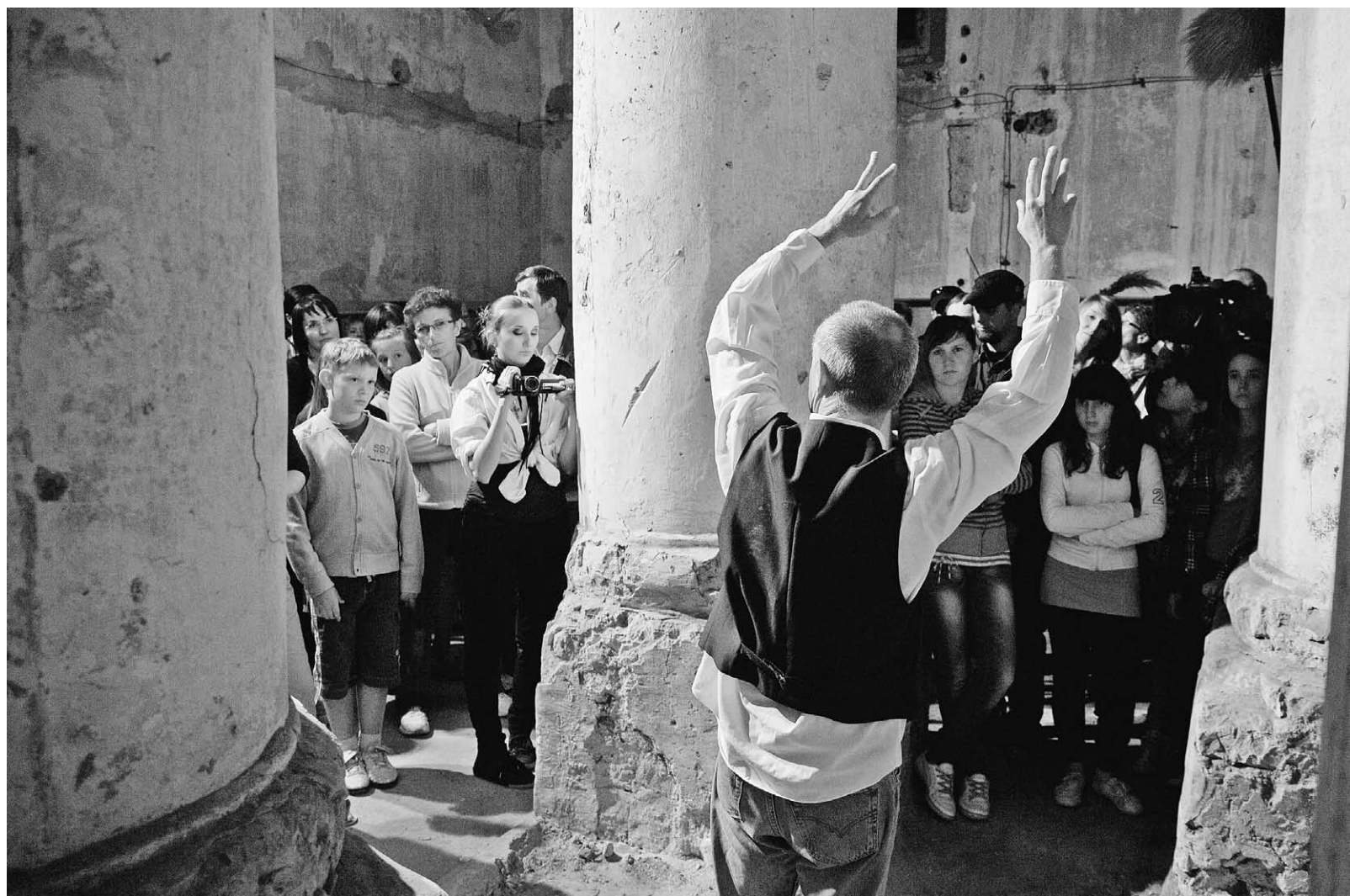
BYCHAWA

PARADA, 21 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WIECZÓR W SYNAGODZE, 22 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WSPÓLNE CZYTANIE OPOWIADANIA I.B. SINGERA, 22 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

WARSZTATY CYRKOWE, 22 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

PAKOWANIE FESTIWALOWEGO AUTOBUSU,
12 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

LUBLIN

WYJAZD FESTIWALOWEGO AUTOBUSU,
12 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

AKROBACJE, 24 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

PARADA NA PLACU PO FARZE W LUBLINIE, 24 LIPCA 2012, FOT. SZ. KASIURA

Ślad w ślad za Singerem

Sylwia Hejno

s.hejno@kurierlubelski.pl

Co łączy Szczepieszyn, Biłgoraj, Józefów, Tyszowce i Bychawę? Te niepozorne miasteczka, rozrzucone na Lubelszczyźnie, stały się inspiracją dla laureata Nagrody Nobla Izaaka Bashevisa Singera. Szlakiem dawnych sztetli biegnie festiwal „Śladami Singera”.

Ekipa wolontariuszy z Ośrodka Brama Grodzka-Teatr NN i artystów rusza w czwartek w trasę, aby przypomnieć na przykład o tym, że w Goraju zadomowił się szatan („Szatan w Goraju”), „Ostatni demon” w Tyszowcach, a „Dzień przyjemności” opisuje sielskie piękno Biłgoraja. Pisarz uwiecznił miasteczka Lubelszczyzny wręcz z fotograficzną dokładnością. Sam podkreślał, że nie widzi różnicy między swoją prozą a pamiętnikami. „Ciotka poczęstowała nas ciastem z suszonymi śliwkami, które smakowało, jakby upieczono je w raju (...) Marzyłem, aby móc zostać tutaj na zawsze” - czytamy w „Dniu przyjemności”.

FOTOWWHTTP://WWW.SLADAMISINGERA.TEATRNN.PL/JOANNAZETAR

„Śladami Singera”, rok 2012

- Są z nami osoby z Anglii, Francji, Irlandii, Izraela, Polski, Rosji, Turcji i Ukrainy. Wiele z nich zdecydowało się przyjechać drugi raz, co pokazuje wartość festiwalu - podkreśla Aleksandra Duż, koordynatorka.

Wśród nich znajduje się Violaine Lochu. Pierwszy raz przyjechała do Lublina z Paryża rok temu, aby zrobić badania o sztettlach pod kątem sztuki współczesnej. Trafiła do Teatru NN

i pomysł wydał jej się wspaniały. Towarzyszy jej ekipa grupy klezmerskiej Mashke, w której śpiewa, gra na flecie i akordeonie. - To były niezapomniane wrażenia. Znalazłam się między ludźmi różnych narodowości tak samo zafascynowanych kulturą żydowską - mówi.

„Śladami Singera”, 12-24 lipca,
pełny program:
www.sladamisingera.teatrnn.pl

Po śladach noblisty Singera

Warsztaty, pokazy, spektakle, koncerty, filmy. Dzisiaj na Rynku w Szczepieszynie rusza Festiwal „Śladami Singera”. W programie znalazły się warsztaty m.in. języka jidysz, pieśni chasydzkich, bębniarskie, teatralne, sztuki cyrkowej. Będą też spektakle „Krew”, „Szosza”, „Krótki piątek” w wykonaniu różnych grup teatralnych przygotowane na podstawie prozy Singera. Nie zabraknie koncertów muzyki klezmerskiej i ludowej, happeningów „Ulica Singera”, korowodów oraz fire show. W tegorocznej edycji

wezmą udział artyści i wolontariusze z Anglii, Francji, Irlandii, Izraela, Polski, Rosji, Turcji i Ukrainy.

W Szczepieszynie festiwal organizowany jest, by upamiętnić osobę i twórczość pisarza Isaac Bashevisa Singera potrwa do jutra. Potem odwiedzi Biłgoraj (14–15 lipca), Józefów (16–17 lipca), Tyszowce (19–20 lipca) i Bychawę (21–22 lipca). Finał odbędzie się 24 lipca w Lublinie. Szczegółowy program na www.strefaimprez.pl. Wstęp na wszystkie wydarzenia jest bezpłatny. (KP)

„DZIENNIK WSCHODNI”, 12 LIPCA 2012

Rozpoczął się Festiwal "Śladami Singera"

12 lip, 15:57

50 wolontariuszy wyjechało w czwartek z Lublina do miast Lubelszczyzny obecnych w twórczości pisarza Isaaca Bashevisa Singera. Będą tam organizować Festiwal „Śladami Singera”, który ma przypominać postać noblisty i zachęcać do poznania historii tych miejsc.

Pierwszym festiwalowym miastem jest Szczepieszyn. Potem artystyczne pokazy, warsztaty, wykłady, spotkania, spektakle odbędą się kolejno – w Biłgoraju, Józefowie, Tyszowcach, Bychawie, a finał zaplanowano w Lublinie na 24 lipca.

- Jedziemy do miasteczek, o których pisał Singer. Zależy nam szczególnie na współpracy z tamtejszymi mieszkańcami, aby oni razem z nami tworzyli ten festiwal i poznawali historię swoich miejscowości - powiedziała Aleksandra Duż z Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN, który jest organizatorem festiwalu.

Wolontariusze - wśród których są artyści i studenci z różnych krajów m.in. z Rosji, Izraela, Ukrainy, Francji - podróżują specjalnym autobusem oznakowanym logo festiwalu z napisem „Śladami Singera”. Będą oni w kolejnych miastach prowadzić różnorodne warsztaty m.in. języka jidysz, pieśni chasydzkich, bębniarskie, teatralne, sztuki cyrkowej - żonglerki, chodzenia po linie, chodzenia na szczydach, akrobatyki.

Będą też prezentować spektakle teatralne m.in. „Krew”, „Szosza”, „Krótki piątek”, przygotowane na podstawie prozy Singera. W każdym mieście zaplanowano też koncerty m.in. muzyki klezmerskiej i ludowej oraz happeningi pt. „Ulica Singera”.

O każdym z festiwalowych miast powstanie opowiadanie, które na podstawie rozmów z mieszkańcami napisze jeden z wolontariuszy, student judaistyki Andrzej Brylak. - Moim celem jest pokazanie, że miasta, które odwiedzimy, nie były atrakcyjne literacko tylko w czasach Singera, ale są nadal. Będziemy te opowiadania publikować na bieżąco na stronie internetowej - powiedział Brylak, który podczas festiwalu będzie też prowadził wykłady poświęcone współczesnej kulturze jidysz.

W każdym z festiwalowych miast zaprezentowany zostanie film przygotowany przez tamtejszą młodzież, nawiązujący do któregoś z opowiadań Singera lub jakiejś lokalnej historii.

Festiwal - jak podkreśliła Duż - jest efektem kilkumiesięcznej współpracy Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN z funkcjonującymi w festiwalowych miastach szkołami, bibliotekami, domami kultury. - Stworzyliśmy wspólnie ten projekt artystyczno - edukacyjny, którego celem jest sięganie do tradycji tego regionu i zachęcanie lokalnych społeczności do aktywnego uczestnictwa w kulturze i poznawania historii swoich miejsc - zaznaczyła.

Isaac Bashevis Singer urodził się 14 lipca 1904 r. Leoncinie koło Nowego Dworu Mazowieckiego. Był synem chasydzkiego rabina. Wychowywał się w Warszawie i w Biłgoraju na Lubelszczyźnie, gdzie mieszkał przez cztery lata. Temu miastu i jego okolicy poświęcił wiele swoich utworów, w których barwnie opisał społeczności żydowskie tamtego okresu. W 1935 r. wyemigrował do USA.

Pisał w języku jidysz. Jego najpopularniejsze utwory to „Szatan w Goraju”, „Sztukmistrz z Lublina”, „Niewolnik”, „Szosza”, „Wrogowie”. Do arcydzieł literatury należą krótkie opowiadania Singera, odznaczające się kunsztem narratorskim i wnikliwym portretowaniem postaci. W 1978 r. Singer otrzymał literacką nagrodę Nobla. Zmarł w 1991 r. w Miami.

(KT)

SZCZEBRZESZYN

12.07.2012 (CZWARTEK)

15:00-15:30 przemarsz korowodu wokół Rynku
16:00-18:00 *Szafęga Pamięci* – wywiady z mieszkańcami o historii miasta/Zespół Szkół nr 1 i rozmowa o książce Filipa Bibela *Szabeszni*/Miejski Dom Kultury
20:00-20:30 premiera filmu *Błękit* i spotkanie z autorami – młodzież z Zespołu Szkół nr 1 /Miejski Dom Kultury
20:30-21:00 monodram *Opowieści z Brany*. Teatr NN/Miejski Dom Kultury

13.07.2012 (PIĄTEK)

10:00-13:00 warsztaty plastyczne/Rynek
10:00-13:00 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia/Rynek
10:00-11:30 warsztaty tańca/Miejski Dom Kultury
11:30-13:00 warsztaty garmcarskie/Miejski Dom Kultury
12:00-13:30 warsztaty teatralne/Miejski Dom Kultury
13:30-14:30 warsztaty filcowania/Miejski Dom Kultury
13:30-14:30 warsztaty bębniarskie/Rynek
14:30-16:00 warsztaty pieśni chasydzkich *Lomir zingen* czarneli/Miejski Dom Kultury
14:30-16:00 warsztaty języka jidysz *Wifli lost a pomeancz*/Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna
15:00-17:30 warsztaty plastyczne/Rynek
15:00-17:30 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia/Rynek
16:00-17:00 *Kultura Jidysz – od narodzin przez Singera do współczesności* – wykład/Miejski Dom Kultury
17:30-18:00 oficjalne powitanie oraz wspólne czytanie opowiadania *Błękit* z udziałem władz miasta/Rynek
18:00-18:30 pokaz cyrkowy z udziałem młodzieży z Zespołu Szkół nr 1 – akrobatyka na linie, zonglerka, sztuczki kugarskie/Rynek
18:30-19:00 spektakle plenerowe/Rynek z Francji/Rynek
20:00-20:30 happening *Ulica Singera*/Rynek
20:30-21:00 spektakl teatru ognia, grupa In Nomine/Rynek

W razie deszczu wydarzenia odbędą się w Miejskim Domu Kultury.

BIŁGORAJ

14.07.2012 (SOBOTA)

15:00-16:00 przemarsz korowodu /Laweczka Singera – Urząd Miasta
16:00-18:00 *Szafęga Pamięci* – wywiady z mieszkańcami o historii miasta/Muzeum Ziemi Błgorajskiej
18:30-19:00 etiuda teatralna *Krow* na podstawie opowiadania I.B. Singera, teatr z Ukrainy /Błgorajskie Centrum Kultury
19:00-19:30 premiera filmu *Młga* *Kultura Leśnego*/Błgorajskie Centrum Kultury
19:30-21:00 *Wspólna wielkiego placu* – słuchowisko radiowe oraz spotkanie z reżyserką Marią Brzezińską/Błgorajskie Centrum Kultury

15.07.2012 (NIEDZIELA)

10:00-13:00 warsztaty plastyczne/plac Wolności
10:00-13:00 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia /plac Wolności
10:00-11:30 warsztaty teatralne/Urząd Miasta /plac Wolności
10:30-12:00 warsztaty fotografii otwartej /plac Wolności
11:30-14:00 warsztaty tańca/Urząd Miasta /plac Wolności
13:00-14:00 warsztaty muzyki klezmerskiej /Urząd Miasta
13:30-14:30 warsztaty bębniarskie/plac Wolności
13:30-14:30 warsztaty terapii sztuk /Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna
14:30-16:00 warsztaty języka jidysz *Wifli lost a pomeancz*/Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna
15:00-17:30 warsztaty plastyczne/plac Wolności
15:00-17:30 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia/plac Wolności
16:00-17:00 *Kultura Jidysz – od narodzin przez Singera do współczesności* – wykład/Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna
17:30-18:00 oficjalne powitanie oraz wspólne czytanie opowiadania *Urząd miłego oga* z udziałem władz miasta/plac Wolności
18:00-19:00 Zespół *Spiewaczy z Rudy Sołkiej* i kapela ludowa *Krajzaka*/plac Wolności
19:00-19:30 pokaz cyrkowy – akrobatyka na linie, zonglerka, sztuczki kugarskie /plac Wolności
19:30-20:00 spektakle plenerowe /plac Wolności
20:00-21:00 koncert zespołu klezmerskiego *Mashke z Francji*/plac Wolności
21:00-21:30 happening *Ulica Singera* /plac Wolności
21:30-22:00 spektakl teatru ognia, grupa In Nomine oraz młodzież z Technikum Leśnego /plac Wolności

W razie deszczu wydarzenia odbędą się w Błgorajskim Centrum Kultury.

JOZEFOW

16.07.2012 (PONIEDZIAŁEK)

15:00-16:30 przemarsz korowodu wokół Rynku /Laweczka Singera – wywiady z mieszkańcami o historii miasta/Miejska Biblioteka Publiczna
18:30-19:00 monodram *Szczas*, teatr z Ukrainy /Miejska Biblioteka Publiczna
19:00-19:30 p. premiera filmu *Wspomnienie* i spotkanie z autorami – młodzież z Liceum Ogólnokształcącego i Gimnazjum im. H. Steniewicza/Miejska Biblioteka Publiczna
19:30-20:30 monodram *Szczas* i teatr z Lublina, Teatr NN/Miejska Biblioteka Publiczna

17.07.2012 (WTOREK)

10:00-13:00 warsztaty plastyczne/Rynek
10:00-13:00 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia/Rynek
10:00-11:30 warsztaty ćwiczeń zdrowotnych *Opjans*/Miejski Ośrodek Kultury
10:30-12:00 warsztaty fotografii otwartej /Rynek
11:30-13:00 warsztaty tańca/Miejski Ośrodek Kultury
13:00-14:30 warsztaty teatralne/Miejski Ośrodek Kultury
14:30-15:30 warsztaty bębniarskie/Rynek
15:00-17:30 warsztaty plastyczne/Rynek
15:00-17:30 warsztaty cyrkowe i fire show – zonglerka, chodzenie po linie, chodzenie na szudach, akrobatyka, teatr ognia/Rynek
16:00-17:30 warsztaty języka jidysz *Wifli lost a pomeancz*/Miejska Biblioteka Publiczna
17:30-18:00 oficjalne powitanie oraz wspólne czytanie opowiadania *Szarcz* z udziałem władz miasta/Rynek
18:00-18:30 pokaz cyrkowy – akrobatyka na linie, zonglerka, sztuczki kugarskie/Rynek
18:30-19:30 koncert zespołu klezmerskiego *Mashke z Francji*/Rynek
19:30-20:00 happening *Ulica Singera*, wspólne przejęcie do kamienolomow
20:00-22:00 *Krysz dla Singera w kamienolomach*; w programie m.in. pokaz cyrkowe, spektakle plenerowe, performance, teatr ognia w wykonaniu artystów z Anglii, Irlandii, Izraela, Polski, Rosji, Turcji i Ukrainy, koncert bębniarski młodzieży z Liceum Ogólnokształcącego i Gimnazjum

W razie deszczu wydarzenia odbędą się w Miejskim Ośrodku Kultury.

WWW.SLADAMISINGERA.TEATRNI.PL

**ANIMACJA SIECI PODCZAS
FESTIWALU „ŚLADAMI SINGERA”**

W ramach festiwalu w 2011 i 2012 roku prowadzono animację sieci, tworząc i rozwijając stronę na Facebooku i publikując materiały filmowe na YouTube. Stronę festiwalu polubiły dotychczas 572 osoby. Dzięki nim możemy dotrzeć aż do 152 885 ich znajomych. Podczas obu edycji na naszej stronie publikowaliśmy galerie fotografii, relacje wideo, filmy tworzone wspólnie z uczniami z miejscowości opisywanych przez Singera, informacje o miejscach, które odwiedzaliśmy. Największym zainteresowaniem cieszyły się relacje z parad i pokazów *fire show*. Wiele osób te posty komentowało i udostępniało. Strona na Facebooku jest znakomitym mechanizmem integrującym uczestników, wolontariuszy i publiczność festiwalu.

W trakcie festiwalowego miesiąca (5 lipca 2012–5 sierpnia 2012):

- 1495 osób udostępniło zdarzenia dotyczące naszej strony, co polegało na dodaniu znacznika „Lubię to!” do strony, publikowaniu na tablicy strony, dodaniu znacznika „Lubię to!” lub komentarza do postu strony lub udostępnieniu go, udzieleniu odpowiedzi na zadane pytanie lub opublikowane zaproszenie na wydarzenie, wspomnieniu o stronie w poście lub oznaczeniu jej na zdjęciu;
- 129 nowych osób (unikalnych użytkowników) polubiło naszą stronę;
- 56 484 unikatowych użytkowników zobaczyło jakiegokolwiek treści powiązane z naszą stroną.

Śladami Singera - Following I.B. Singer's traces

585 osób lubi to · 14 osób o tym mówi

Lubisz to!

Wyślij wiadomość

Spoleczność

International journey in the footsteps of I.B. Singer's short stories set in towns and villages of the Lublin region.

Informacje

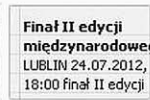
Zdjęcia

585

Osoby, które to lubią

Wydarzenia

Notatki 1

Wyróżnione

Post

Zdjęcie / film

Napisz coś...

Śladami Singera - Following I.B. Singer's traces

udostępnił(a) link.
Piątek

We are happy to introduce you the first movie from the Festival, which shows the activities in the first town Szczepieszyn

Festiwal "Śladami Singera" w Szczepieszynie

Relacja z Festiwalu Festiwal "Śladami Singera" w Szczepieszynie w dn. 12-13 lipca 2012. Movie from the Festival "Following I.B. Singer's traces in

Lubią to! · Dodaj komentarz · Udostępnij 2

Milena Pindovic, Kuba Man, Ala Bąk i 4 inne osoby lubią to.

Napisz komentarz...

Śladami Singera - Following I.B. Singer's traces

udostępnił(a) link.
24 września

Singera" w Szczepieszynie w dn. 12-13 lipca 2012. Movie from the Festival "Following I.B. Singer's traces in

Lubią to! · Dodaj komentarz · Udostępnij 2

Milena Pindovic, Kuba Man, Ala Bąk i 4 inne osoby lubią to.

Napisz komentarz...

63 Znajomi

Lubi: Śladami Singera - Following I.B. Singer's traces

+54

Ostatnie posty innych użytkowników

Pokaż wszystkie

Golasso Kay

The birth of the parade's lead moves

3 września o 02:39

Bob Gabriel

Is there any chance that the current grave site for Isaac Ba...

23 sierpnia o 20:59

Maped Tomek

:]

3 · 21 sierpnia o 23:03

Golasso Kay

Dedicated to Jasha and his followers along the Śladami Si...

4 · 30 lipca o 02:57

Sara Sevilla Jiménez

nice and lovely pictures people!! i'm happy you enjoyed in th...

1 · 27 lipca o 17:46

Więcej postów

Ulubione

Pokaż wszystkie

Maped Tomek

:]

3 · 21 sierpnia o 23:03

Golasso Kay

Dedicated to Jasha and his followers along the Śladami Si...

4 · 30 lipca o 02:57

Sara Sevilla Jiménez

nice and lovely pictures people!! i'm happy you enjoyed in th...

1 · 27 lipca o 17:46

Więcej postów

Śladami Singera

PROGRAM NOCLEGI I POSILKI BAZA WIEDZY ZESPÓL WOLONTARIAT KONTAKT

PL EN UA HE

IDEA

MIĘDZYNARODOWA PODRÓŻ ŚLADAMI
OPOWIADAŃ I.B.SINGERA, KTÓRYCH
AKCJA DZIEJE SIĘ W MIASTECZKACH I
WSIACH LUBELSZCZYZNY

AKTUALNOŚCI

1. Fotorelacja z II edycji Festiwalu "Śladami Singera"
2. Festiwal "Śladami Singera" 2012
3. Refleksje uczestniczek i uczestników projektu Śladami Singera
4. Fotorelacja z Festiwalu "Śladami Singera"
5. Relacja na żywo z festiwalu - zapraszamy do śledzenia!!!
6. Spotkanie młodzieży w Ośrodku "Brama Grodzka - Teatr NN"
7. Warsztaty artystyczne dla młodzieży z Tyszowiec, Szczepieszyna, Józefowa i Biłgoraja

PROGRAM

Lublin i Lubelszczyzna były ulubionymi miejscami akcji opowiadań laureata literackiej Nagrody Nobla - Izaaka Baszewisa Singera. To wyjątkowy pisarz, który swoją twórczością rozświetlił nasz region. Dzięki jego opowiadaniom znane są w całym świecie nazwy takich miast jak Tyszowce, Szczepieszyn, Józefów, Biłgoraj, czy Lublin.

Jak w rzeczywistości wyglądał opisywany przez pisarza świat? Jak wygląda dzisiaj i co o nim wiedzą współcześni mieszkańcy?

Te pytania skłoniły nas do wyruszenia w wyjątkową podróż - śladami I.B. Singera. Wspólnie z lokalnymi organizacjami: szkołami, domami kultury, bibliotekami, stowarzyszeniami stworzyliśmy artystyczno-edukacyjny projekt, którego elementami są warsztaty oraz wydarzenia artystyczne. Szczególną rolę w tym projekcie odgrywają międzynarodowi wolontariusze z Izraela, Ukrainy, Rosji, Turcji, Francji i Polski. To oni wraz z młodzieżą i lokalną społecznością prowadzą kulturalne działania i animują przestrzeń, tworząc unikalny program czerpiący z tradycji, kultury i historii - program Festiwalu „Śladami Singera”.

Relacje z festiwalu na stronie: www.facebook.com/sladamisingera

PROGRAM 2012
12.07-13.07 - Szczepieszyn
14.07-15.07 - Biłgoraj
16.07-18.07 - Józefów
19.07-20.07 - Tyszowce
21.07-22.07 - Bychawa

PARTNERZY

[Zespół Szkół Nr 5 im. Hetmana Stefana Czarnieckiego w Tyszowcach](#)
[Liceum Ogólnokształcące w Józefowie Biłgorajskim](#)
[Zespół Szkół Leśnych w Biłgoraju](#)
[Zespół Szkół Nr 1 im. Zamoyskich w Szczepieszynie](#)
[Zespół Szkół im. ks. A. Kwiatkowskiego w Bychawie](#)
[Urząd Miejski w Bychawie](#)
[Urząd Miejski w Tyszowcach](#)
[Urząd Miejski w Szczepieszynie](#)
[Urząd Miejski w Józefowie Biłgorajskim](#)
[Urząd Miasta Biłgoraj](#)

[Samorządowe Centrum Kultury w Tyszowcach](#)
[Miejski Dom Kultury w Szczepieszynie](#)
[Miejski Ośrodek Kultury w Józefowie Biłgorajskim](#)
[Biłgorajskie Centrum Kultury](#)
[Gminny Ośrodek Kultury w Biłgoraju](#)
[Bychawskie Centrum Kultury](#)

[Kolegium UMCS w Biłgoraju](#)
[Biłgorajskie Stowarzyszenie Kulturalne im. I.B. Singera](#)

[Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Konfederacji Tyszowieckiej w Tyszowcach](#)
[Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Szczepieszynie](#)

„URODZINY SZTUKMISTRZA”

18 kwietnia 1959 roku, w sobotę, w nowojorskim „Forwerts” ukazał się pierwszy odcinek powieści Isaaca Bashevisa Singera *Sztukmistrz z Lublina*. Jej bohaterem autor uczynił Jaszę Mazura, sztukmistrza pochodzącego z Lublina. Nie ulega wątpliwości, że po otrzymaniu przez I.B Singera w roku 1978 Nagrody Nobla i przetłumaczeniu jego książki na kilkadziesiąt języków Jasza Mazur stał się najślynniejszym lublinianinem na świecie. To on jak nikt inny przyczynia się do budowania legendy naszego miasta. W 2009 roku Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” przygotował i zrealizował pierwszą edycję „Wędrownych Spotkań z Opowieścią”, które 18 kwietnia 2009 r. zostały zamknięte urodzinowym spotkaniem ze Sztukmistrem. W tym dniu nastąpiła inauguracja Sceny Opowieści Teatru NN, której patronem został nie kto inny jak właśnie Jasza Mazur. Stałym elementem repertuaru Sceny stało się odczytywanie skróconej wersji dzieła *Sztukmistrz z Lublina*. Witold Dąbrowski prezentował także opowieści oparte na opowiadaniach Singera. Zanim jednak świece z urodzinowego tortu Sztukmistrza zostały zdmuchnięte, prof. Monika Adamczyk-Garbowska wygłosiła krótki wykład zatytułowany *Isaac Bashevis Singer i Icchak Baszewis – pisarz żydowski, polski, amerykański?*

TORT: URODZINY SZTUKMISTRZA Z LUBLINA, 18 KWIETNIA 2009, FOT. K. KOBUS

50. ROCZNICA URODZIN SZTUKMISTRZA, 18 KWIETNIA 2009, FOT. K. KOBUS

URODZINY SZTUKMISTRZA, 18 KWIETNIA 2011, FOT. M. FEDOROWICZ

**„WĘDROWNE SPOTKANIA
Z OPOWIEŚCIĄ”**

W okresie od 12 marca do 19 kwietnia 2009 roku w siedmiu miejscowościach regionu lubelskiego: Bychawie, Frampolu, Goraju, Janowie Lubelskim, Józefowie, Turobinie i Tyszowcach – oraz w samym Lublinie – odbyła się zorganizowana przez Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” I edycja „Wędrownych Spotkań z Opowieścią”. Głównym jej motywem była podróż śladami opowiadań I.B. Singera, których akcja rozgrywa się w małych miasteczkach Lubelszczyzny. To tam właśnie Singer osadził swój magiczny jidyszland. O tym, że Lublin i Lubelszczyzna szczególnie inspirowały pisarzy żydowskich, świadczą nazwiska takich autorów jak: Jakub Głabsztein, Szalom Asz, Icchak Lejb Perc. Dodajmy do tego jeszcze słynnych „mędrców z Chełma”, legendarnego Golema – również z Chełma – oraz niezliczone opowieści chasydów (w tym o Widzącym z Lublina), a łatwiej będzie zrozumieć znaczenie tego miejsca dla kultury żydowskiej.

W czasie trwania „Wędrownych Spotkań” w każdym z wybranych miasteczek można było posłuchać Witolda Dąbrowskiego, niezwykle lubelskiego opowiadacza z Teatru NN, i jego historii zainspirowanych opowiadaniem I.B. Singera. Wśród nich były m.in.: *Jak Szlemiel szedł z Chełma do Warszawy*, *Tajbete i jej demon*, *Ostatni demon*, *Ole i Trufa*. Wybór miasteczek, w których miały miejsce „Wędrowne Spotkania z Opowieścią”, nie był przypadkowy. Każda z tych miejscowości została utrwalona w konkretnym opowiadaniu pisarza. Trasa „Wędrownych Spotkań” wyznaczyła również istotny fragment powstającego w ten sposób Literackiego Szlaku „Śladami opowiadań I.B. Singera”, którego opis jest dostępny na stronach internetowych Ośrodka.

Projekt ten został zrealizowany we współpracy z Europejskim Centrum Integracji i Współpracy Samorządowej „Dom Europy”.

WITOLD DĄBROWSKI W SPEKTAKLU *BYŁ SOBIE RAZ...* W BYCHAWIE, 17 KWIECZNIA 2009, FOT. J. ZĘTAR

WITOLD DĄBROWSKI CZYTA W TYSZOWCACH OPOWIADANIE I.B. SINGERA *Ostatni demon*,
16 KWIETNIA 2009, FOT. J. ZĘTAR

UCZESTNICY „WĘDROWNYCH SPOTKAŃ Z OPOWIEŚCIĄ” W TUROBINIE, 26 MARCA 2009, FOT. J. ZĘTAR

SPOTKANIE W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKIM, 25 MARCA 2009, FOT. J. ZĘTAR

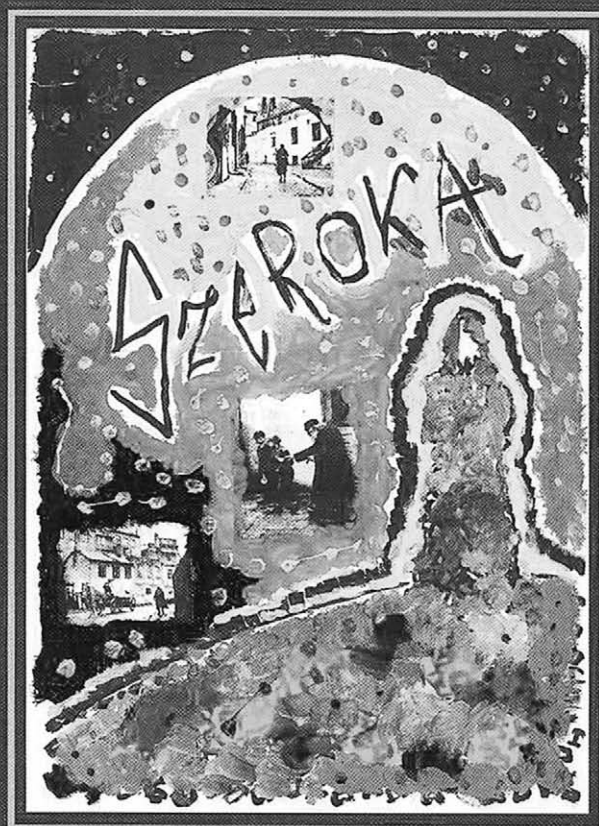
PREZENTACJA PORTALU WWW.SINGER.TEATRNN.PL WE FRAMPOLU, 18 MARCA 2009, FOT. K. KRZYCKA

**„DZIEDZICTWO KULTUROWE
ŻYDÓW
NA LUBELSZCZYŹNIE”**

**DZIEDZICTWO KULTUROWE ŻYDÓW
NA LUBELSZCZYŹNIE**

materiały dla nauczycieli

Lublin 2003

Od redakcji

Oddajemy do Państwa ręk materiały sporządzone w ramach projektu mającego na celu edukację polskiej młodzieży na szczeblu wyższych klas szkoły podstawowej oraz gimnazjum w dziedzinie kultury i historii Żydów. Zostały one sporządzone z myślą o szkołach Lublina i Lubelszczyzny, ale niektóre z nich ze względu na ich ponadregionalny charakter mogą być używane w całym kraju lub też odpowiednio przystosowane do konkretnych potrzeb.

Głównym celem projektu jest zapoznanie młodzieży z kulturą i historią narodu, który przez wiele wieków stanowił wśród Polaków liczącą się mniejszość i którego historia na tych ziemiach dobiegła tragicznego końca podczas hitlerowskiej okupacji i w latach powojennych. Zorganizowana społeczność żydowska w Polsce liczy dzisiaj niewielu członków i mimo, że od lat dziewięćdziesiątych podejmowane są próby jej ożywienia jest to proces niełatwy i na bardzo małą skalę. Ucząc historii i kultury narodu żydowskiego nie sposób oczywiście pominąć tematyki Zagłady. Nie jest to jednak głównym punktem naszego zainteresowania. Przede wszystkim chcemy zaoferować młodemu pokoleniu Polaków cegiełki wiedzy o narodzie żydowskim w całym jego bogactwie i różnorodności, aby stworzyć możliwość harmonijnych relacji obecnie i na przyszłość.

Autorzy projektu uważają, że należy i warto przekazywać młodzieży wiedzę w tej dziedzinie z co najmniej kilku względów:

- Żydzi stanowili przez wiele wieków istotną część społeczeństwa polskiego i wywarli znaczny wpływ na kulturę polską, ulegając jednocześnie jej wpływowi;
- kultura żydowska jest bardzo ciekawa, różnorodna, atrakcyjna, a poznawanie każdej kultury, podobnie jak poznawanie nowego języka rozszerza horyzonty i pozwala spojrzeć na siebie samych z innej perspektywy;
- korzenie chrześcijaństwa tkwią w judaizmie, chociaż często fakt ten zostaje pomijany, a nauczanie Jana Pawła II w tym względzie wciąż ma mały oddźwięk w powszechnej świadomości;
- w Polsce funkcjonuje dużo szkodliwych mitów na temat Żydów wynikających w dużej mierze z niewiedzy. Ignorancja sprzyja tworzeniu się i utrwalaniu uprzedzeń, a nawet nienawiści, co znajduje odzwierciedlenie choćby w antysemitycznych napisach na murach. Uświadomienie młodzieży, jakim złem jest antysemityzm oraz uwrażliwienie na niestosowność podobnych zachowań jest ważnym elementem wychowawczym.

Pragniemy spojrzeć na kulturę żydowską jako na kulturę inną, ale nie obcą, zwrócić uwagę na pokrewieństwa i podobieństwa z kulturą polską, ale także na różnice i wzbudzić zainteresowanie, zrozumienie i szacunek dla inności. Dlaczego właśnie ta grupa wiekowa, czyli przede wszystkim młodzież gimnazjalna stała się obiektem naszego zainteresowania? Wydaje nam się, że w tym wieku młodzież szczególnie łatwo ulega uprzedzeniom i doświadcza radykalizacji poglądów, tymczasem programy szkolne w małym stopniu uwzględniają tematykę mniejszości. Więcej tych treści można znaleźć w programie szkoły średniej, chociaż i tak jest ich zbyt mało, a egzaminy wstępne na wyższe uczelnie ujawniają, niestety, znaczną niewiedzę kandydatów w tej dziedzinie.

Publikacja, będąca efektem projektu zainicjowanego przez dr. Hansa Guggenheima i obejmującego zorganizowanie w Ośrodku „Brama Grodzka - Teatr NN” cyklu zajęć dydaktycznych dla uczniów i nauczycieli, jest pierwszą propozycją tego rodzaju opracowaną na Lubelszczyźnie. Zaprezentowane tu materiały wymagają przetestowania przez doświadczonych i twórczych nauczycieli. Mamy nadzieję, że zainspirują one Państwa do opracowania własnych konspektów i materiałów źródłowych, które służyłyby zarówno uczniom jak i nauczycielom.

Redakcja

Zniszczona społeczność. O odpowiedzialności

Dr Hans Guggenheim, fot. Marta Kubiszyn

rysować przywracając życiu żydowską część miasta wraz z cywilizacją i kulturą ludzi, którzy kiedyś mieszkali w Lublinie.

Uznałem to za prawdziwy cud. Ukazało to ponad wszelką wątpliwość, że przyszłość nie musi ciążyć na nas niczym fatum, że polskie dzieci nie muszą wyrosnąć na antysemitów, że nie musimy ciągle żyć z przekonaniem, iż wszyscy Polacy są antysemitami lub słuchają kłamstw i oszczerstw antysemitów. Musimy oplakiwać umarłych i zaakceptować nawet Jedwabne jako jeden z elementów polsko-żydowskiej przeszłości, jedną z wielu złożonych spraw, jakie zachodziły między Polakami a Żydami, lecz nie wolno nam dopuścić, aby te kwestie dominowały w przyszłym dialogu polsko-żydowskim.

Dlatego ten program został opracowany przez polskich nauczycieli i naukowców dla polskich dzieci. Czuję głęboką wdzięczność wobec tych, którzy przygotowali te materiały. Powierzyłem im to zadanie wiedząc, że przedstawią historię w sposób uczciwy i nauczą dzieci o żydowskiej społeczności Lublina, która została wymazana z życia miasta.

Do tej społeczności należała także i moja rodzina. Z Lublina pochodziła moja prababka, Chana Aronsohn. Jej rodzice mieli pod miastem majątek ziemski. W każdy piątek rozdawano tam ubogim Żydom z okolicy jedzenie na szabatową kolację. W latach sześćdziesiątych XIX wieku Chana Aronsohn poślubiła Bernarda (Barucha) Kleinmanna, który był warszawskim kupcem i zamieszkała wraz z nim w Warszawie. Jedną z ich córek - Salomea wyszła za mąż za niemieckiego Żyda - Siegfrieda Weinbauma i osiadła z nim w Berlinie. Tam przyszła na świat Felicja, która w roku 1923 została żoną Paula Guggenheima. Dzieci Felicji i Paula to ja i moja siostra Gaby. Kiedy w Niemczech doszli do władzy hitlerowcy, moi rodzice wraz z nami wyemigrowali do Stanów Zjednoczonych.

Tak więc nasze rodzinne związki z Lublinem i z Polską urwały się przeszło sto lat temu. Nie mówię po polsku. Ale moi przodkowie leżą na tutejszym cmentarzu. Dlatego między innymi ten projekt jest dla mnie tak ważny i cieszę się, że książka została napisana, chociaż nie potrafię jej przeczytać. Jest to książka dla młodych Polaków, która nie mówi o Holokauście, ale o życiu żydowskich mieszkańców Lublina. Chociaż nie czytałem jej, nie zrzekam się mojej odpowiedzialności jako inicjatora programu. Uznałem, że moim obowiązkiem jest zadbanie o to, aby polskie dzieci wiedziały na tyle dużo o Żydach i ich historii, by móc odierać antysemityczne hasła i obelgi. Dzisiaj w Polsce nie ma już właściwie społeczności żydowskiej i antysemityzm nie jest problemem dla Żydów. Ale antysemityczne pomówienia i karygodne oszczerstwa są bardzo niebezpieczne dla tych, którzy w nie wierzą i dlatego powinny zniknąć z polskiej ziemi. Czy

ja jako Żyd jestem odpowiedzialny za przyczynienie się do zmiany tego stanu rzeczy? Tak, oczywiście. Ale odpowiedzialni są także inni, wszyscy polscy uczniowie i nauczyciele. Emanuel Lévinas napisał kiedyś: „Odpowiedzialność jest tym, co spoczywa wyłącznie na mnie i tym, czego jako człowiek nie mogę się zrzec. Ten obowiązek stanowi najwyższą godność świadczącą o mojej wyjątkowości. To ja jestem jedyną miarą odpowiedzialności, nikt nie może mnie w tym zastąpić. Mogę zastąpić sobą każdego, ale nikt nie może zastąpić mnie. Taka jest moja nieprzenośna tożsamość jako podmiotu. To właśnie w tym sensie Dostojewski powiedział: „Jesteśmy wobec wszystkich odpowiedzialni za wszystkich ludzi, a ja bardziej niż inni”.

Ponieważ wiem, jak poważnie ludzie, którzy pracowali nad tą książką traktują własną odpowiedzialność miałem do nich bezgraniczne zaufanie, wierząc że napiszą po polsku o narodzie żydowskim, a więc pośrednio i o mojej rodzinie, dając uczciwy obraz historii przez pryzmat własnej, polskiej kultury. Czyż to nie zwycięstwo nas wszystkich?

Pragnę podziękować profesor Monice Adamczyk-Garbowskiej z Zakładu Kultury i Historii Żydów w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej za jej kierowanie projektem i naukową inspirację oraz Marcie Kubiszyn i Grzegorzowi Żukowi z Ośrodka „Brama Grodzka - Teatr NN” w Lublinie za ich długą i pełną poświęcenia pracę przy jego realizacji. Kieruję również wyrazy wdzięczności ku moim przyjaciołom Arno Rolandowi

Bernard (Baruch) Kleinmann ze swoją żoną Chaną z domu Aronsohn, urodzoną w Lublinie (l. 80. XIX wieku)

i Charlesowi E. Merrillowi Jr. za hojne wsparcie finansowe i udzielane cierpliwie wsparcie moralne przy okazji tego i innych przedsięwzięć podejmowanych przez Projectguggenheim.

Dziękuję również Fundacji im. Stefana Batorego za udzieloną nam pomoc.

Muszę także wspomnieć o *Polinie*. *Polin: Studies in Polish Jewry* jest rocznikiem, który prezentuje od ponad piętnastu lat badania nad tematyką polsko-żydowską i przedstawia je anglojęzycznym czytelnikom. Niektóre z zamieszczonych na jego łamach artykułów ukazały się także po polsku. Ta książka nie mogłaby się ukazać bez poparcia Irene Pipes, prezydenta American Association for Polish-Jewish Studies, organizacji sponsorującej *Polin* oraz Antony'ego Polonsky'ego, naczelnego redaktora rocznika.

Hans Guggenheim

przeł. z angielskiego Monika Adamczyk-Garbowska

**„ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ
– WIELOKULTUROWE TRADYCJE
LUBLINA I LUBELSZCZYZNY”**

ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ

WIELOKULTUROWE TRADYCJE LUBELSZCZYZNY

OSRODEK
SZKAP
LUBOZKA

TEATR NN

ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ – WIELOKULTUROWE TRADYCJE LUBELSZCZYZNY (okres do 1939 roku)

Ostrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie rozpoczyna realizację programu **„Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”**. Celem tego programu jest przywrócenie Pamięci o wielokulturowych tradycjach regionu lubelskiego. To właśnie w naszym regionie przez setki lat żył obok siebie Żydzi, Ukraińcy, Romowie, Tatarzy i Niemcy. Było to miejsce kulturowego spotkania Wschodu z Zachodem, rozwijały się tu różne religie.

Druga wojna światowa przyniosła zagładę tego świata. To, co się wydarzyło, stanowi tragiczną część europejskiej pamięci i związanej z niszczeniem i zabiłaniem, ze złiem i nietolerancją, a region lubelski stał się „zagłębiem smierci” – były tu zlokalizowane wielkie obozy zagłady: Bełżec, Sobibór, Majdanek.

Przyszli czas, by spojrzeć na zapomniane dziedzictwo kulturowe naszego regionu jako na wspólną wartość tych wszystkich, którzy na tej ziemi żyli obok siebie przez setki lat. Niech ta zapomniana przeszłość stanie się duchowym bogactwem Lubelszczyzny. Jesteśmy przekonani, że przywrócenie Pamięci o tym miejscu, o jego przeszłości i dramacie, będzie naszym ważnym dowiadaniem, które wnieśliśmy do jednoczącej się Europy.

W proponowanym programie chcemy wykorzystać wiedzę Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” w realizacji projektów artystycznych i edukacyjnych na rzecz przywracania Pamięci o wielokulturowych tradycjach Lublina. Mamy nadzieję, że program ten zaktywizuje lokalne społeczności i środowiska kulturalne regionu, umożliwi im wzajemny kontakt i współpracę.

Projekt adresowany jest głównie do młodego pokolenia mieszkańców regionu (uczniowie starszych klas szkół podstawowych, gimnazjów i liceów) oraz ich nauczycieli. To właśnie szkoła powinna stać się miejscem nauczania o przeszłości i dziedzictwie kulturowym regionu, w którym żyją, miejscem gdzie rodzi się tożsamość kulturowa jego mieszkańców.

Region lubelski, typowo wiejski i małomiasteczkowy, będący częścią tzw. „ściany wschodniej”, jest jednym z najbardziej ubogich w Polsce. Odbija się to w sposób znaczący na poziomie kształcenia, a tym samym – na sposobie widzenia i rozumienia świata przez młodych ludzi. W szkolnej edukacji w niewielkim stopniu przekazywana jest Pamięć o wielokulturowości tego regionu. Uczeln nie otrzymuje wystarczającej wiedzy o mieszkających tu kiedyś Żydach i Ukraińcach oraz ich kulturze. Powoduje to uformowanie się wielu stereotypów i przekłaman. Rodzi to uprzedzenia, nienawiść, niechęć wobec inności i zamykanie się we własnym świecie. Zmienić to może jedynie edukacja o wieloetnicznej i różnicowanej pod względem religijnym historii naszego regionu. Ta Zapomniana Przeszłość powinna stać się duchowym bogactwem i dziedzictwem Lubelszczyzny, być ważną częścią zbiorowej Pamięci jej mieszkańców. Da to szansę młodemu pokoleniu na nawiązanie dialogu z innością i różnorodnością otaczającego świata.

Żeby tak mogło się stać, należy podjąć szereg działań wyzwalających aktywność społeczną w lokalnych środowiskach. Można tu wymienić:

1. **Zbieranie przedwojennych fotografii, relacji mówionych, oraz źródeł pisanych** (pamiętniki, kroniki) dotyczących wielokulturowych tradycji regionu.
2. **Tworzenie dokumentacji fotograficznej** wybranych miejsc i zabytków.
3. **Dokumentowanie i propagowanie** (w formie reportażu radiowych, telewizyjnych i prasowych) najciekawszych działań związanych z projektem.
4. **Tworzenie w szkołach wystaw dokumentalnych** poświęconych wielokulturowym tradycjom regionu oraz przeprowadzanie lekcji z tym związanych.
5. **Stworzenie sieci osób i instytucji** współpracujących ze sobą i zajmujących się problematyką wielokulturowości (gimnazja, domy kultury, towarzystwa regionalne, biblioteki i inne organizacje).
6. **Organizowanie spotkań warsztatowych** dla nauczycieli, uczniów, osób związanych z kulturą i mediami.
7. **Tworzenie witryn internetowych** poświęconych wybranym miejscom regionu z wykorzystaniem ich wielokulturowej przeszłości.

Jednym z głównych efektów osiągniętych w wyniku realizacji projektu będzie **wystawa dokumentalna: „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”** mająca pokazać na różnych płaszczyznach wielokulturowość regionu lubelskiego. W dużej mierze zostanie ona przygotowana w oparciu o stare fotografie, będące świadectwem tego, jacy ludzie tu żyli, jak wyglądali miasta, małe miasteczka i wsie. Na wystawie będzie można usłyszeć języki i dialekty, w jakich rozmawiali i modlili się mieszkańcy regionu (jidysz, hebrajski, ukraiński, polski, lokalne gwary i dialekty). Zostaną pokazane obiekty sakralne (kościół katolicki i ewangelickie, synagoga, cerkwie prawosławne i unickie, meczety, cmentarze). Wystawa będzie też opowiadać o arystach, dla których miejsce to było inspiracją w ich twórczości. Nie zostanie pominięta również twórczość ludowa, obrzędy i obyczaje, zabrzni muzyka regionu (muzyka klezmerska, muzyka ludowa polskich i ukraińskich wsi).

W realizacji projektu ważną rolę odegra Internet. Na naszych oczach zmienia on świat, powstaje społeczeństwo informacyjne, w którym główne znaczenie mają informacja i wiedza. Unia Europejska przyjęła program: „eEurope”, który w perspektywie zmieni jakość życia w Europie. Celem „eEurope” jest umożliwienie dostępu do Internetu wszystkim obywatelom UE i osiągnięcie przez nich umiejętności stosowania nowych technologii. Programem tym są objęte całe społeczeństwa, powstają warunki uczenia w nim biednych i gorzej wykształconych. Jednym z głównych celów tej inicjatywy jest wprowadzenie Internetu i nowoczesnej technologii (multimedialne wyposażenie) do szkół oraz przystosowanie programów szkolnych do „ery cyfrowej”. Tak więc są tworzone rozwiązania umożliwiające dostęp do wielu materiałów edukacyjnych i zwiększając możliwość samokształcenia z wykorzystaniem Internetu.

Stąd idea, aby w ramach programu **„Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”** powstał **internetowy portal edukacyjny „Pamięć Miejsca”**. Jest to ważne również dlatego, że nie istnieje w Internecie praktycznie żadna oferta edukacyjna zbudowana z myślą o przekazaniu wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego regionu. Projekt ten może pomóc w wyrowywaniu szans edukacyjnych uczniów z małych środowisk.

Portal edukacyjny „Pamięć Miejsca” da uczniom i nauczycielom możliwość docierania w szybki sposób do informacji związanych z wielokulturowym dziedzictwem regionu. Będą w nim dostępne tematyczne pakiety edukacyjne zawierające

przykładowe propozycje lekcji poświęconych problematyce wielokulturowości regionu. Będzie można w nim znaleźć podstawowe informacje o kulturze Żydów i Ukraińców, czy też propozycje tras wycieczkowych związanych z wielokulturowością. Użytkownik portalu będzie miał możliwość usłyszenia języków w jakich mówiono kiedyś w regionie. Znajdą się tam wiadomości o folklorze, o tym jak wyglądało życie codzienne (praca, zabawa, święta, tradycje).

Wszystkie te materiały umieszczone zostaną w specjalnie zaprojektowanych zintegrowanych bazach danych: tekstowej, ikonograficznej i dźwiękowej. Pozwoli to na docieranie do potencjalnych elementów z wybranej bazy, ale także kojarzenie ich z elementami z innych zasobów. Dostęp do zawartości archiwum będzie łatwy dzięki możliwości wyszukawcze zainstalowanej w serwisie.

Sposób działania tych baz pozwala na wiązanie informacji z różnych dziedzin. Tak na przykład – mając zdjęcie konkretnego budynku będziemy mogli dotrzeć do jego planów, ikonografii, historii, dowiedzieć się kto w nim mieszkał, usłyszeć – jeżeli istnieją – relacje o tym obiekcie, usytuować go w planie miasta. Podobne informacje będzie można otrzymać w odniesieniu do ulicy, dzielnicy, itp. Wychodząc od relacji mówionych można będzie docierać do ikonografii wspomnianych miejsc, sytuować je w topografii miasta, urupelniać o dodatkowe informacje.

Bazy danych będą zawierać kilka tysięcy fotografii, rysunków, map i planów oraz tekstów obrazujących kulturę spuściznę regionu lubelskiego. Do ich utworzenia posłużą materiały archiwalne, opracowania naukowe, istniejące zasoby biblioteczne. Z wykorzystaniem tych baz danych/budowanej zostanie serwis internetowy, który w interesujący i wyczerpujący sposób tworzyć będzie wizerunek regionu poprzez kulturę i sztukę (architektura, walory widokowe, krajobraz kulturowy, historia miast, historia sztuki, historia techniki, legendy, biografie). W serwisie będzie też można zapoznać się z bieżącymi i planowanymi wydarzeniami kulturalnymi (muzyka, teatr, wystawy, film, spotkania) a także znaleźć informacje o regionalnych instytucjach kultury.

Warunkiem urzeczywistnienia tego projektu jest podjęcie współpracy przez lubelskie instytucje działające w obszarze kultury i edukacji (muzea, archiwa, biblioteki, szkoły, uniwersytety). Tak więc wspólnymi siłami mamy szansę stworzyć przedsięwzięcie, na które złoży się, często nie w pełni wykorzystywane, potencjały wielu instytucji Lubelszczyzny.

LUDZIE – MIEJSCA – ŚRODOWISKA Prezentacje działań i dokonań

W czasie realizacji projektu „Zapomniana Przeszość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny” Ośrodek zebrał informacje o wielu ciekawych przedsięwzięciach edukacyjnych i kulturalnych prowadzonych w regionie lubelskim, dotyczących jego wielokulturowego dziedzictwa. Działania te są ważne nie tylko dla „Małych Ojczyzn”, z którymi są związane. Pokazują one, w jaki sposób można brać odpowiedzialność za miejsce, w którym się żyje. W regionie lubelskim – jednym z najbardziej biedniejszych polskich regionów, takie przedsięwzięcia powinny być szczególnie promowane. Tym bardziej, że dotyczą one edukacji i wychowania młodzieży, a więc tego, co zdecyduje o przyszłości naszego regionu.

Naturalnym bogactwem Lubelszczyzny jest jej przeszłość i jej wielokulturowe dziedz

dzictwo. Niestety w środkach masowego przekazu często brak jest informacji o podejmowanych działaniach. Nie są wykorzystywane szanse, jakie dają pozytywne przykłady inicjatyw lokalnych na rozbudzanie aktywności społecznej w innych miejscach.

Wspólnie z lokalnymi mediami Ośrodek rozpoczyna zakrojone na szeroką skalę promowanie tych miejsc, działań i osób. Raz w miesiącu w siedzibie Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” odbywa się publiczna prezentacja wybranego miejsca. Stwarza to możliwość spotkania z liderami podejmowanych działań (animatorami, nauczycielami), jak też z zaproszonymi przedstawicielami władz samorządowych reprezentujących dane miejsce. Na spotkaniu zapraszani są przedstawiciele Wojewody, Marszałka, kuratora oraz władz Miasta Lublina. Tego typu spotkania są ważną płaszczyzną wymiany doświadczeń w obszarze obywatelskiej aktywności w Małych Ojczyznach.

ARCHIWUM SPOŁECZNEJ AKTYWNOŚCI

Organizowane przez Ośrodek prezentacje „Ludzie – Miejsca – Środowiska” są zapiskiem i dokumentem jednego z najważniejszych okresów we współczesnej historii Polski – począwszy od zmian ustrojowych i geopolitycznych lat 90-tych, aż do momentu przystąpienia do Unii Europejskiej. Wszystkie zaprezentowane działania i projekty stworzą archiwum społecznej aktywności w regionie związanej z tym okresem. Zawierać ono będzie opisy różnorodnych działań podejmowanych przez grupy ludzi czy też poszczególne osoby w swoich Małych Ojczyznach. Archiwum, w skład którego wejdą zebrane i udokumentowane doświadczenia aktywności społecznej, może stać się ważnym źródłem wiedzy o tym, co w Polsce i w regionie lubelskim zdarzyło się w ciągu ostatnich lat.

SZKOLNE KLUBY ODKRYWCÓW – ŚCIEŻKAMI PAMIĘCI

W związku z realizacją projektu „Zapomniana Przeszość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny” powstał pomysł powołania szkolnych klubów regionalnych pod nazwą „Szkolne Kluby Odkrywców – Ścieżkami Pamięci”. Kluby takie będą działały we współpracy z Ośrodkiem „Brama Grodzka – Teatr NN” i pod auspicjami UNESCO. Wynika to z faktu, że przy Ośrodku działają Regionalna Komisja UNESCO powołana przez przewodniczącego Polskiego Komitetu ds. UNESCO – prof. Jerzego Kłoczowskiego.

Celem działalności każdego Klubu jest odkrywanie dziedzictwa kulturowego Małej Ojczyzny – osady, wsi, miasta, ze szczególnym uwzględnieniem obecności innych kultur i ich współistnienia. Działania te podejmowane w wielu miejscach regionu złożą się na obraz kulturowego bogactwa Lubelszczyzny.

Każdy Klub ustala samodzielnie cele i program działalności na dany rok szkolny. W szczególności mogą to być:

1. Zbieranie informacji o starych cmentarzach, kapliczkach, świątyniach.
2. Docieranie do archiwalnych fotografii (sprzed 1939 r.).
3. Organizowanie spotkań z osobami pamiętającymi okres przedwojenny i dokumentowanie ich relacji (spisywanie, nagrywanie).
4. Organizowanie wystaw w szkołach lub domach kultury.

SPOTKANIA KULTUR

Od początku swojego istnienia Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” organizuje program „Spotkania Kultur”. Jest to program prezentacji w Lublinie twórczości artystów i środowisk kulturalnych z Europy Środkowo-Wschodniej i Zachodniej. Program ten nawiązuje do wielokulturowych tradycji Lublina, do jego położenia w miejscu spotkania Wschodu z Zachodem. Gościli więc w Bramie Grodzkiej Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Czesi, Słowacy, Węgrzy, Niemcy i Żydzi. W 1992 roku Teatr NN zorganizował sesję wyjazdową (Lwów – Drohobycz) poświęconą Brunoni Schulzowi. Wzięło w niej udział wielu wybitnych badaczy twórczości Schulza z Polski i z całego świata. Chcąc przyswoić twórczość pisarza w języku ukraińskim, część materiałów z tej sesji została opublikowana właśnie w tym języku. Dzięki Ośrodkowi trafiło w ogólnopolski obieg kulturalny wielu twórców ze Wschodu. I tak prezentacje artystów ukraińskich odbywały się m.in. w ramach „Jagodni Kultury Ukrainskiej”, czy też indywidualnych prezentacji. Został wydany dwujęzyczny zbiór poezji Nadziei Artymowicz. Jednej z najważniejszych współczesnych poetek białoruskich.

Częścią programu „Spotkania Kultur” były również „Spotkania z Przewslawicem” oraz program „Brama Pamięci” poświęcony Pamięci nieistniejącego już polsko-żydowskiego Lublina. Program ten pełni w działalności Ośrodka szczególną rolę ze względu na historyczny i symboliczny znaczenie siedziby Teatru NN.

BRAMA PAMIĘCI

Drugą wojną światową przyniosła zagładę lubelskich Żydów. Po zniszczeniu przez Niemców dzielnic żydowskiej, w ogarniętym miejskim powstaniu obrzynania warwa i pustka. W ten sposób zakończył się kilkusetletni okres w rozwoju dwukulturowego polsko-żydowskiego miasta. Minęło kilkadziesiąt lat i nowy Lublin – ten odbudowany po wojnie, zapomniał o tamtym polsko-żydowskim mieście, o tym że na wieki pustych placach wokół lubelskiego Zamku stało kiedyś miasto z ulicami, domami, synagogami.

W Bramie Grodzkiej, w samym centrum tej pozornie zabliźnionej, a tak naprawdę wciąż bolesnej rany, od roku 1992 ma swoją siedzibę Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”. Jest to wyjątkowe miejsce – brama zwana dawniej „Żydowską”, która przez sześć lat była przejściem pomiędzy miastem żydowskim a miastem chrześcijańskim. Stając się gospodarzem Bramy i podejmując w tym miejscu działalność animatorską, Teatr NN zaczął rozumieć, że zaczynają być również odpowiedzialni za ratowanie i zachowanie Pamięci o polsko-żydowskim Lublinie. W projektach artystycznych i edukacyjnych Ośrodek zaczął podkreślać symboliczne znaczenie tej Bramy jako miejsca łączącego różne narody, tradycje i religie. Podstawowymi formami działalności animatorskiej stały się: spotkania, seminaria, projekcje filmów, przedsięwzięcia artystyczne i wystawy.

W 1994 roku Ośrodek zorganizował sesję „Żydzi Lubelscy”, efektem której było wydanie książki pod tym samym tytułem. Od 1997 roku w Ośrodku gromadzone są materiały dokumentalne takie, jak: fotografie, relacje mówione (wywiady

z mieszkańcami przedwojennego miasta), teksty literackie, dokumenty pokazujące codzienne życie przedwojennego, dwukulturowego Lublina. Zebrane materiały są często punktem wyjścia do działań o charakterze artystycznym i edukacyjnym. Przykładem mogą tu być wystawy dokumentalne pokazujące polsko-żydowski Lublin. W oparciu o jedną z tych wystaw powstała aranżacja wnętrza siedziby Ośrodka. Forma plastyczna tej aranżacji wyrasta z artystycznych doświadczeń Teatru NN i jest bliska scenografii teatralnej. Podkreśla ona oniryczny charakter tej przestrzeni pełnej korytarzy, zaułków i schodów. Dzięki temu możemy zobaczyć unikalny w swojej formie i treści Teatr Pamięci, w którym przywoływane obrazy i dźwięki stały się opowieścią starych murów Bramy i jej snem.

Ważną częścią wystawy jest Makiecia dawnego lubelskiego Zespołu Staromiejskiego w skali 1:250 obejmująca nieistniejącą już dzielnicę żydowską. Dopiero patrząc na tę Makietę widać skalę zniszczenia dokonanego na organizmie miejskim w czasie drugiej wojny światowej. Dzięki zgromadzonej przez Ośrodek dokumentacji udało się zrekonstruować dawny układ urbanistyczny centrum miasta, odtworzyć przebieg ulic żydowskiego miasta, usytuowania placów, przypomnieć charakter zabudowy. Na Makiecie znajduje się ponad 800 obiektów, w tym niemal 300 już nieistniejących. Oto, co o wystawie i Makiecie powiedział wybitny polski historyk prof. Jerzy Kłoczowski:

„... Jestem pełen ogromnego uznania. Podziwiam przede wszystkim ogromną pracę, bo to jest imponujące ile wysiłku w to włożyszcie. To jest bardzo głęboki projekt dotyczący historii Żydów w Lublinie. Tu świetnie widac miasto żydowskie, ale trzeba podkreślić, że nie jest to żadne getto. Tu widac jeden organizm żydowski jest integralną częścią całego zespołu. Tu widac jeden organizm miejski, widac również Lublin”.

Kontynuacją doświadczeń zebranych przy budowie Makiecy był konkurs modelarski „Synagogi lubelszczyzny”, zakończony wystawą (marzec 2002). Dzięki temu powstało 10 modeli synagog z regionu lubelskiego (4 istniejące i 6 nieistniejących). Wystawa ta jest obecnie prezentowana w różnych miastach regionu.

W 1997 r. Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” rozpoczął tworzenie własnego Archiwum Fotografii pokazujących Lublin do 1939 roku. Znajduje się w nim obecnie ok. 2000 fotografii w formie odbitek na papierze (różne formaty), negatywów, diapoztywów, dagerotypów. Zbiory te przechowywane są na nośnikach cyfrowych. Tak powieździeli o tym zbiorze Państwo Kazimierz i Maria Pitechotkowie – jedni z najwybitniejszych znawców dokumentacji fotograficznej miast żydowskich z obszaru wschodnich terenów Rzeczypospolitej, w czasie wizyty w Ośrodku 6 czerwca 2000 r.:

„Zgromadzone w Ośrodku zdjęcia to jest ogromny materiał, materiał, którego inne miasta nie mają. Opublikowanie tego może być rewolucją, nie tylko lokalną. Tak więc należałoby zrobić uszyszko, żeby to opublikować. Widzieliśmy całe ciągi fotografii ulicy Szerokiej i innych ulic miasta żydowskiego – tego nigdzie indziej nie ma! Pełne gratulacji!” (fragment wywiadu przeprowadzonego w Ośrodku 6 czerwca 2000 r.)

Od 1999 roku Ośrodek organizuje zajęcia dydaktyczne w zakresie edukacji wielokulturowej dla uczniów, a także szkolenia dla nauczycieli i animatorów kultury. W oparciu o wspomnianą w Ośrodku wystawę dokumentalną „Portret Miejsca”

została stworzona oferta edukacyjna dla młodzieży szkolnej. Wystawa jest często odwiedzana przez przyjeżdżające do Lublina grupy z Niemiec, Izraela i innych krajów.

W 2001 roku w Ośrodku odbyła się międzynarodowa konferencja „Edukacja dla Pojednania” oraz seminarium „Dziedzictwo kulturowe Żydów na Lubelszczyźnie”, w którym udział wzięło wielu nauczycieli z Lublina i regionu. Efektem tych działań będzie przygotowywany podręcznik dla gimnazjów „Lublin Wielokulturowy”. W oparciu o ten podręcznik będzie realizowany program edukacyjny dla lubelskich gimnazjów (III klasa). Szkoła odgrywa szczególną rolę w przekazywaniu wiedzy o dziedzictwo kulturowym Małej Ojczyzny. Wiedza ta zdobyta ma też decydujący wpływ na sposób widzenia i rozumienia świata przez młodych ludzi. Program edukacyjny „Lublin Wielokulturowy” odsłoni wielokulturowo bogactwo i dziedzictwo Lublina dając młodemu pokoleniu szansę na podjęcie dialogu z przeszłością i różnorodnością otaczającego świata.

W latach 2000 i 2001 ukazały się wydane przez Ośrodek dwie edycje „Kalendarza Ekumenicznego”, w którym znalazły się podstawowe informacje m.in. o judaizmie – omówienie świąt, zwyczajów i tradycji. Inne publikacje podejmujące problematykę polsko-żydowską ukazywały się w kwartalniku *Scriptores Scholarum* wydawanym przez Ośrodek oraz w piśmie *Miesięcznik Społeczeństwa*.

Wyjątkowe znaczenie wśród przedsięwzięć artystycznych Teatru NN zajmują Misteria Pamięci – działania artystyczne przeprowadzane w przestrzeni nieistniejącego miasta żydowskiego. Zrealizowane dotychczas Misteria to m.in.: „Jedna Ziemia Dwa Światy”, „Dzień Pięciu Modlitw” (na Majdanku) oraz „Misterium Światła i Ciemności”. W sumie wzięto w nich udział kilkanaście tysięcy osób.

Misterium „Jedna Ziemia – Dwie Światy” (wrzesień 2000) rozegrało się w przestrzeni wokół Bramy Grodzkiej, przywołując jej znaczenie jako miejsca łączącego niegdyś miasto chrześcijańskie i żydowskie. Przez setki lat symbolami tych miast były dwie nieistniejące już świątynie stojące po obu stronach Bramy Grodzkiej: Wielka Synagoga będąca centrum duchowym miasta żydowskiego i Kościół Farny p.w. św. Michała stanowiący centrum duchowe miasta chrześcijańskiego. Dzisiaj w miejscu Synagogi przebiega ruchliwa ulica, po Kościele pozostał jedynie pusty plac. Świątyni tych nie ma już także w pamięci mieszkańców dzisiejszego Lublina. W Misterium wzięli udział Żydzi ocaleni z Holocaustu i ich rodziny. Sprawiedliwi wśród Narodów Świata i lubelska młodzież. W Bramie Grodzkiej, w wymieszanej ziemi pochodzącej z miejsc, gdzie stały świątynie, posadzono dwa Krzewy winorośli symbolizujące te budowie. Stąd nazwa Misterium – „Jedna Ziemia – Dwie Światy”.

W Misterium „Dzień Pięciu Modlitw” na Majdanku (listopad 2000) wzięła udział grupa byłych więźniów Majdanka, duchowni pięciu wyznań (katolicy, muzułmanie, prawosławni, protestanci, żydzi), młodzież ukraińska, młodzież lubelskich szkół i mieszkańcy Lublina. W czasie przemarszu przez obóz, w pięciu wybranych miejscach odbyły się modlitwy prowadzone przez duchownych pięciu wyznań. Po ostatniej modlitwie, kilkadziesiąt byłych więźniów Obozu przekazało tabliczki z wypalonymi na nich swoimi numerami obozowymi i numerami współwięźniów (razem 2000 tabliczek) uczestnikom Misterium. Osoby, które wzięły ze sobą tabliczkę z numerem, mogły uzyskać w archiwum Muzeum na Majdanku informacje o czo-

wieku kryjącym się za tym właśnie numerem. Tak więc każdy mógł dokonać symbolicznego aktu przywrócenia więźniom utraconych nazwisk i zabranej im przy wejściu do obozu tożsamości – wiązać odpowiedzialność za pamięć o tym konkretnym człowieku.

16 marca 2002 roku, w sześćdziesiątą rocznicę zagłady getta lubelskiego, odbyło się „Misterium Światła i Ciemności”. Po zapadnięciu zmierzchu, w miejscach, gdzie było niegdyś miasto żydowskie, zostało wyłączone światło. Po obu stronach Bramy powstały dwie symboliczne przestrzenie: światła i ciemności. Na sceny Bramy łączącej te przestrzenie rzutowane były ślady przedmiotowych fotografii z miasta żydowskiego pokazujących miejscniące ulice, domy, ludzi. Przez cały miesiąc począwszy od 16 marca 2002 roku na lubelskiej poczcie główniej wszystkie przychodzące listy były stempiowane zaprojektowanym w Ośrodku stemplem pocztowym upamiętniającym tę rocznicę.

Innym symbolicznym działaniem przeprowadzonym co roku przez Ośrodek w rocznicę likwidacji getta jest wysyłanie listów zaadresowanych do dawnych mieszkańców nieistniejącego miasta żydowskiego. W roku 2002 wśród adresatów pojawił się Henryk Żytomirski – żydowski chłopczyk urodzony w 1933 roku w Lublinie. Zginął on na Majdanku w 1942 roku. Historia jego życia została czesciwio odtworzona na podstawie ocalałych zdjęć Henia (z każdego roku jego życia) i listów rodziny z tego okresu. Ze zrekonstruowanego w ten sposób życiorysu powstała Księga „Historia Jednego Życia”. Będzie ona elementem wystawy w Ośrodku. Na sześćdziesiątą rocznicę zagłady getta został wydany poemat „Eli - Misterium Męki Izraela” Nelly Sachs – laureatki nagrody Nobla z 1966 roku. Jego treścią jest zagłada małego żydowskiego miasteczka. Wszystkie te przedsięwzięcia to próby „dotykania” wielkiej pustki jaka powstała w Lublinie po zniszczeniu miasta żydowskiego, próby szukania formy i języka do opisanego tego co tu się stało.

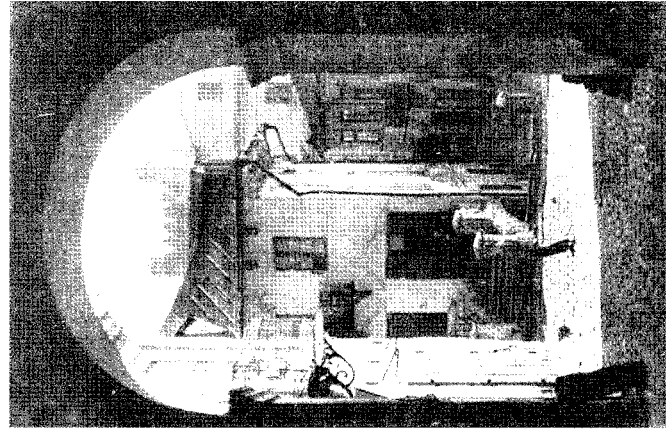
Jeszcze inny charakter ma projekt „Dom”, w którym poprzez historię jednej kamienicy, poprzez losy jej mieszkańców następuje próba odczytania losów całego miasta żydowskiego. Osoby uczestniczące w takim projekcie docierają do wszelkiego rodzaju materiałów archiwalnych związanych z konkretnym domem. Uczą się w ten sposób odczytywać historię poprzez takie dokumenty, jak listy lokatorów, plany, dokumentacje itp. Takie przedsięwzięcia zostały zrealizowane dla trzech kamienic. Jedną z nich, usytuowaną przy Krawieckiej 41, na terenie dawnej dzielnicy żydowskiej, nie istnieje. Inne – istniejące – to kamienice przy Grodzkiej 19 i Złotej 3.

W 2001 roku Teatr NN rozpoczął realizację cyklu przedstawień teatralnych wyrastających z folkloru żydowskiego, z wykorzystaniem opowieści chasydzkich i muzyki klezmerskiej. W 2002 roku Ośrodek zainicjował nowy program adresowany do całego regionu lubelskiego: „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”. Jednym z celów tego programu jest stworzenie edukacyjnego portalu internetowego „Pamięć Miejsca”, zawierającego informacje dotyczące wieloletniej i wieloetnicznej historii regionu.

W Ośrodku prowadzony jest również wspólnie z Miejskim Urzędem Pracy program staży absolwentów „Dla Miasta – Dla Siebie”. Praca stażystów (historycy, historycy sztuki) ukierunkowana jest na porządkowanie wידczy dotyczącej wielokulturowej historii miasta i regionu – wykonywane są kwerendy, dokumentacja, opracowania, zbieranie bibliografii.

Dzięki projektom prowadzonym przez Ośrodek udało się zamiejscowić pisane prace dyplomowych, seminaryjnych i magisterskich. Na podstawie materiałów zgromadzonych w Ośrodku zostało nakręconych kilka filmów dokumentalnych, powstało kilkadziesiąt artykułów prasowych. Materiały te były również wykorzystywane w publikacjach książkowych i audycjach radiowych.

W lipcu 1999 roku Ośrodek otrzymał od Ambasady Izraela w Polsce prestiżowe ogólnopolskie wyróżnienie – dyplom uznania za zasługi dla ochrony dziedzictwa kultury żydowskiej w Polsce. Podejmowane przez Ośrodek działania nawiązujące do polsko-żydowskiej i wielokulturowej przeszłości Lublina i regionu są upominaniem się o pamięć miejsca, w którym żyjemy. Amnezja nie tworzy dobrych fundamentów dla przyszłości. Dlatego tak ważna jest edukacja i docieranie z wiedzą do ludzi młodych, by Pamięć mogła stać się źródłem refleksji i dialogu.

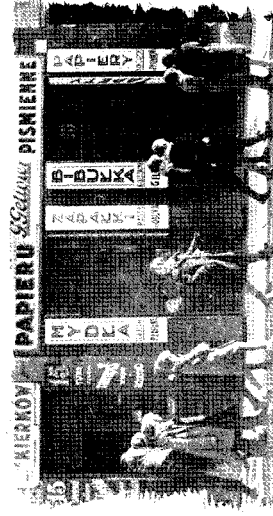
fol. J. Białhak

HISTORIA MÓWIONA

Dziedzictwo kulturowe określonego miejsca odczytywane jest zazwyczaj jedynie na płaszczyźnie materialnej. Tymczasem równie istotną częścią tego dziedzictwa są wspomnienia ludzi, których życie było z tym miejscem związane. Poprzez rejestrowanie i utrwalanie wspomnień ocalana jest „pamięć miejsca” odcisnięta w żywej opowieści.

Od kwietnia 1998 roku w Ośrodku „Brama Grodzka – Teatr NN” realizowany jest program „Historia Mówiona”. Podstawowym celem programu jest zbieranie i opracowywanie relacji mówionych mieszkańców Lublina dotyczących okresu sprzed 1939 roku. Dzięki „Historii Mówionej” z tych wspomnień wyłania się dawny Lublin wraz z całym jego dwukulturowym bogactwem. Ludzie wspominają swoich sąsiadów, swoje rodzinne domy i ulice, sklepy, ulicznych sprzedawców, przywołują zapamiętane z dzieciństwa smaki, zapachy i kolory. Te zarejestrowane relacje ocalają to, co ludzie jeszcze pamiętają o mieście. Nie chodzi tu o historię podreżnikową, tylko o odnalezienie, odczytanie historii na poziomie ludzkiego, jednostkowego życia. Relacje uzyskane w projekcie „Historia Mówiona” są wykorzystywane na płaszczyźnie artystycznej i edukacyjnej. Tak na przykład relacje w połączeniu ze specjalnie skomponowaną „muzyką miasta” (tj. dźwiękami charakterystycznymi dla dawnego Lublina, takimi jak: stukot drewnianych kół po bruku, dzwony kościelne, targowisko, studnie, zabawy dzieci, nawoływania żydowskiego handlarza, dożółka, piosenki w języku jidysz) zostały wykorzystane na wystawie „Portret Miejsca” tworzącej scenografię wnętrza siedziby Ośrodka.

W oparciu o materiały zebrane podczas realizacji projektu powstało kilka prac magisterskich. Relacje mówione są ponadto wykorzystywane w publikacjach naukowych i popularyzatorskich, artykułach prasowych, audycjach radiowych i filmach dokumentalnych. W Ośrodku zebrano ponad 120 relacji, z czego większość została już przepisana, opracowana i zarchiwizowana.

fol. S. Kiełsznia

LUBLIN WIELOKULTUROWY

Propozycja programu ścieżki regionalnej dla gimnazjum opracowana w Ośrodku „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie, będąca elementem realizowanego przez Ośrodek programu edukacyjnego.

„Edukacja powinna się zacząć od rozpoznania naszego najbliższego otoczenia, znaczenia i wymowy tego co zostało nazwane naszym kulturowym krajobrazem (...). Edukacja powinna otwierać nasze oczy także na inne krajobrazy, na znaczenie i wymowę innych kultur, innymi słowy na wartość odmienności.”

prof. Jacek Woźniakowski

I. Ogólna Charakterystyka Programu

Program „Lublin wielokulturowy” stanowi propozycję wykorzystania ścieżki edukacyjnej „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie” w przekazywaniu treści regionalnych w lubelskich gimnazjach. Wobec perspektywy przystąpienia Polski do Unii Europejskiej rola edukacji regionalnej staje się szczególnie ważna w budowaniu tożsamości lokalnej mieszkańców Małych Ojczyzn. Chcąc dobrze scharakteryzować i zrozumieć program „Lublin wielokulturowy” należy odwołać się do pojęcia Małej Ojczyzny. Prof. Leszek Kosiński określił ją następująco:

„To miasto czy wieś, w której się urodziłeś, to stodek sniaty, to przestrzeń niewielka, w której się obracamy – nasze domy, ulice, cmentarze, kościoły, to przestrzeń niewielka wielkim wysiłkiem ludzkim zbudowana, przez wojny niszczone i odbudowywana, to centrum świata.”

Mała Ojczyzna, obok tego, że jest realną przestrzenią geograficzną i społeczno-kulturową, jest też przestrzenią symboliczną, która nadaje głębszy sens naszemu życiu.

Program ten stanowi próbę poszukawania własnego oblicza szkoły samorządowej związanej z konkretnym miejscem. Ważnym jego elementem jest także tworzenie płaszczyzny współpracy między instytucjami kultury i edukacji działającymi na rzecz społeczności lokalnej w tym miejscu.

Program edukacji regionalnej w proponowanym tutaj kształcie skierowany jest do nauczycieli języka polskiego, historii, geografii, sztuki, wiedzy o społeczeństwie oraz religii i etyki, a także do wychowawców klas. Ścieżka edukacyjna może być realizowana w ramach zajęć z danego przedmiotu oraz w postaci odrębnych kilkogodzinnych zajęć modułowych.

II. Lublin – Miasto Spotkania Kultur

W sensie przestrzennym naszą Małą Ojczyzną jest miasto Lublin. W sensie duchowym – składa się na nią wszystko to, co wyrasta z tradycji i historii miejsca, w którym żyjemy – tradycji spotkania różnych kultur, spotkania Wschodu z Zachodem. Znaczącym symbolem wielokulturowości miasta jest kaplica św. Trojcy na lubelskim Zamku. Gótyckie ściany budowli wzniesionej w stylu o zachodniej proveniencji, zdobną freski wykonane wg kanonu malarstwa bizantyjsko-ruskiego przez mistrzów sprowadzonych do Lublina przez Litwinów – Władysława Jagiełłę – króla Rzeczypospolitej Obojga Narodów. To właśnie w naszym mieście zawarta została Unia Lubelska – wielki elipsycent

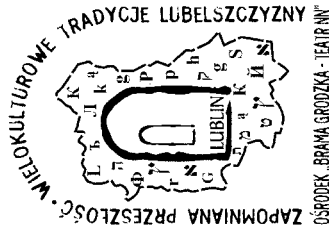
na drodze dialogu kultur i szukania kompromisów w budowaniu nowego organizmu państwowego łączącego świat chrześcijaństwa zachodniego (Polska) ze światem poganskim (Litwa) i światem kultury bizantyjsko-słowiańskiej (duża część Ukrainy i Białorusi). Wspólna Rzeczpospolita stała się tygłem narodów, w którym było miejsce dla różnych kultur, języków i wyznań.

W Lublinie przez setki lat żył obok siebie Polacy i Żydzi, a także Niemcy. Obok kościołów i cmentarzy katolickich wznoszono synagogi i kirkuty, cerkwie i cmentarze prawosławne oraz kościoł i cmentarz ewangelicko-augsburski. Po I wojnie światowej powstały tu dwie ważne wyższe uczelnie: Katolicki Uniwersytet Lubelski oraz Jesziva Chachmej Lublin.

Druga wojna światowa zniszczyła ten świat, a symbolem zagłady stał się oboz koncentracyjny na Majdanku, gdzie zginyli setki tysięcy ludzi różnych wyznań i narodowości. Majdank stał się świadectwem i pomnikiem XX-wiecznego totalitaryzmu, miejscem tragicznego spłotu losów narodów całej Europy. symbolem zła, zagłady, piekła i apokalipsy. To tutaj ginęła idea tolerancji, akceptacji i współpracy, ginęły religie i kultury, zwyciężało zło i szaleństwo. Wciąż powinniśmy zadawać sobie pytanie, czym było i jest to doświadczenie. Refleksja związana z historią Lublina może stać się wartością, którą wnosimy do jednoczącej się Europy.

Przez kilkadziesiąt lat po wojnie pamięć o tamtym wielokulturowym świecie pogracza i o jego kulturowym dziedzictwie uległa powolnemu zatarciu wśród mieszkańców miasta. W ten sposób utrwalają się stereotypy i przekłamania, a to z kolei rodzi uprzedzenia i nieufność wobec inności, powoduje zamykanie się we własnym świecie. Ten stan rzeczy zmienić mogą prowadzone w szkołach programy edukacyjne, bowiem to właśnie szkoła odgrywa szczególną rolę w przekazywaniu wiedzy o przeszłości i dziedzictwie kulturowym Małej Ojczyzny i ma decydujący wpływ na sposób widzenia i rozumienia świata przez młodych ludzi.

Programy te mogą być inspirowane do podejmowania działań mających na celu aktywną edukację dotyczącą poznawania wielokulturowej przeszłości własnego miasta. Program „Lublin wielokulturowy” ma odsłaniać duchowe bogactwo i dziedzictwo własnej Małej Ojczyzny, rekonstruować ważną część pamięci zbiorowej mieszkańców miasta. Może to odbywać się poprzez zbieranie zdjęć z tamtego okresu, rejestrowanie wspomnień, jak również ratowanie jakiegos „innego” cmentarza czy zabytku.

OPINIE

Tadeusz Chrzczanowski

Co sądzą o Teatrze NN w Lublinie?

Sądząc, że jest to znakomita inicjatywa, bogata, uszczelniona i o witalnym własnym obliczu. Twórcy Teatru mają wyobraźnię i ogromną dynamikę inwestycyjną. „Robią” teatr o bardzo własnym obliczu, teatr opierający się po równi na ekspresji uchu, ekspresji słowa (czy może szerzej: głosu) i ekspresji formy plastycznej, co razem daje spektakle wzbudzające on – jeśli wolno się tak gwałtownie wyrazić – dreszcz metafizyczny, co młodzieńscy Grecy naziwali *katharsis*. (...) Jest to Ośrodek inicjujący improwizację o szerszym niż teatralne pole widzenia. Sam uczestniczyłem w dniu takich improwizacji, w wyprawie do Litwoni i Drohobycza w 50-tą rocznicę zamordowania w tym ostatnim Brunona Schulza. Zorganizowane tam sympozjum oraz długie – we Litwoni – posiedzone stosunkom polsko-ukraińskim to były ważne osiągnięcia kulturalne. Brałem też udział w tym pozjum zorganizowanym w roku śmierci Iżetela Czapskiego połączonej z wystawą jego prac. Sądząc, że Teatr NN jest inicjatywą znakomitą i już wchodzi w historię kultury Lublina.

Brama, Lublin 1999

Witold Chmielewski

Środek świata w Lublinie

Szczególne miejsce – Teatr NN w Bramie związanej z żydowską. Spotkania odbywają się w sali teatralnej, na scenie, wobec widzów i słuchaczy. (...) W miejscu tym spotykają się twórcy teatru i filmu, pisarze, poeci, muzycy, plastycy, aktorzy, dziennikarze, teoretycy i socjologowie kultury; etnolodzy, wydawcy, pedagogowie, profesorowie i studenci, twórcy i animatorzy życia kulturalnego. W tym szczególnym miejscu zastąpiło już wiele różnorodnych, a jednak bliskich sobie źródeł. Tak jest ten dawny Teatr – miejsce twórczej ekspresji i miejsce bardzo poważne, głęboko i wspólnie pojmowanej i praktykowanej kultury. Łączy się tam jakims sposobem ludzie i światka na pozór nie dojące się, pogodzie ze sobą – Tatarzy, Krymacy, Ukraińcy, Czesi, Słowacy, Rosjanie, Romowie, Litwini, Żydzi, Niemcy, Kamerahy, skromny Teatr i nowoczesnie wyposażone w elektronikę profesjonalne centrum kultury. Poetyckie, skupione refleksje, żywiłone ekspresje, próby teatralne i codzienny trud organizacyjnej pracy w tym prowadzenie wielkich remontów.

Brama, Lublin 1999

Prof. Jerzy Kłoczowski

Wypowiedź zarejestrowana w Ośrodku 4 marca 2000 r.

Makleta przedwojennego Lublina, którą można obejrzeć w Ośrodku to znakomita rzecz od strony dydaktycznej, bo pokazuje dwukulturowe miasto, które dzisiaj nie istnieje. Suwennie widać na niej miasto żydowskie, które nie jest żadnym gettem, ale integralną częścią całego Zespołu Staromiejskiego. (...) Myślę, że ta Makleta to dobra okazja dla nauczycieli do wprowadzenia uczniów w historię miasta, w jego korzenie. Na tym konkretnym przykładzie można pokazać, że jak miasto polskie rozwinęło się od okresu przedokupacyjnego aż do obecnej chwili. W przypadku Lublina dochodzi do dodatkowego pytania dotyczące również zniszczonej dzielnicy żydowskiej i jej zagładzonych mieszkańców. Młode pokolenie jest przyzwyczajone do obrazków, a wystawa „Portret Alceusza” i Makleta to znacznie więcej niż obrazek, to jest znakomita podstawa do kilku programów edukacyjnych dotyczących historii miasta i jego wielokulturowości. Historia Miasta to świetny pomysł z nawiązaniem ludzkich głosów. To dobrze koreluje ze stroną wizualną wystawy. Można na niej zobaczyć życie tego dwukulturowego, polsko-żydowskiego miasta do 1939 roku.

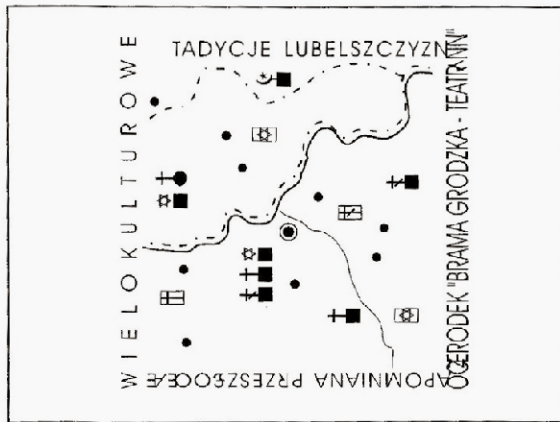
Wiesław Theiss

Programy edukacyjne Ośrodka

Należy podkreślić ogromne znaczenie edukacyjne działań podejmowanych przez Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”. Idzie o szeroko rozumianą edukację społeczną, która:

- zbliża ludzi i instytucje w działaniu wokół problemów; polsko-żydowskiej przeszłości Lublina (i kraju); kapitalne znaczenie może tu mieć projektowane seminarium interdyscyplinarne „W kręgu zła, piekła i apokalipsy”;
- zmienia postawy (intelekt, emocje i działania), uprzedzenia i niechęć, często jeszcze istniejącą w społecznym odbiorze „tematyki żydowskiej” przez Polaków i „tematyki polskiej” przez Żydów;
- umożliwia krytyczną refleksję ciągłe dominujących nad polsko-żydowską tematyką stereotypów w rodzaju: „Biedny chrześcijanin patrzy na getto” (Cz. Miłosz) czy „Biedni Polacy patrzy na getto” (I. Błonski);
- stwarza podstawy szerokiego dialogu – między osobami, pokoleniami czy między narodami, a w szczególności stwarza możliwości współpracy i współdziałania młodego pokolenia Żydów i Polaków.

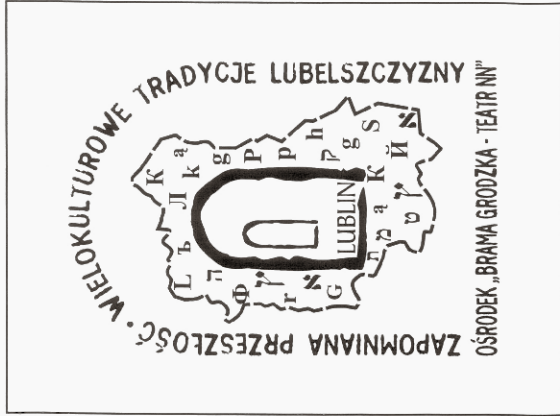
Prezentacja

6 czerwca 2002
godz. 16.00

BIBLIOTEKA WIRTUALNA

prezentacja
wortalu

30 maja 2003
godz. 16.00

Region

**Fundacja Forda nagrodziła
projekt Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN**

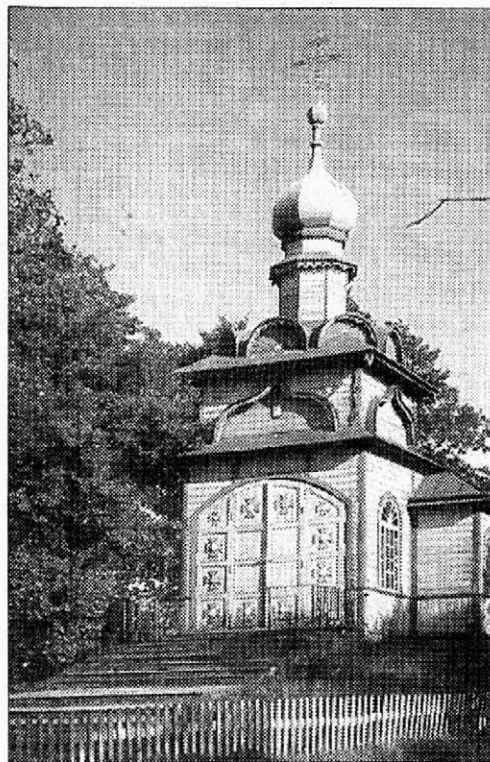
Internetowa historia Lubelszczyzny

Najnowsza idea Tomasza Pietrasiewicza, dyrektora Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN polega na tym, aby mieszkańcy Lubelszczyzny napisali wielokulturową historię swojego regionu. Powstałe w ten sposób dzieło zbiorowe ośrodek opublikuje w Internecie.

Niepodważalną zasługą Ośrodka Brama Grodzka - Teatr NN jest odkrycie i wypromowanie Lublina jako miasta magicznego, miasta, w którym to, co najciekawsze powstało na styku różnych kultur i tradycji. Ośrodek postanowił wypromować także nieznane wątki historii regionu. Na Grodzkiej rozpoczęto realizację nowego projektu - internetowego dokumentu ukazującego wielokulturowość Lubelszczyzny.

W zeszłym roku dyrektor Pietrasiewicz odebrał na Zamku Królewskim w Warszawie prestiżową nagrodę Fundacji Kultury za konsekwentne działania na rzecz dialogu między narodami i religiami, które od wieków współtworzą historię Lublina. Kolejny sukces przyszedł parę dni temu. Ośrodek Brama Grodzka - Teatr NN został wyróżniony w konkursie ogłoszonym przez Fundację Forda i pilotowanym przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Projekt zatytułowany „**Zapomniana przeszłość. Wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny**” otrzymał, jako jedyny z regionu lubelskiego, grant, czyli pieniądze na realizację.

Na Lubelszczyźnie od wieków żyli obok siebie Polacy, Żydzi, Ukraińcy, Niemcy a także Romowie i Tatarzy. Wzajemne przenikanie tych światów, raz przyjazne, czasem wrogie, stworzyło naszą historię, naszą po-

Krzyczew, gm. Terespol, dawna cerkiew unicka pw. Sw. Demetriusza Męczennika, obecnie kościół rzymskokatolicki wzniesiony w 1811 r.

Zapomniana przeszłość

JOANNA SZUBSTARSKA

Od połowy lutego 2002 r. realizowany jest projekt *Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny*. Pod projektem podpisał się dyrektor Ośrodka Brama Grodzka – Teatru NN z Lublina, Tomasz Pietrasiewicz. Lokalne środowiska, młodzież szkolna, nauczyciele, ośrodki kultury, towarzystwa regionalne i parafie są głównymi adresatami projektu, partnerami zostaną uniwersytety, szkoły wyższe Lublina i regionu, studenckie koła naukowe, biblioteki, archiwa, muzea, izby pamięci, koła hobbistyczne (modelarze, fotograficy), środowiska ukraińskie zamieszkałe na Lubelszczyźnie, miasto partnerskie w Izraelu Rishon Le Zion, a także media.

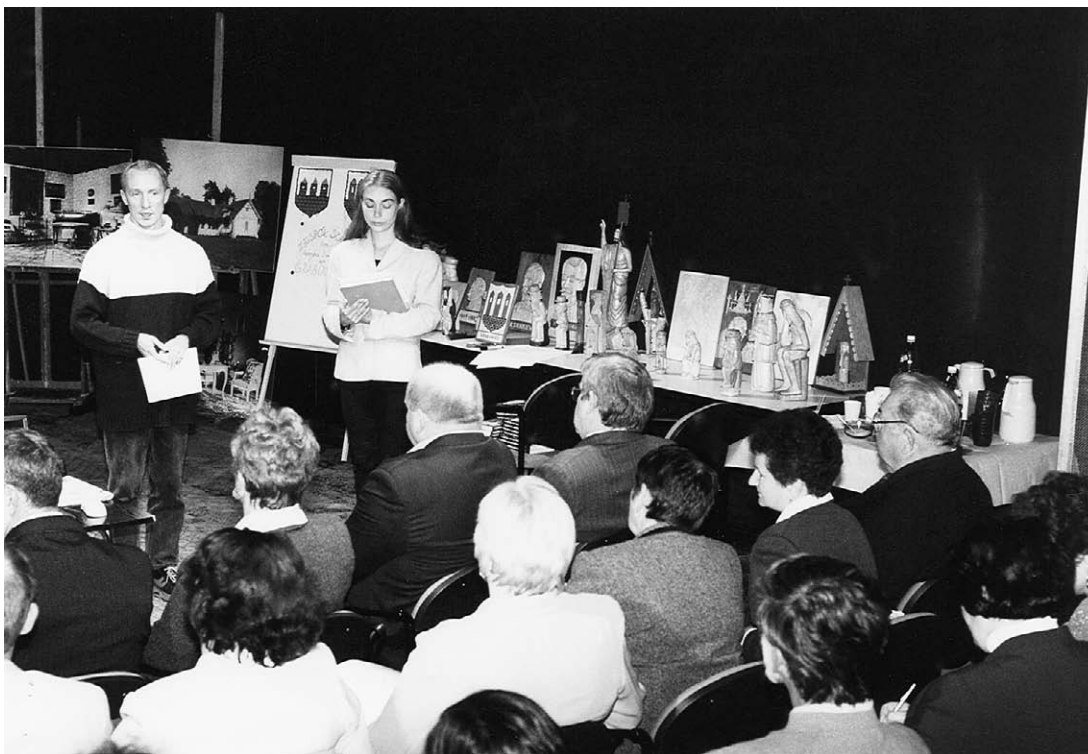
Co należy zrobić, aby uruchomić „zapomnianą przeszłość”? Przede wszystkim włączyć się osobiście poprzez zbieranie przedwojennych fotografii, relacji mówionych i źródeł pisanych dotyczących wielokulturowych tradycji regionu, pomóc stworzyć sieć osób i instytucji zajmujących się problematyką wielokulturowości, organizować spotkania warsztatowe, tworzyć witryny internetowe poświęcone wybranym miejscom regionu oraz dokumentację fotograficzną wybranych miejsc i zabytków. Wszystkie materiały mają dotyczyć okresu do roku 1939. Efektem projektu będzie wystawa dokumentalna, na której zabrzmie muzyka

związana z regionem oraz dialekty i języki, w jakich rozmawiali mieszkańcy naszego regionu – jidisz, ukraiński, polski, hachłacki. Będzie to, jak twierdzą organizatorzy, ekspozycja ruchoma, to znaczy ma ona przejechać Lubelszczyznę. Na wystawie zostaną zaprezentowane obiekty sakralne regionu: kościoły katolickie i ewangelickie, synagogi, cerkwie prawosławne i unickie, meczety, cmentarze. Nie zostanie pominięta twórczość ludowa, obrzędy i obyczaje. Będzie tu wielka liczba zdjęć sprzed 1939 r. Ponadto zostanie uruchomiony portal internetowy zatytułowany *Pamięć miejsca*, służący głównie szkołom. Tymczasem warto włączyć się w dzieło realizacji lubelskiego projektu.

W projekcie *Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny* czytamy m.in.: „W regionie lubelskim przez setki lat żyli obok siebie Polacy, Żydzi, Ukraińcy, a także Romowie, Tatarzy i Niemcy, rozwijały się różne religie. Zapomniana przeszłość powinna stać się bogactwem Lubelszczyzny, być ważną częścią zbiorowej pamięci mieszkańców. Da to szansę młodemu pokoleniu na podjęcie dialogu z innością i różnorodnością otaczającego świata”. Osoby zainteresowane projektem mogą kontaktować się z osobą odpowiedzialną za projekt pod internetowym adresem: asia@tnn.lublin.pl.

„Ludzie – Miejsca – Środowiska”

W roku 2002 ośrodek rozpoczął realizację projektu „Ludzie – Miejsca – Środowiska”. Był to cykl prezentacji wybranych miejsc z regionu lubelskiego, w których podejmowano wyjątkowo cenne i ciekawe działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Ośrodek rozpoczął współpracę m. in. z takimi małymi ojczyznami jak Kock, Tomaszów, Lubartów. W wielu miejscowościach swoistym centrum aktywności animatorskiej jest szkoła, która nie tylko uczy, ale i wychowuje młodych ludzi. Działalność takich właśnie placówek prowadzi do fundamentalnego pytania o to, jak powinna wyglądać obecność szkoły w życiu społecznym małej ojczyzny. Kontynuacją tego projektu był pomysł z 2005 roku na spotkanie ze placówkami oświatowymi z Lublina, w których – w naszej ocenie – działo się coś ważnego dla tworzenia więzi między szkołą a jej środowiskiem. Spotkania te stały się płaszczyzną wymiany doświadczeń między nauczycielami, wychowawcami i animatorami kultury.

PREZENTACJA WOBYNIA W RAMACH PROJEKTU
„ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ – WIELOKULTUROWE TRADYCJE LUBELSZCZYZNY”,
4 GRUDNIA 2002, FOT. M. KUBISZYN

PREZENTACJA HRUBIESZOWA W RAMACH PROJEKTU „ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ
– WIELOKULTUROWE TRADYCJE LUBELSZCZYZNY”, 8 STYCZNIA 2003, FOT. M. KUBISZYN

PREZENTACJA TARNOGRODU W RAMACH PROJEKTU „ZAPOMNIANA PRZESZŁOŚĆ
– WIELOKULTUROWE TRADYCJE LUBELSZCZYZNY”, 6 LISTOPADA 2002, FOT. M. KUBISZYN

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

GRABOWIEC

spotkanie
17 września 2002
godz. 16.00

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

WOHYŃ

spotkanie
4 grudnia 2002
godz. 16.00

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

Tomaszów Lubelski

spotkanie
5 czerwca 2002
godz. 16.00

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

KOCK

spotkanie
10 kwietnia 2003
godz. 16.00

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

JANOWIEC nad Wisłą

spotkanie
2 października 2002
godz. 16.00

SKAN FOLDERU SPOTKANIA „JANOWIEC NAD WISŁĄ”, 2 PAŹDZIERNIKA 2002

LUDZIE - MIEJSCA - ŚRODOWISKA

LUBARTÓW

spotkanie
22 października 2003
godz. 17.00

SKAN FOLDERU SPOTKANIA „LUBARTÓW”, 22 PAŹDZIERNIKA 2002

W Teatrze NN: Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny

Jaki piękny ten Hrubieszów

Dziś o godzinie 16 w Ośrodku Brama Grodzka-Teatr NN odbędzie się prezentacja Hrubieszowa i jego wielokulturowej przeszłości. Warto wybrać się tam, porozmawiać z ludźmi, którzy chcą ocalić od zapomnienia wielokulturową tradycję miasta Prusa, Staszica, Leśmiana i Zina.

W średniowieczu Hrubieszów był jednym z Grodów Czerwieńskich, w 1400 roku otrzymał prawa miejskie – ale aż do początków XIX w. malownicze miasto nad Huczwą nosiło nazwę Rubieszów. Pierwsze wzmianki o istnieniu kościoła katolickiego pochodzą z 1400 r., w 1440 r. osiedlili się tu Żydzi, pierwsze wzmianki o parafii prawosławnej z 1510 r., natomiast cerkiew greckokatolicka funkcjonowała od 1795 r.

Dziś o wielokulturowej przeszłości miasta zaświadczały rzymskokatolicki i prawosławny cmentarz, kirkut, kościół poddominikański, dawna cerkiew greckokatolicka (dziś kościół rzymskokatolicki), cerkiew prawosławna, kramy miejskie zwane sutkami, dwór Du Chateau, dom Rolniczego Towarzystwa Hrubieszowskiego czy dawny Dom Lekarzy – świadectwo tego, że przez wieki żyli tu zgodnie Polacy, Ukraińcy i Żydzi. W Teatrze NN będą przedstawiciele Towarzystwa Regionalnego, Miejskiej Biblioteki Publicznej, Hrubieszowskiego Domu Kultury; będzie okazja posłuchać nagranych wspomnień Wiktora Zina i zobaczyć wystawę unikatowych fotografii przedwojennego Hrubieszowa i zdjęć współczesnych. Wszystko po to, by zadumać się nad tym, jak szybko płynie czas.

I sprawdzić, jak pięknie jest rozpoznawać legendę swojej małej ojczyzny, by potem ocalać ją od zapomnienia.

Waldemar Sulisz

FOT. MARTA KUBISZYN

Cerkiew prawosławna pod wezwaniem św. Trójcy ma aż 13 kopuł

„DZIENNIK WSCHODNI” 8 STYCZNIA 2003

Lubartów w Teatrze NN

PREZENTACJA WIELOKULTUROWEJ HISTORII

LUBARTÓW Artysty i regionaliści, przedstawiciele władz oraz instytucji kulturalnych będą reprezentować Lubartów przed lubelską publicznością na spotkaniu w Ośrodku Brama Grodzka – Teatr NN. Wizyta w Lublinie wpisuje się w cykl pt. „Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny”.

TERESA
DRAS

☎ 532 26 92

Prezentacja Lubartowa zaplanowana jest na 22 października. Do udziału w projekcie realizowanym od kilku lat przez Ośrodek Brama Grodzka, zapraszani są przedstawiciele miejscowości o wielokulturowym dziedzictwie.

– To właśnie w naszym regionie przez setki lat żyli obok siebie Polacy, Żydzi, Ukraińcy, Romowie, Tatarzy i Niemcy. Było to miejsce kulturowego spotkania Wschodu z Zachodem – mówi Witold Dąbrowski, aktor Teatru NN i zastępca dyrektora ośrodka.

Pierwszym impulsem do zorganizowania prezentacji była prywatna kolekcja fotografii Jana

SKARBIEC HISTORII Muzeum Regionalne i siedziba Lubartowskiego Towarzystwa Regionalnego przy ul. Kościuszki. Fot. J. K. Zaczek

Krzysztofa Zaczka, sekretarza miasta Lubartów, który od dwudziestu kilku lat zajmuje się uwiecznianiem na kliszy zabytków miasta i regionu. Zdjęcia, opatrzone przez autora opisem, wypełniły kilkanaście albumów i stanowią obecnie wartościową dokumentację, zwłaszcza że niektóre z fotografowanych obiektów już nie istnieją.

Lubartów ma wieloetniczne korzenie. Wśród pierwszych osadników miasta założonego w 1543 r. przez Piotra Firleja, przeważali Polacy, jednakże nie brakowało

Niemców, Holendrów i Francuzów. Przed wybuchem II wojny światowej w Lubartowie mieszkało 8121 osób, w tym 3411 narodowości żydowskiej. W 1946 r. ostatni Żydzi wyjechali z miasta.

– Kiedy w 1981 r. przyjechał do nas Georges Perec, wielki pisarz polsko-francuski, którego dziadek urodził się w Lubartowie, to niczego tu nie znalazł, ani śladu – opowiada Marek Danielkiewicz, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lubartowie.

Danielkiewicz w Bramie Grodzkiej przedstawi problematykę lubartowskich Żydów.

Z miastem związani są także wędrowni Cyganie, przymusowo osiedleni w latach 60.

– Nie odczuwam żadnej wrogości ze strony Polaków – powiedział Konrad Winiarski, 14-latek, który w Teatrze NN zaśpiewa tradycyjne pieśni cygańskie.

Obok Konrada wystąpią młodzi wokaliści z zespołu Psallite Deo, założonego przez Zbigniewa Skrzypka przy parafii św. Anny w Lubartowie.

■ LUBARTOWSCY CYGANIE

Tajemniczość i odrębność

Niechętnie udzielają o sobie informacji. Żyją w izolacji, w skromnych warunkach. Społeczność lubartowskich Cyganów liczy nie więcej niż 100 osób, według ich własnych szacunków. Tworzy ją 6 rodzin. Młodzi uciekają w Polskę, w Lubartowie zosta-

ją kobiety z dziećmi oraz ludzie starsi. Podstawą ich egzystencji są zasiłki z opieki społecznej. Najstarsza Cyganka ma 90 lat, była więźniarką Oświęcimia. Problemem jest edukacja, która dla cygańskich dzieci kończy się na I-II klasie szkoły podstawowej. TD

„ŚRODKI ŚWIATA”

Coraz częściej zadajemy sobie pytanie o jakość edukacji i o to, jaka powinna być szkoła XXI wieku. Szczególnie dramatycznie brzmi ono w miejscu, w którym żyjemy, w jednym z najbiedniejszych regionów Europy. To właśnie tutaj najwyraźniej widać, jak wielką rolę odgrywa placówka oświatowa w przygotowaniu młodego człowieka do życia we współczesnym świecie. W każdej lokalnej społeczności, w szczególności na wsi i na prowincji, szkoła jest instytucją o ugruntowanym znaczeniu i prestiżu. Bardzo często staje się dla małej, biednej miejscowości rodzajem centrum edukacyjno-cywilizacyjnego.

Od wieku lat jednym z najważniejszych elementów programu Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” jest edukacja – w szczególności edukacja na rzecz rozpoznawania przeszłości dziedzictwa kulturowego miejsca, w którym znajduje się szkoła. Warto tu przytoczyć słowa Leszka Kołakowskiego opisującego to najbliższe otoczenie, często nazywane małą ojczyzną:

Mała ojczyzna to miasto czy wieś, w której się urodziliśmy, to środek świata. To przestrzeń niewielka, w której się obracamy – nasze domy, ulice, cmentarze, kościoły, to przestrzeń niewielka wielkim wysiłkiem ludzkim zbudowana, przez wojny niszczone i odbudowywana, to centrum świata.

W jeszcze innym tekście ten wielki filozof napisał:

Potrzebne nam jest nauczanie historii, w którym młodzi ludzie będą uczyć się rozumienia, kim są – kim oni sami są jako dziedzice przeszłości zarówno chwalebnej, jak i nikczemnej. Jeśli utracimy przeszłość historyczną jako naszą własność, jako część nas samych, a razem z nią zdolność do odpowiedzi na pytanie: kim jesteśmy?, utracimy nieutilitarne racje dla życia, grozi nam chaos duchowy i pustka.

Zrozumienie i odczucie tego najbliższego otoczenia ma często decydujący wpływ na widzenie i rozumienie świata przez młodych ludzi. Chcąc jeszcze mocniej powiązać szkołę z małą ojczyzną, z jej społecznością, opracowaliśmy w ośrodku program „Środki Świata”. Ma on na celu tworzenie własnego oblicza szkoły związanej z konkretnym geograficznym miejscem, jakim może być wieś, miasteczko, miasto czy też jego dzielnica. Program ten służy również szukaniu nowych, niestandardowych dróg rozwoju dla edukacji XXI wieku i obecności szkoły w życiu społecznym małej ojczyzny. Nazwa „Środki Świata” wzięła się z idei, żeby na mapie małej ojczyzny wyznaczyć swoiste centrum – miejsce szczególnej aktywności społecznej młodych ludzi, z pomysłami na rzecz rozwoju lokalnej społeczności. Jest to nawiązanie do symbolicznego znaczenia pojęcia środków świata, mającego wielkie znaczenie dla duchowego i społecznego życia ludzi. Takim metaforycznym środkiem świata powinna być właśnie szkoła.

Przyznanie szkole tytułu „Środek Świata” wiąże się z realizowaniem przez nią szeregu działań w ramach zarysowanych wyżej idei. Można tu wymienić:

- zbieranie starych fotografii, relacji mówionych dotyczących historii konkretnych małych ojczyzn;
- tworzenie dokumentacji fotograficznej wybranych miejsc i zabytków w otoczeniu szkoły;
- roztoczenie opieki nad zabytkami znajdującymi się w pobliżu szkoły;
- tworzenie witryn internetowych poświęconych wybranym zabytkom;
- realizowanie w ramach „ścieżki międzyprzedmiotowej” autorskich programów związanych z małą ojczyzną;
- utworzenie muzeum szkoły – zbieranie starych dzienników szkolnych, kronik szkolnych;

- organizowanie i propagowanie szkolnej turystyki kulturowej (Lublin, region);
- udział w działaniach aktywizujących szkołę, takich jak: „Szkoła z klasą”, „Chrońmy zabytki”.

Najbardziej widocznym efektem posiadania tytułu „Środek Świata” może być stworzenie na dużej ścianie korytarza lub w jednym z pomieszczeń szkoły, w którym na co dzień mogą się również odbywać lekcje, miejsca przedstawiającego historię placówki, przeszłość tej konkretnej miejscowości i okolicy. Na opowieść mogą się złożyć m.in.: wystawa fotograficzna starych i nowych zdjęć oraz makieta konkretnej miejscowości czy też dzielnicy z okresu przed II wojną światową. Twórcami i opiekunami tych miejsc mogą być w znacznej części uczniowie wspierani przez nauczycieli. To oni mają szukać starych zdjęć, opracować aranżację wystawy wraz z informacją o niej. To oni mają stać się przewodnikami po swojej miejscowości czy też dzielnicy. Wspomniane miejsca będą rodzajem centrów informacji o dziedzictwie kulturowym małych ojczyzn.

Powstające „Środki Świata” w sposób naturalny powinny integrować miejscowe instytucje i środowiska kulturalne. Można tu wymienić domy kultury, biblioteki, towarzystwa regionalne.

W miarę upływu czasu współpracy między „Środkami Świata” z całego miasta i regionu może powstawać sieć, która stworzy podstawy do organizowania turystyki kulturowej na obszarze regionu lubelskiego. Przyjeżdżając do konkretnego miejsca, turysta będzie miał pewność, że zobaczy, jak to miasteczko, czy też wieś, kiedyś wyglądało (pomoże mu w tym wystawa i makieta), uzyska wiele informacji, zostanie oprowadzony po miejscowości. Projekt daje szansę na wydobycie ukrytych i niewykorzystanych możliwości instytucji lokalnych, środowisk, ludzi. W samym centrum tych działań znajduje się szkoła, jako symboliczny środek świata.

**„KRANIEC
NIE ZNACZY MARGINES”**

Wykorzystując Internet, można tworzyć programy edukacyjne łatwiej akceptowane przez młodych ludzi – bardziej dla nich atrakcyjne. Dlatego powstał projekt przeniesienia jednego z tradycyjnych i wciąż żywych elementów europejskiej kultury – archetypu podróży, w obszar zastosowań nowoczesnej technologii (Internet). Jest to próba nowego odczytania i ożywienia tradycji na użytek edukacji przy zastosowaniu nowych rozwiązań. W ten sposób tradycja staje się bliższa młodym ludziom i bardziej dla nich czytelna.

W tym projekcie Internet został użyty jako środek do poznawania różnych miejsc (miasta, wsie, regiony) oraz do nawiązywania kontaktów przez młodych ludzi. W ramach wirtualnej podróży mieli oni za zadanie poszukiwać w europejskich miastach i leżących w granicznych regionach Unii Europejskiej wsiach ważnych elementów europejskiego dziedzictwa kulturowego. Uczniowie dokumentowali swoje odkrycia na specjalnych stronach internetowych, mających formę dawnych dzienników podróży.

Ogólny opis projektu:

- Głównym działaniem było zorganizowanie i dokumentowanie wirtualnej podróży szkół w miejsca znajdujące się w granicznych regionach Europy.
- Najważniejszy cel projektu stanowiło pokazanie jego uczestnikom, że dzięki idei Unii Europejskiej w regionach leżących na krańcach Europy, na jej peryferiach, może rozwijać się bogate cywilizacyjnie i kulturowo życie.
- Projekt adresowano do młodzieży szkolnej (gimnazja, licea) z regionu lubelskiego.
- Głównym rezultatem projektu było poznanie i opisanie przez młodzież szkolną regionów Europy leżących na trasie ich wirtualnej podróży.

Kraniec nie znaczy margines - Wirtualna podróż wokół Europy

Wprowadzenie do projektu

W oparciu o Internet można tworzyć programy edukacyjne, które są łatwiej akceptowane przez młodych ludzi – są dla nich atrakcyjne. Dlatego powstał projekt przeniesienia jednego z tradycyjnych i wciąż żywych elementów europejskiej kultury – archetypu podróży, w obszar zastosowań nowoczesnej technologii (Internet). Jest to próba nowego odczytania i ożywienia tradycji na użytek edukacji przy wykorzystaniu nowoczesnej technologii. W ten sposób tradycja staje się bardziej bliska i czytelna dla młodych ludzi.

W projekcie tym Internet użyty jest jako środek do poznawania różnych miejsc (miasta, wsie, regiony) oraz do nawiązywania kontaktów przez młodych ludzi. W ramach wirtualnej podróży młodzi ludzie będą mieli za zadanie poszukiwać w europejskich miastach, wsiach, leżących w granicznych regionach Unii Europejskiej, ważnych elementów europejskiego dziedzictwa kulturowego. Uczniowie będą dokumentowali swoje odkrycia na specjalnych stronach internetowych, które będą miały formę dawnych dzienników podróży.

Ogólny opis projektu:

- Głównym działaniem jest zorganizowanie i dokumentowanie wirtualnej podróży szkół w miejsca leżące w granicznych regionach Europy.
- Głównym celem projektu jest pokazanie jego uczestnikom, że dzięki idei Unii Europejskiej w regionach leżących na krańcach Europy, na jej peryferiach może rozwijać się bogate cywilizacyjne i kulturowo życie.
- Projekt adresowany jest do młodzieży szkolnej (gimnazja, licea) z Regionu Lubelskiego.
- Głównym rezultatem projektu będzie poznanie i opisanie przez młodzież szkolną regionów Europy leżących na trasie ich wirtualnej podróży.

Cele

1. Tworzenie warunków do kulturowego i cywilizacyjnego rozwoju Regionu Lubelskiego:
 - a) Zmiana nastawienia młodych ludzi wobec inności i różnorodności kulturowej;
 - b) „Wrastanie” w Europę poprzez wykorzystanie doświadczenia i dorobku cywilizacyjnego poznawanych regionów;
 - c) Pokazanie, że dzięki Internetowi oddalenie od wielkomiejskich centrów nie skazuje na brak dostępu do informacji i na gorszą edukację.
2. Pokazanie nowych zastosowań Internetu w poznawaniu Europy – jej dziedzictwa kulturowego i cywilizacyjnego:
 - a) Odkrywanie różnorodnego dziedzictwa kulturowego Europy z wykorzystaniem Internetu;
 - b) Promocja własnego lokalnego dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem Internetu;
 - c) Tworzenie sieci kontaktów i współpracy między odległymi miejscami

Wykorzystując Internet (wirtualna podróż w sieci) projekt:

Uzmysławia młodym ludziom wagę dziedzictwa kulturowego w ich własnym otoczeniu, jak też w całej Europie

1. Pokazuje młodym ludziom, że region, w którym żyją jest integralną częścią Europy;
2. Otwiera młodych ludzi na inne kultury, na różnorodność – uczy tolerancji.
3. Pokazuje możliwości, jakie niesie w sobie Internet dla rozwoju regionu, w którym żyją

W ramach projektu uczestnicy odbędą wirtualną podróż przez kilkadziesiąt różnych europejskich regionów, dzięki temu:

1. Zdobędą wiedzę dotyczącą Unii Europejskiej na poziomie funkcjonowania lokalnych społeczności;
2. Poznają codzienne życie i problemy tych społeczności;
3. Zaprezentują swój region i nawiążą kontakty umożliwiające podjęcie współpracy;
4. Poznają dziedzictwo kulturowe małych, lokalnych społeczności.

Wirtualna podróż przez regiony będące granicami Europy ma uzmysłowić jej uczestnikom, że:

- Region Lubelski jest integralną częścią Europy
- Kraniec nie musi oznaczać marginesu,
- Europejskie dziedzictwo kulturowe można odnaleźć na poziomie regionów.

organizator

OŚRODEK
BRAŃNA
GRODZKA
TEATR NN

„WIRTUALNE MIASTECZKO”

„Wirtualne miasteczko” to projekt, w którym Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” we współpracy z uczniami i nauczycielami z Liceum Ogólnokształcącego w Józefowie stworzył wirtualną makietę prezentującą przedwojenny wygląd miasteczka. Uzupełnienie stanowią materiały dotyczące różnych aspektów życia w ówczesnym Józefowie. Są one kompendium wiedzy o historii i dziedzictwie kulturowym tego miejsca. Wirtualny model przedwojennego Józefowa został stworzony za pomocą oprogramowania Google Earth.

teatrnn.pl > Leksykon > Projekty > Wirtualne miasteczko

L.O. JÓZEFÓW Fundacja Orange

projekt realizowany w ramach programu Akademia Orange

OPIS PROJEKTU MAKIETA SPACER PO MIASTECZKU

O projekcie

Zapraszamy do obejrzenia wirtualnej **makiety przedwojennego Józefowa**. Jest to innowacyjna aplikacja, umożliwiająca poznanie historycznej zabudowy sztetla, jakim był Józefów, oraz zapoznanie się z informacjami dotyczącymi fenomenu kulturowego miasteczek Lubelszczyzny.

Makieta powstała we współpracy Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” oraz uczniów i nauczycieli z Liceum Ogólnokształcącego w Józefowie. Wirtualny model przedwojennego Józefowa został stworzony przy pomocy oprogramowania Google Earth.

Do makiety są podłączone materiały dotyczące różnych aspektów życia w przedwojennym miasteczku. Stanowią one kompendium wiedzy o historii i dziedzictwie kulturowym miejsca, wykorzystującym różnego typu multimedia. Treści te, zintegrowane z makieta, zostaną przetłumaczone do końca maja na język angielski. Udostępnimy też scenariusze lekcji, które mogą być wykorzystane z użyciem makiety.

Przygotowaliśmy również specjalną aplikację w wersji beta, dzięki której można **spacerować po uliczkach miasteczka**. Prosimy o cierpliwość przy pierwszym otwarciu.

Filmowy przewodnik po Józefowie Biłgorajskim, stworzony przez uczniów Liceum Ogólnokształcącego

Pokaż Józefów Biłgorajski - przewodnik filmowy na większej mapie

Materiały edukacyjne

Zapraszamy do zapoznania się z:

- [informacjami o fenomenie sztetla](#)
- [informacjami o historii Józefowa Biłgorajskiego i Józefowie sztetlu](#)
- [podstawowymi pojęciami związanymi z architekturą miasteczek](#)
- [scenariuszami zajęć z projektu](#)

Modele 3d, które zostały stworzone w ramach projektu są dostępne dla każdego w [Bibliotece Multimedialnej](#). Zapraszamy do tworzenia własnych projektów.

Proponujemy też specjalną [grę](#) w rzeczywistej przestrzeni Józefowa.

O miasteczkach na Lubelszczyźnie można przeczytać [tutaj](#).

TEATRNN.PL

Jeżeli nie zostało zaznaczone inaczej wszystkie prawa zastrzeżone.

**MISTERIUM
„OCALONE LOSY”**

17 marca 2012 roku o godzinie 18.00 w Ośrodku „Brama Grodzka – Teatr NN” odbyło się wydarzenie artystyczne misterium pamięci „Ocalone losy”.

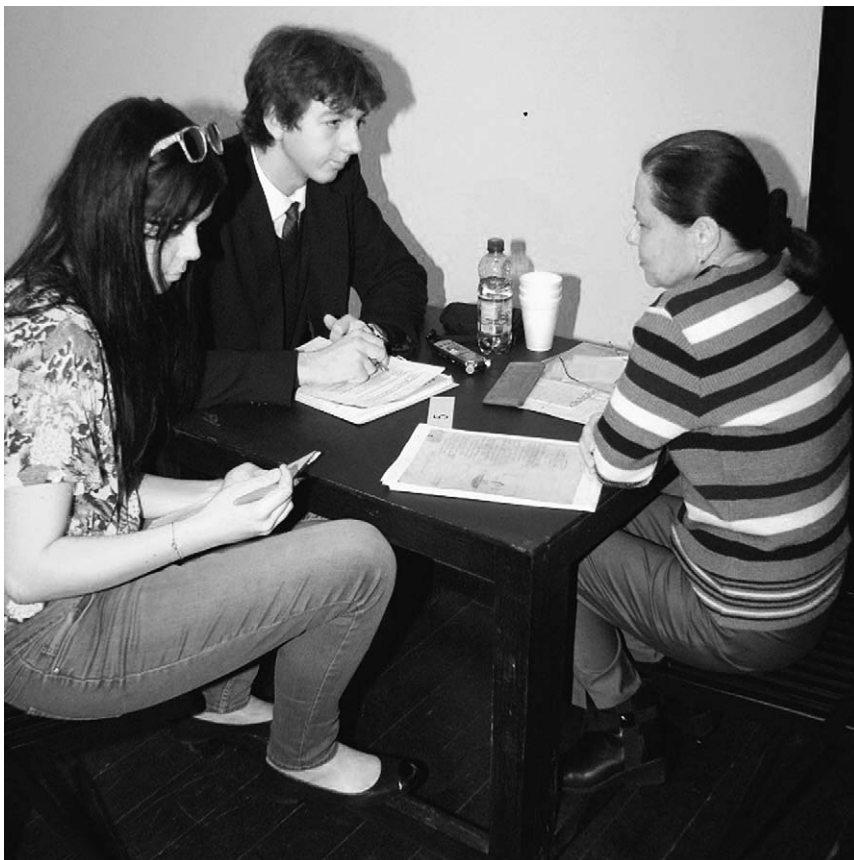
W specjalnie przygotowanej na to działanie przestrzeni Ośrodka zostało wyznaczonych kilkadziesiąt miejsc, w których ocaleni z Zagłady lubelscy Żydzi oraz ich potomkowie opowiadali młodym mieszkańcom Lublina – uczniom liceów, swoje historie. Każda z nich była rejestrowana, aby po spisaniu i opracowaniu stała się częścią dokumentalnej książki *Misterium Pamięci Ocalone Losy*. W trakcie tego wydarzenia przestrzeń całego Ośrodka była otwarta dla tych wszystkich, którzy chcieli tu przyjść. Misterium miało charakter parateatralnego działania z pogranicza teatru dokumentu. Był to też symboliczny akt przekazania Pamięci o dramatycznych wydarzeniach Zagłady młodemu pokoleniu.

Zgromadzone historie stały się punktem wyjścia dla wybranych uczniów klas dziennikarskich lubelskich szkół średnich do stworzenia reportażu dokumentalnego. Ich prace zostaną opublikowane, a na autorów najlepszej z nich czeka nagroda w postaci wyjazdu do Izraela.

W trakcie misterium pamięci „Ocalone losy” przeprowadzono 20 wywiadów. 36 uczniów lubelskich liceów rozmawiało z 30 osobami z Organizacji Lubelskich Żydów w Izraelu, którzy przyjechali z różnych krajów: Francji, Stanów Zjednoczonych, Anglii i Izraela.

RODZINA KREPLÓW PODCZAS MISTERIUM „OCALONE LOSY”, 17 MARCA 2012, FOT. P. SZTAJDEL

SARA SHOSTAK, KAROLINA SADOWSKA I MICHAŁ HETMAŃSKI
PODCZAS MISTERIUM „OCALONE LOSY”, 17 MARCA 2012, FOT. P. SZTAJDEL

RODZINA ROSENBUSCHÓW PODCZAS MISTERIUM „OCALONE LOSY”, 17 MARCA 2012, FOT. M. MOSZYŃSKI

RODZINA ŻYTOMIRSKICH PODCZAS MISTERIUM „OCALONE LOSY”, 17 MARCA 2012, FOT. P. SZTAJDEL

**„POJEDNANIE
PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ.
WOŁYŃ 1943”**

„Pojednanie przez trudną pamięć. Wołyń 1943” jest długoterminowym działaniem skierowanym do strony polskiej i ukraińskiej, ale także, w szerszym kontekście, do innych krajów, w których nie do końca dokonana została rewizja konfliktów międzynarodowych. Jego uczestnikami była młodzież, która poznała trudną wspólną historię Polaków i Ukraińców, a także trud godzenia się z przeszłością poprzez odnajdywanie postaw ludzi szlachetnych i sprawiedliwych, szczególnie wśród Ukraińców ratujących Polaków w okresie czystek etnicznych prowadzonych przez OUN i UPA w latach 1943–1945 na Wołyniu i w Galicji oraz Polaków pomagających Ukraińcom w czasie akcji odwetowych i wysiedleńczych. Grupa studentów z Lublina i Łucka wspólnie badała temat wśród mieszkańców Lubelszczyzny i rejonu łuckiego. Na bazie zebranej dokumentacji powstanie publikacja i edukacyjny serwis internetowy.

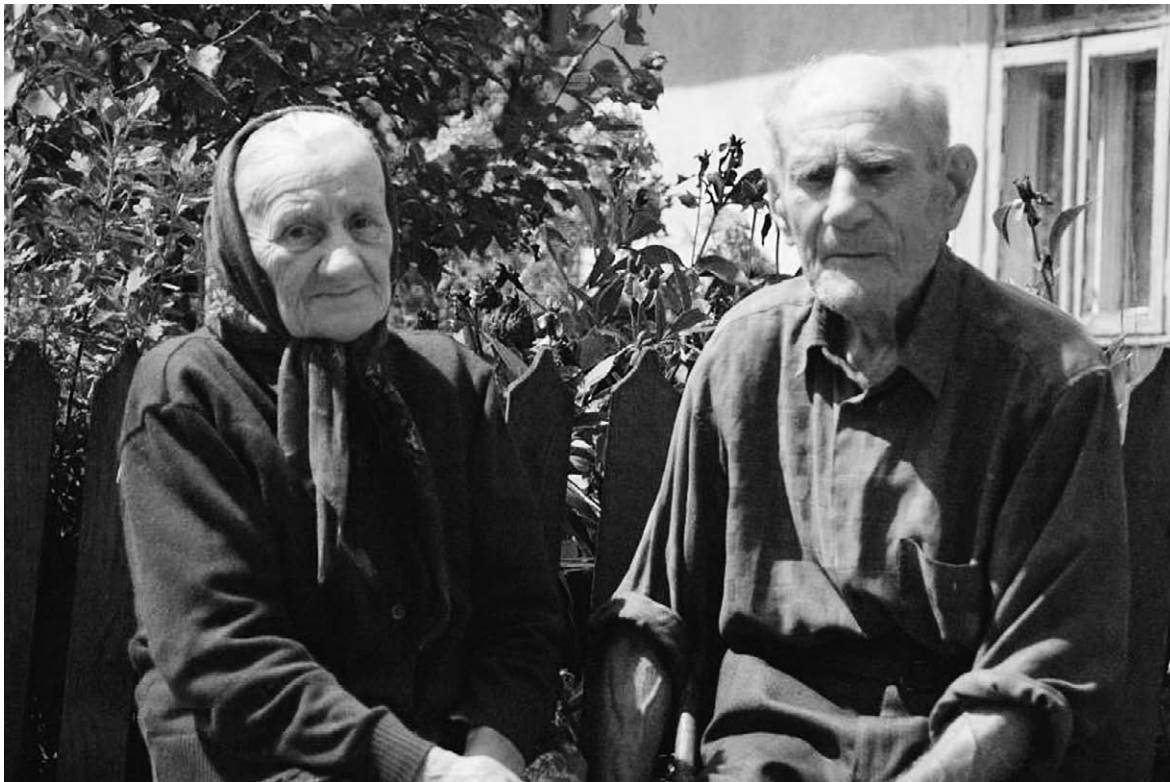
UCZESTNICY WARSZTATU PROWADZONEGO PRZEZ ANNĘ WYLEGAŁĘ
– PROGRAM „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”, 24 MAJA 2012, FOT. M. CZARNA

UCZESTNICY WARSZTATÓW – PROGRAM „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”,
24 MAJA 2012, FOT. M. CZARNA

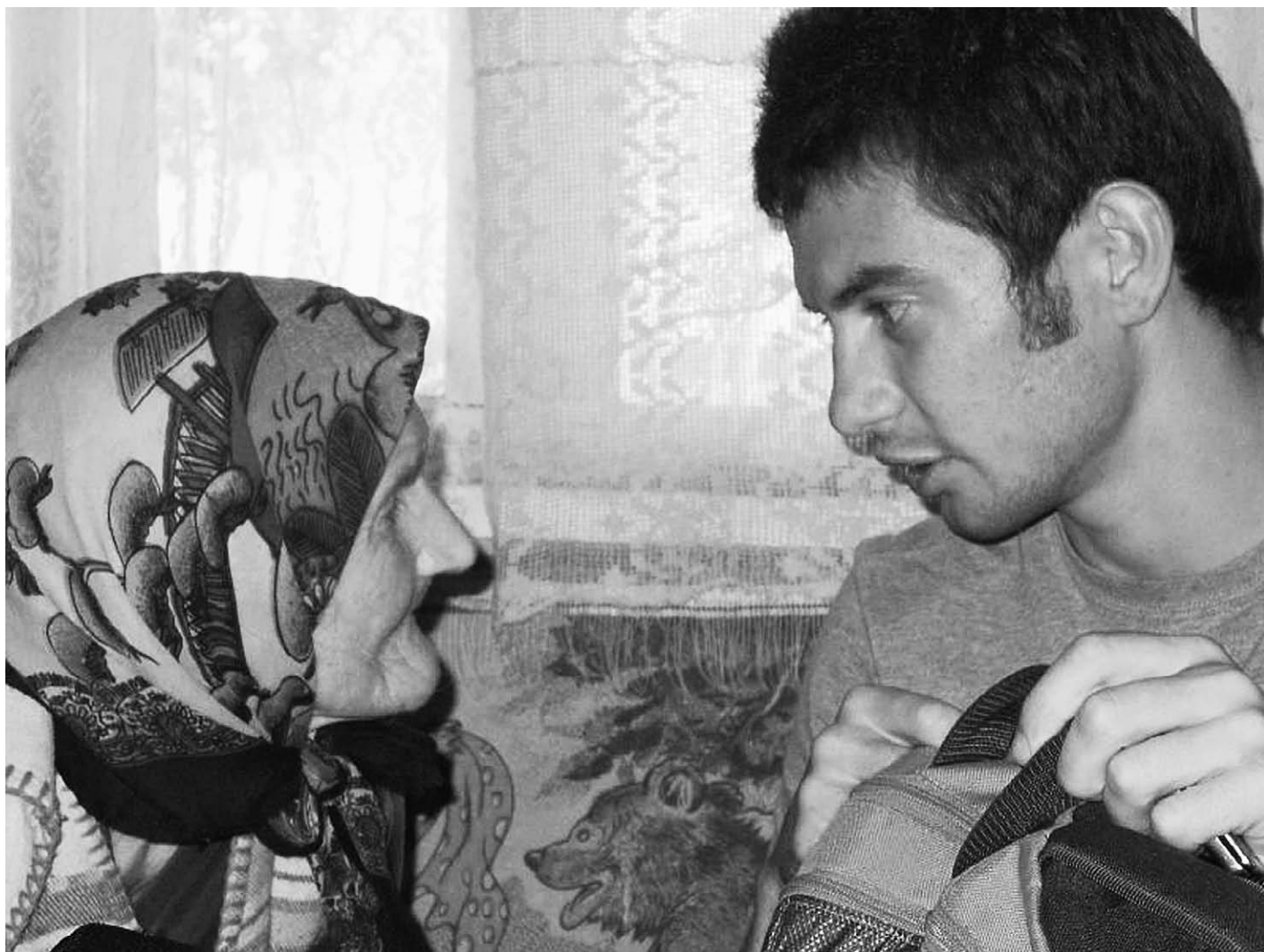
UCZESTNICY PANELU DYSKUSYJNEGO PODCZAS KONFERENCJI „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”,
23 MAJA 2012, FOT. M. CZARNA

NAGRANIE HISTORII MÓWIONEJ PODCZAS PODRÓŻY W RAMACH PROJEKTU „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”. FOT. A. CHWEDORUK

NAGRANIE HISTORII MÓWIONEJ PODCZAS PODRÓŻY W RAMACH PROJEKTU „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”. FOT. E. KOWALSKA

NAGRANIE HISTORII MÓWIONEJ PODCZAS PODRÓŻY W RAMACH PROJEKTU „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”. FOT. M. METRYBA

NAGRANIE HISTORII MÓWIONEJ PODCZAS PODRÓŻY W RAMACH PROJEKTU „POJEDNANIE PRZEZ TRUDNĄ PAMIĘĆ. WOŁYŃ 1943”. FOT. M. KOWALSKA

VARIA

ISAAC BASHEVIS SINGER

Isaac Bashevis Singer, wybitny pisarz, laureat literackiej Nagrody Nobla, urodził się 14 lipca 1904 roku w Leoncinie pod Warszawą jako Icchok Zynger. Jego rodzice, Batszeba Zylberman i Pinkas Mendel Singer, pobrali się w Biłgoraju w 1889 roku. Ojciec należał do żarliwych wyznawców chasydyzmu, matka zaś była córką rabiną z Biłgoraja. Icchok miał trójkę rodzeństwa. Jego najstarsza siostra Hindele Ester została pisarką (przyjmując nazwisko Esther Kreitman), starszy brat Israel Jozua – wybitnym żydowskim pisarzem, natomiast Mosze, najmłodszy brat – chasydem.

Dzieciństwo

Gdy Icchok miał 3 lata, rodzina przeprowadziła się do Radzymina. Jego ojciec dostał pracę nauczyciela w jesziwie. Mieszkali tam jednak krótko. Już w 1908 roku przenieśli się do Warszawy, na ulicę Krochmalną 10. Pinkas Mendel nie znał języka rosyjskiego, więc zasadniczo nie mógł pełnić funkcji rabiną. Dla mieszkańców kamienic przy ulicy Krochmalnej był nim nieoficjalnie. Mieszkanie Singerów, biedne i skromne, pozostawało prawie nieumeblowane. W pustym pokoju ojca leżały tylko książki. W sypialni stały dwa łóżka. Jak wspominał później Icchok, jego dom był bardziej domem Boga niż człowieka. Świat z Krochmalnej stanowił dla niego źródło natchnienia. Lata młodości spędzone w rygorystycznym pod względem religijnym domu rodzinnym, który był jednocześnie domem modlitwy i izbą sądowno-rozjemczą, Singer uwiecznił w cyklu opowiadań autobiograficznych *Urząd mojego ojca*. Icchok uczęszczał do chederu, a później do 1917 roku studiował Talmud pod opieką ojca. Pod wpływem starszego rodzeństwa sięgał również po lektury niereligijne.

Biłgoraj

W 1917 roku Batszeba z trzynastoletnim wówczas Icchokiem i młodszym Mosze udała się do Biłgoraja, do domu dziadków – Chany Zylberman i Jakuba Mordechaja Zylbermana, który już wówczas nie żył. Decyzja o przeprowadzce została podjęta w obliczu głodu, jaki zapanował w stolicy. W tym okresie swojego życia przyszły pisarz nasłuchiwał się ludowych powieści i przesądów o demonach i cudach. Biłgoraj stał się dla niego wzorcem żydowskiego sztetla. Był to świat nieskażony przez cywilizację, bez kanalizacji i elektryczności. Spotykało się tu bardzo pobożnych Żydów w chałatach, którzy modlili się trzy razy dziennie zgodnie z codziennym rytuałem.

Po zakończeniu I wojny światowej matka Icchoka wyjechała z najmłodszym synem do Dzikowa, gdzie Pinkas objął urząd rabiną. Icchok pozostał w Biłgoraju. W latach 1918–1920 zaczął pisać wiersze i opowiadania po hebrajsku. Podjął pracę jako nauczyciel. W Biłgoraju pozostał do początku lat dwudziestych. Na parę miesięcy udał się do rodziców. Następnie wyjechał do Warszawy, do której wrócił jego brat Israel Jozua po pobycie w Związku Sowieckim.

Związek Literatów i Dziennikarzy Żydowskich

W 1923 roku Icchok zdecydował się pozostać na stałe w Warszawie. Zrzucił tradycyjny strój żydowski i obciął pejsy. Coraz bardziej pasjonował się literaturą. „Tak jak pobyt w Biłgoraju umożliwił mu poznanie prowincji, wraz z jej tradycją i przesądami, tak szerokie kontakty brata Israela Jehoszui Singera ułatwiły mu styczność z cyganerią tego okresu – artystami, literatami skupionymi w Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich” (M. Adamczyk-Garbowska, *Isaac Bashevis Singer, Grosiki na raj i inne opowiadania*, Warszawa 2001). Związek miał swoją siedzibę na

podwórzu przy ulicy Tłomackie 13. Niedaleko znajdowała się Wielka Synagoga. Miejsce to Icchok nazwał „świątynią literatury jidysz”. Do założonego po I wojnie światowej związku należał każdy ówczesny znaczniejszy pisarz żydowski. Mimo świeckiego charakteru związek przypominał sztibl, małą chasydzką bożniczkę.

Początki twórczości

W 1924 roku Singer zaczął pracować jako korektor w „Literarisze bleter”, literackim tygodniku wydawanym w Warszawie w jidysz. Tłumaczył na ten język utwory Knuta Hamsuna, Stefana Zweiga, Thomasa Manna. Sam na łamach wspomnianego czasopisma zadebiutował w 1925 roku opowiadaniem w jidysz *Off der elter* (*Na starość*). W tym samym roku zdobył nagrodę „Literarisze bleter”.

Singer zaczął pisać pod pseudonimem Icchok Baszewis, pochodzącym od imienia matki, Batszeby. Jego utwory pojawiały się też w czasopismach „Di jidisze welt” i „A mol in a jojwl” oraz dziennikach „Hajnt” i „Undzer ekspres”.

W 1932 razem z Aronem Cejtlinem zaczął redagować efemeryczne pismo w języku jidysz – „Globus”. To właśnie tam w 1933 roku opublikował swoją pierwszą powieść, *Szatan w Goraju*, która ukazywała się w odcinkach. W formie książkowej została wydana w roku 1935. Jest to jedyna powieść Singera wydrukowana przed wojną w Polsce.

Emigracja

W 1935 roku opuścił Warszawę. W ślad za bratem wyemigrował do Nowego Jorku. Tam powstały jego najsłynniejsze powieści: *Sztukmistrz z Lublina*, *Spuścizna*, *Szosza*, *Dwór*. Jeszcze w tym samym roku rozpoczął pracę w żydowskim dzienniku „Forverts”. W 1964 roku Bashevis został członkiem Amerykańskiego Instytutu Sztuki i Literatury.

Nagrody

Isaac Bashevis Singer był wielokrotnie nagradzany i odznaczany. W 1970 roku zdobył prestiżową nagrodę National Book Award za twórczość dla dzieci. Po raz drugi, ale już za całokształt twórczości, nagrodę tę otrzymał 1974 roku. W 1975 roku przyznano mu tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie. Rok 1978 przyniósł mu literacką Nagrodę Nobla. Jak dotąd jest to pierwszy i jedyny pisarz spośród tworzących w języku jidysz, który został nią uhonorowany.

Twórczość

Pisarz wydał kilkanaście powieści i zbiorów opowiadań, część w oryginale jako Icchok Baszewis, resztę w przekładach na język angielski. W obszernym dorobku szczególne miejsce zajmują opowiadania. Zdaniem krytyki to właśnie w nich najpełniej objawia się narratorskie mistrzostwo pisarza. „Szczególny rozgłos zyskały opowiadania utrzymane w tonie ludowej baśni, gdzie rzeczywistość miesza się z fantazją, tradycja z nowoczesnością, bluźnierstwo z głęboką wiarą, makabra z humorem, dobro ze złem, a ludzie żyją w niezwykłym świecie rządzonym pozornie przez zjawiska nadprzyrodzone” (M. Adamczyk-Garbowska, *op. cit.*). Duża część jego twórczości wiąże się ze wspomnieniami z Polski. Odtwarzał zaginiony żydowski świat z czasów przedwojennych. Pisarz zmarł 24 lipca 1991 roku w Miami na Florydzie.

Isaac Bashevis Singer jako lubelski regionalista

Seth L. Wolitz, Joseph Sherman

Geograficznie bogaty dorobek Isaaca Bashevisa Singera jest osadzony w wielu miejscach Polski, wschodniego wybrzeża Stanów Zjednoczonych, Izraela, czasami także w niektórych miastach zachodnioeuropejskich, a nawet w Ameryce Południowej. Podczas gdy jego najważniejsze obszerne powieści – *Rodzina Muszkatów*, *Dwór* i *Niewolnik* – tworzą rozległe freski ukazujące radykalne przemiany historyczne, jakie dotknęły Polskę między wiekiem XVII a XX, opowiadania dotyczą zazwyczaj wybranych i ściśle ograniczonych pod względem topograficznym miejsc, głównie w Polsce, i to w szczególnym okresie skomplikowanych pod względem geopolitycznym dziejów tego kraju. Chociaż akcja wielu najbardziej znanych opowieści Bashevisa rozgrywała się w żydowskich dzielnicach Warszawy, na ulicach o konkretnych nazwach – Krochmalna, przy której znajdowało się mieszkanie rodziców pisarza, jest szczególnie dobrze znana jego czytelnikom – tło w większości opowiadań stanowiły liczne miasteczka (sztetle) Lubelszczyzny.

Lublin, który odegrał znaczną rolę w całej historii Polski, zajmuje szczególnie ważne miejsce w dziejach polskich Żydów. Znajdując się na skrzyżowaniu dróg handlowych wiodących ze wschodu na zachód i z północy na południe, przyciągał kupców z całej Europy, z Rosji i imperium tureckiego. Polscy Żydzi, rzecz jasna, stanowili ważne ogniwo w tym ożywionym handlu. Wielu liczących się żydowskich kupców brało udział w lubelskich jarmarkach, a słynni rabini odbywali w mieście dysputy i sądy (bejt din). W XVI wieku w Lublinie działało kilku znamienitych lekarzy – jeden z nich służył nawet polskiemu królowi. Wielu przywódców gmin wschodnioeuropejskich przybywało tutaj, aby omawiać kwestie istotne dla funkcjonowania społeczności żydowskiej. Duże skupisko Żydów i centralne położenie miasta przyciągały rabinów i uczonych, którzy zakładali w Lublinie jesziwy i drukarnie cieszące się sławą w całej Europie Wschodniej.

Kiedy zaborcy podzielili Polskę, Lublin i Lubelszczyzna zostały najpierw w 1795 roku wchłonięte przez Austrię, a po kongresie wiedeńskim w 1815 roku przeszły we władanie Rosji, niemal do końca I wojny światowej wchodząc w skład imperium carskiego. Zatem przez prawie sto lat carskie rządy decydowały o obliczu guberni lubelskiej, regionu bardzo istotnego w geografii opowiadań Isaaca Bashevisa Singera.

Pod względem politycznym i historycznym gubernia lubelska rozciągała się na południe od Lublina w stronę granicy austro-węgierskiej, gdzie ostatnim większym miastem był Tarnogród. Wschodnia część obejmowała Zamość i Tyszowce, które Bashevis w *Ostatnim demonie* (jid. *Majse tiszewic*, czyli *Opowieść tyszowiecka*) określił jako miejscowość tak małą i niepozorną, że „Adam nie przystanął tutaj nawet, żeby się wysusiać”. Tymczasem w okresie istnienia Waad Arba Aracot, Sejmu Czterech Ziem, Tyszowce pomimo skromnych rozmiarów stały się podobnie jak Zamość i Tarnogród jednym z głównych miejsc zjazdów żydowskiego sejmu. Kraśnik i Janów były najdalej wysuniętymi na zachód miejscami Lubelszczyzny występującymi w twórczości Bashevisa. Czytelnicy na podstawie listy miast i miasteczek, których scenerię pisarz stale przywoływał w swoich opowieściach, mogą się zorientować, że Lubelszczyzna Bashevisa jest znacznie mniejsza niż jej rzeczywiste terytorium – zarówno za czasów carskich, jak i w okresie międzywojennym. Pisarz świadomie opisywał konkretne miasta w określonym świecie, który tak w wymiarze indywidualnym, jak i zbiorowym przekazuje – wtajemniczonym – echa swej charakterystycznej przeszłości, jaskrawo odcinającej się od przygnębiających współczesnych skojarzeń. Centrum Singerowskiej

Lubelszczyzny stanowi nie Lublin – stolica regionu – który pozostaje odległy, zamieszkuje w nim wielu ortodoksyjnych żydów, ale Biłgoraj. W mieście tym urodził się starszy brat Bashevisa, Israel Jehoszua Singer, i ich dziadek ze strony matki, czołowy misnaged (przeciwnik chasydyzmu), który był słynącym z wielkiej wiedzy, wpływów i znaczenia rabinem oraz przywódcą lokalnej społeczności. Sam Bashevis urodził się w Leoncinie w pobliżu Warszawy (w miasteczku tym rozgrywa się akcja opowiadania *Syn z Ameryki*). Biłgoraj leży na trasie wiodącej z Lublina na południe, do Tarnobrodu, stanowiąc jedno z większych miast na tym terenie. Wyobraźmy sobie drogę, jaką Bashevis mógł przemierzać, podróżując furmanką z Lublina do Biłgoraja. (Faktycznie rodzinne wyprawy z Biłgoraja do Warszawy i z powrotem odbywały się zazwyczaj pociągiem – Bashevis opisał podobny wyjazd w opowiadaniu pt. *Podróż*, zawartym w tomie wspomnień *Urząd mojego ojca*). Pierwszym miejscem, gdzie furmanka mogłaby się zatrzymać, był Frampol, miejscowość znana z opowiadań *Pan z Krakowa* i *Rodzina małych szewców*. Następny przystanek stanowiłby Goraj, miejsce akcji Singerowskiego arcydzieła, krótkiej powieści *Szatan w Goraju*. Furmanka podążyłaby dalej do Turobina, gdzie rozgrywa się akcja *Żonobójcy*, po czym zatrzymałaby się w Bychawie, scenerii *Coś tam jest*, zanim dotarłaby do Lublina, centrum bogatego i aktywnego żydowskiego życia, które stale pojawiało się w twórczości Bashevisa. Stamtąd rodzina Singera jechała pociągiem przez Puławy i Dęblin (zwany wówczas Iwanogrodem) do Warszawy, miejsca ich stałego zamieszkania i głównej metropolii występującej w twórczości pisarza. Obecność Lubelszczyzny w dziełach Bashevisa nie ogranicza się jedynie do wspomnianej trasy rodzinnych podróży. Obejmuje również rejon wokół Biłgoraja, rozciągający się na wschód w stronę Tyszowiec i na zachód od Janowa. Na południowy zachód od Biłgoraja Bashevis umieścił akcję *Upadku Krzeszowa*; niedaleko znajduje się Biszcza, a następnie Radoszyce, stanowiące tło w opowiadaniu *Pasje*. Na północny zachód od Biłgoraja, w Janowie, Bashevis osadził niezwykle i dwuznaczne losy bohaterów słynnej noweli *Jentł, uczeń jesziwy* (zaadaptowanej swobodnie na duży ekran przez Barbarę Streisand, odtwarzającą tytułową rolę), a dalej w Kraśniku ma miejsce kuszenie i upadek wdowy z *Lustra*. Na południowy wschód od Biłgoraja znajduje się Józefów, niegdyś siedziba ważnej dynastii chasydzkiej, który służy jako scena, gdzie zaczynają się *Niewidzialni*, a także akcja *Starca*. Dokładnie na południe od Józefowa znajduje się Aleksandrów, który m.in. stanowi tło dla wydarzeń przedstawionych w opowiadaniu *Dziadek i wnuk*. Położony nieco bardziej na wschód Krasnobród posłużył jako sceneria dla *Korony z piór*. Stamtąd, po niedługim czasie, wąską drogą można dojechać do słynnego Zamościa, ważnego centrum handlu i nauki o wspaniałej renesansowej architekturze, zachowanej niemal w pierwotnym kształcie. Zamojscy Żydzi uważali się poniekąd za lepszych od innych, a nawet otwarcie podkreślali swoją wyższość wobec współbraci z innych rejonów Polski. Bo rzeczywiście, nawet pod koniec XIX wieku Zamość stanowił centrum Haskali, żydowskiego oświecenia; był miejscem urodzin Icchoka Lejba Pereca, jednego z ojców literatury jidysz, a także żydowskiej działaczki rewolucyjnej Róży Luksemburg. Bashevis Singer pogardzał Zamościem, stanowiącym duchowe oraz fizyczne gniazdo „modernistów”, których poglądy uważał za całkowicie zgubne i odrażające. W pobliskim Komarowie, niegdyś również siedzibie słynnego chasydzkiego sądu rabinackiego, rozgrywa się akcja zabarwionego goryczą opowiadania *Radość*. Dla pokolenia żyjącego w Polsce międzywojennej nazwa Komarów była bogata w skojarzenia, jako że miasteczko to stało się terenem wielkiej bitwy Rosjan z Austriakami na początku I wojny światowej. Rosjanie ponieśli w niej klęskę, a przy okazji zginęło wielu okolicznych Żydów. Aby uzyskać wiarygodność, Bashevis zawsze dokładał starań, aby podać niektóre charakterystyczne cechy miasteczek, wsi czy

osad jako tło dla swoich utworów. Zwykle odwoływał się do wybranego miejsca, wspominając tamtejszą rzekę czy inny zbiornik wodny, rodzaj gleby lub stopień zalesienia. Znakomitym przykładem tej precyzji może być fragment otwierający *Upadek Krzeszowa*: „Krzeszów jest niemal tak duży jak jedna z najmniejszych liter w najmniejszym modlitewniku. Z dwu stron miasteczko otacza gęsty sosnowy las, z trzeciej strony płynie San. Chłopi w okolicznych wioskach są biedniejsi i bardziej oddaleni od świata niż inni goje w lubelskiej guberni, a pola są tutaj najbardziej jałowe. Przez większą część roku drogi prowadzące do większych miast zamieniają się w szerokie rowy wypełnione wodą; podróżuje się furą na własne ryzyko”.

Szczegółowa wiedza Bashevisa ma źródło w autopsji, a osobiste obserwacje, wzbogacone talentem literackim, pozwalają zawrzeć w syntetycznych obrazach realistyczny szkic przywoływanego miejsca. W przeciwieństwie do pisarzy XIX-wiecznych Bashevis nie wydłużał swoich opisów, które nie istnieją same dla siebie czy nawet dla dodania utworowi realizmu, ale raczej – odzwierciedlając rzeczywistość – zapowiadają wydarzenia, które mają nastąpić. Narracja uwzględnia odrębność miasteczka i jego mieszkańców, ich wygląd zewnętrzny, potrzeby uczuciowe i społeczne oraz skryte i niedozwolone pragnienie, dając wrażenie starannie skonstruowanej całości. Pisarz ukonkretnia scenerię na tyle, aby oddać zarówno fizyczny, jak i metafizyczny wymiar żydowskiego środowiska, które opisuje – ujęte z szerokiej perspektywy obejmuje ono polskich Żydów z Lubelszczyzny. Topografia łączy się idealnie z metafizycznymi aspektami ich kultury, a Bashevis nie zapomina wytknąć – z ciętym humorem – słabostek żydowskich bohaterów, zwłaszcza w ich kontaktach z ludnością chrześcijańską, z którą muszą na co dzień obcować.

Narratorzy opowiadań Bashevisa ukazują regionalne uniwersum wschodnioeuropejskiego żydostwa wyraźnie i celowo wyodrębnione z litwackiego¹ świata północnej Polski i Litwy. Ich głos zmusza czytelnika do poznania życia chasydów i kultury Żydów Lubelszczyzny w ogóle, pozwalając nam uchwycić, zakosztować i doświadczyć niemal z pierwszej ręki religijnych konfliktów intelektualnych. Singer starał się stopić w jedno rzeczywiste i wyobrażone aspekty żydowskiego życia w jego codzienności i relacjach ze środowiskiem nieżydowskim. Utracony świat, który ukazuje, jest światem faktycznie odizolowanych, aczkolwiek bardzo charakterystycznych w swej odrębności Żydów, którzy są dumnymi dziedzicami wielkich minionych już dni Rzeczypospolitej i jej żydowskiego renesansu oraz żywej jeszcze, ale dobiegającej końca ery chasydzkiej. Bashevis nie dokonywał ocen moralnych, lecz starał się zaprezentować punkt widzenia wykraczający poza zwykłą rzeczywistość fizyczną, aby przeniknąć umysły ludzi stojących na progu Zagłady, do której nie czynił jednak niemal żadnych aluzji².

Lubelszczyzna z jej licznymi miastami, miasteczkami i osadami została uwieczniona w twórczości Singera jako świat żydowskiej diaspory, który zapuścił na tej ziemi głębokie korzenie i który na dobre się tu zadomowił. Bashevis zaprezentował obraz uniwersalnego Izraela w całej rozciągłości: wierny portret kultury, która będąc związana z dawną przeszłością, jednocześnie pulsowała dniem dzisiejszym, tak w carskiej Rosji, jak i międzywojennej Polsce. Był to teren żydowskiego życia nie mniej żydowski, umożliwiający odnoszenie sukcesów i autentyczny aniżeli

¹ Żydów z Litwy i Białorusi zwano litwakami ze względu na używany przez nich odrębny dialekt jidysz; uważano ich za przeciwników chasydyzmu i cadyków.

² Jednym z wyjątków jest opowiadanie *Ostatni demon*, które w naturalistyczno-symboliczny sposób mówi o zagładzie polskich Żydów.

Żydów zamieszkujących w starożytności Galileę, tworzących babiloński Talmud w Surze i Kabałę w Hiszpanii czy też tych, którzy dzisiaj mieszkają na Brooklynie w Nowym Jorku lub w Petah Tikvah w Izraelu. W swych opowiadaniach Bashevis Singer jawi się bez wątpienia jako regionalista w najprawdziwszym, najpełniejszym sensie tego słowa, genialny pisarz, który ze starannością i precyzją wykorzystywał szczegóły, aby w ten sposób najlepiej przekazać uniwersalne treści.

Adaptacja wersji angielskiej:
Monika Adamczyk-Garbowska

„Wiadomości Uniwersyteckie” (UMCS), Lublin 2003, R. 13, nr 101 (dodatek), s. 11–12.

INFORMACJE O MIEJSCOWOŚCIACH

BIŁGORAJ

Akt lokacyjny Biłgoraja został podpisany w 1578 roku. Miasto powstało na terenie lesistym i bagiennym, dlatego też miało bardziej charakter osady handlowo-rzemieślniczej niż rolniczej. Od XVII do początku XX wieku Biłgoraj był bardzo znany z sitarstwa. Wyrobem sit zajmowała się znaczna część jego mieszkańców. Wiązało się to z dostępnością znajdujących się na miejscu surowców do ich produkcji. Gotowe wyroby biłgorajscy sitarze rozwozili i sprzedawali w całej Polsce.

Miasto powstawało na pograniczu polsko-ruskim, dlatego część jego mieszkańców miała pochodzenie ruskie. Byli oni w większości grekokatolikami, dopiero w drugiej połowie XIX wieku carscy urzędnicy zaczęli ich nawracać na prawosławie.

Już w końcu XVI wieku w Biłgoraju osiedlili się Żydzi. Zajmowali się głównie handlem, ale byli również rzemieślnikami – krawcami, szewcami, sitarzami. Na początku XX wieku Biłgoraj liczył ok. 9 tys. mieszkańców, w tym prawie 4 tys. Żydów. Gmina żydowska dysponowała w Biłgoraju synagogą, trzema kirkutami, domem modlitwy, szkołą i łaźnią. Biłgoraj pierwotnie miał zabudowę drewnianą. We wrześniu 1939 roku lotnictwo niemieckie zbombardowało miasto. Spłonęło centrum i obiekty użyteczności publicznej. W czasie okupacji Niemcy wymordowali prawie wszystkich biłgorajskich Żydów. Jednym z tamtejszych rabinów był Jakub Mordechaj Zylberman, pełniący tutaj tę funkcję przez trzydzieści lat. Był on dziadkiem Isaaca Bashevisa Singera (1904–1991) oraz jego brata Jehoszuy (1893–1944). Rodzina Zylbermanów miała swój dom przy ulicy Lubelskiej. Zamieszkiwali ją głównie Żydzi i była to największa ulica w mieście. Tu właśnie urodziła się matka obydwu braci Singerów, tu też mieszkali oni w latach 1917–1921. Wątki autobiograficzne I.B. Singera związane z Biłgorajem można znaleźć w jego utworach: *Miłość i wygnanie* oraz *Urząd mojego ojca*. W Biłgoraju toczy się akcja opowiadań: *Dziedzic*, *Gasnące światełka*, *Starzec*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1968/bi%C5%82goraj_%E2%80%93_historia_miasta (dostęp: 26.10.2011).

PRZEDWOJENNY BIŁGORAJ, ULICA T. KOŚCIUSZKI, 1928, ZE ZBIORÓW JERZEGO SERAFINA

BYCHAWA

Bychawa otrzymała prawa miejskie w 1537 roku. Była ważnym miastem na szlaku handlowym, który łączył Lublin ze Szczepczeszynem, Przemyślem, Jarosławiem i Lwowem. Dzięki cotygodniowym targom i dwóm jarmarkom w roku miasto nabierało coraz większego znaczenia. Jego rozwój zahamowały jednak rozbiory i częsta zmiana właścicieli. Do XVI wieku Bychawę zamieszkiwali wyłącznie chrześcijanie. Po tym okresie w mieście pojawili się protestanci i żydzi, którzy w XIX wieku stanowili już 70 proc. mieszkańców miasta. Żydowska gmina wyznaniowa posiadała synagogę, kirkut, dom modlitwy, mykwy. Funkcjonowały również prywatne bejt ha-midrasze i chasydzkie sztyble. Przed wybuchem II wojny światowej gmina żydowska liczyła 2459 osób. W czasie wojny w Bychawie utworzono getto, które zostało zlikwidowane w 1942 roku, skąd bychawskich Żydów przewieziono do getta w Bełżycach. Po jego likwidacji zostali oni zamordowani w obozach zagłady w Sobiborze i na Majdanku. Bychawa pojawia się w opowiadaniu Isaaca Bashevisa Singera *Jentl, chłopiec z jesziwy*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1969/bychawa_%E2%80%93_historia_miasta (dostęp: 26.09.2012).

PRZEDWOJENNA BYCHAWA, FOT. ZE ZBIORÓW PRYWATNYCH

FRAMPOL

Lokacja Frampola miała miejsce około 1636 roku. Mieszkała tu głównie ludność chrześcijańska, zajmująca się rolnictwem i rzemiosłem, oraz Żydzi, utrzymujący się z handlu i dzierżawy. W połowie XVIII wieku gmina żydowska posiadała już m.in. synagogę. W drugiej połowie XIX wieku Żydzi stanowili ponad połowę mieszkańców trzytysięcznego Frampola.

13 września 1939 roku prawie cały Frampol został zniszczony podczas bombardowania przeprowadzonego przez lotnictwo niemieckie. W roku 1942 wszyscy żydowscy mieszkańcy Frampola zginęli w egzekucjach lub w obozach śmierci. W czasie okupacji Niemcy zniszczyli obiekty należące do gminy. Obecnie we Frampolu znajduje się jedynie cmentarz żydowski.

Frampol pojawia się w twórczości Isaaca Bashevisa Singera w opowiadaniach: *Opowieść o trzech życzeniach*, *Pan z Krakowa* i *Niewidzialni*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1932/frampol_%E2%80%93_historia_miasta (dostęp: 26.09.2012).

PRZEDWOJENNY FRAMPOL, ZE ZBIORÓW OŚRODKA „BRAMA GRODZKA – TEATR NN”

GORAJ

Prawa miejskie uzyskał pod koniec XIV wieku, wtedy też został wytyczony kwadratowy rynek – w jednym z jego naroży stanął kościół. Ten pierwotny układ urbanistyczny miasteczka – mimo że wielokrotnie ulegał on zniszczeniu – zachował się do dziś. Mieszkańcy Goraja utrzymywali się głównie z handlu i rzemiosła. W połowie XVI wieku jednym z kolejnych właścicieli Goraja został kalwin – postawił tu zbor, który przetrwał kilkadziesiąt lat. Osadnicy żydowscy pojawili się w Goraju na początku XVII wieku. Po pewnym czasie zbudowali tu cmentarz i synagogę. Zajmowali się głównie handlem drewnem. W 1648 roku Goraj został zniszczony przez Kozaków Chmielnickiego, którzy wymordowali część jego żydowskich mieszkańców. W roku 1674 ponad 40 proc. spośród 624 mieszkańców Goraja stanowili Żydzi. W 1869 r. podupadły Goraj utracił prawa miejskie. W czasie I wojny światowej znów został niemal całkowicie zniszczony. Zabudowa miasteczka przez lata była wyłącznie drewniana – wyjątek stanowiły murowany kościół (1779) i synagoga (powstała pod koniec XVII wieku). Kościół, wielokrotnie niszczone, przetrwał, natomiast synagoga została zburzona przez Niemców w czasie wojny. W roku 1939 w Goraju mieszkało około 2500 mieszkańców, w tym około 500 Żydów. W 1942 roku wszyscy mieszkańcy Goraja zostali zamordowani przez Niemców. Jedynym śladem ich obecności jest nowy cmentarz.

Goraj pojawia się w twórczości Isaaca Bashevisa Singera w powieści *Szatan w Goraju*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1971/goraj_%E2%80%93_historia_miejscowo%C5%9Bci, (dostęp: 26.09.2012).

PRZEDWOJENNY GORAJ, RYNEK, ZE ZBIORÓW GORAJSKIEGO OŚRODKA KULTURY

PRZEDWOJNY GORAJ, REPRODUKCJA Z KSIĄŻKI ZYGMUNTA GLOGERA
BUDOWNICTWO DREWNIANE I WYROBY Z DRZEWA W DAWNEJ POLSCE

JANÓW LUBELSKI

Janów Lubelski lokowano w 1640 r. Od samego początku był miastem wielokulturowym, zamieszkiwanym przez katolików, żydów i prawosławnych. Mieszkańcy trudnili się głównie rolnictwem, handlem i rzemiosłem, przede wszystkim włókienniczym.

Prawdopodobnie w pierwszej połowie XVII wieku istniała tu gmina posiadająca własną synagogę i cmentarz. W 1648 r. janowscy Żydzi zostali wymordowani przez Kozaków Chmielnickiego. Przez następne lata społeczność żydowska powoli się odradzała. W XVII i XVIII wieku Żydzi odgrywali kluczową rolę w rozwoju gospodarczym Janowa. Na początku XX wieku liczył on około 7 tys. mieszkańców, z czego ponad 50 proc. stanowili Żydzi. Stan ten utrzymywał się do wybuchu II wojny światowej.

W czasie wojny Janów był trzykrotnie bombardowany – zginęło wówczas wielu mieszkańców, spłonęło około 90 proc. zabudowy. W maju i listopadzie 1942 r. Żydzi z Janowa zostali wywiezieni do obozu zagłady w Bełżcu. Niemcy spalili synagogę. Obecnie można zobaczyć tylko ślady po nowym cmentarzu żydowskim.

Janów Lubelski pojawia się w twórczości Isaaca Bashevisa Singera m.in. w utworach: *W drodze do przytułku*, *Pożar*; w opowiadaniach: *Opowieść o parze kłamaców*, *Żebrak tak powiedział*, *Jentl*, *chłopiec z jesziwy*, *Naftali gawędziarz i jego koń Sus*, *Papuga*, *Broszka*, *Czarownik*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1989/jan%C3%B3w_lubelski_%E2%80%93_historia_miasta (dostęp: 26.09.2012).

PRZEDWOJENNY JANÓW LUBELSKI, RYNEK, ZE ZBIORÓW MUZEUM REGIONALNEGO W JANOWIE LUBELSKIM

PRZEDWOJENNY JANÓW LUBELSKI, ULICA ZAMOJSKA, ZE ZBIORÓW MUZEUM REGIONALNEGO W JANOWIE LUBELSKIM

JÓZEFÓW BIŁGORAJSKI

Józefów leży kilkanaście kilometrów na południowy wschód od Biłgoraja. Został założony w 1725 roku na podstawie aktu lokacyjnego. Miasteczko powstało w środku Puszczy Solskiej, było ośrodkiem rzemieślniczym i kamieniarskim. Od samego początku znaczący procent jego mieszkańców stanowili Żydzi, trudniący się głównie handlem i rzemiosłem. Większość domów budowano z drewna. W XIX wieku w Józefowie działała słynna w całym kraju drukarnia ksiąg hebrajskich. W roku 1921 miasteczko liczyło 1344 mieszkańców, w tym 1056 Żydów. Tuż przed wojną w Józefowie żyło ok. 1700 Żydów. We wrześniu 1939 roku podczas walk spłonęło całe centrum miejscowości. W 1942 roku Niemcy zamordowali prawie wszystkich żydowskich mieszkańców Józefowa. Śladem obecności Żydów w Józefowie jest kirkut oraz murowana synagoga. Ze starego rynku pozostał dawny dom mieszkalny i trzy budynki użyteczności publicznej. W Józefowie rozgrywa się akcja opowiadania I.B. Singera *Starzec*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1990/j%C3%B3zef%C3%B3w_bi%C5%82gorajski_%E2%80%93_historia_miasta
(dostęp: 26.10.2011).

PRZEDWOJENNY JÓZEFÓW BIŁGORAJSKI, RYNEK, ZE ZBIORÓW DOMU KULTURY W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKIM

PRZEDWOJENNY JÓZEFÓW BIŁGORAJSKI, ZE ZBIORÓW DOMU KULTURY W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKI

SZCZEBRZESZYN

Najstarsza wzmianka o Szczepieszynie pochodzi z 1352 roku. Miasto od samego początku było ośrodkiem różnowierczym. Mieszkali tu katolicy, żydzi, arianie, ale głównie kalwini. O wielokulturowości Szczepieszyna świadczy dziś cerkiew wzniesiona pod koniec XII wieku i synagoga z XVII wieku. Ocalał też stary kirkut.

W połowie XVI wieku żyło tu ponad 2 tys. mieszkańców i było to najliczniejsze miasto w ziemi chełmskiej. Od samego początku miasteczko miało charakter rzemieślniczo-rolniczy. Pod koniec XVI i na początku XVII wieku zaczęło podupadać, co było wynikiem wybuchających powstań, które obejmowały także okolice Zamościa. Wtedy też Szczepieszyn kilka razy niszczyli najeźdźcy: Tatarzy, Kozacy, Szwedzi. Na początku XIX wieku ludność miasta liczyła ok. tysiąca osób, z czego 1/3 stanowili Żydzi. W okresie międzywojennym społeczność żydowska zamieszkiwała głównie w ściśle zabudowanym centrum, w murowanych i drewnianych domach tworzących prostokątny rynek. W 1936 roku w Szczepieszynie żyło ponad 8 tys. mieszkańców, w tym prawie 40 proc. Żydów. W czasie wojny prawie wszyscy Żydzi zostali zabici przez Niemców.

W Szczepieszynie dzieje się akcja opowiadania I.B. Singera *Błędy*.

Dane za: Leksykon Lublin.

„Pamięć miejsca”, http://teatrnn.pl/leksykon/node/3112/szczepieszyn_%E2%80%93_sztetl (dostęp: 26.10.2011).

SZCZEBRZESZYN, ZE ZBIORÓW LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO W SZCZEBRZESZYNIE

SZCZEPLESZYN, ZE ZBIORÓW LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO W SZCZEPLESZYNIE

TUROBIN

Lokacja Turobina nastąpiła w 1420 roku. Z tego okresu zachował się układ przestrzenny, także rynku. Turobin był wielokulturowym miasteczkiem, w którym przez setki lat znajdowały się obok siebie kościół, cerkiew i synagoga. Rozwijało się ono jako ośrodek rolniczy i handlowo-rzemieślniczy. Pod koniec XVI wieku miasto stanowiło silny ośrodek ariański i kalwiński, w którym zamieszkiwali liczni protestanci; odbywały się tu synody, a przy zborze działało gimnazjum ariańskie.

Na początku lat dwudziestych ubiegłego wieku Turobin liczył około 1600 mieszkańców, z czego około 60 proc. stanowili Żydzi.

W maju 1942 roku hitlerowcy wymordowali wszystkich Żydów z Turobina – część z nich rozstrzelano na miejscu, innych wywieziono do obozów.

W Turobinie nie ma już śladów po mieszkających tu kiedyś Żydach.

Obraz Turobina jako sztetl pojawia się w twórczości Isaaca Bashevisa Singera w opowiadaniu *Żonobójca*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1943/turobin_%E2%80%93_historia_miejscowo%C5%9Bci (dostęp: 26.09.2012).

TUROBIN, DOM PODCIENIOWY, REPRODUKCJA Z KSIĄŻKI J, GÓRAKA *PODCIENIOWA ZABUDOWA MIASTECZEK LUBELSZCZYZNY*

TUROBIN, PIWIARNIA I SKLEP Z WĘDLINAMI W JEDNEJ Z KAMIENICZEK, ZE ZBIORÓW DOMU KULTURY W TURBINIE

TYSZOWCE

Tyszowce powstały nad rzeką Huczwą, otaczały je bagniste łąki. Prawa miejskie otrzymały przed 1419 rokiem. Leżąc na terenie przygranicznym, miasto było wielokrotnie napadane i niszczone. Obok Polaków Tyszowce zamieszkiwali również Żydzi, zajmujący się handlem i rzemiosłem. Tyszowiecki cech szewski wykonywał sławne w całym kraju buty tyszowiaki. W XVI wieku w mieście została zbudowana synagoga, w tym czasie istniał tu już cmentarz żydowski. W 1865 roku ludność Tyszowiec liczyła ponad 3 tys. mieszkańców, w tym prawie 40 proc. stanowili Żydzi. W XIX wieku w miasteczku bardzo silne były wpływy chasydyzmu. Przed wojną Tyszowce liczyły około 8 tys. mieszkańców, w tym ponad 40 proc. Żydów. Żydzi tyszowieccy zostali wymordowani przez Niemców w czasie II wojny światowej. Przed wojną w Tyszowcach istniały dwa żydowskie cmentarze: pierwszy – prawdopodobnie z XVII wieku, drugi – z przełomu XIX i XX wieku. W mieście rozgrywa się akcja opowiadania I.B. Singera *Ostatni demon*.

Dane za: Leksykon Lublin. „Pamięć miejsca”,

http://teatrnn.pl/leksykon/node/1991/tyszowce_%E2%80%93_historia_miasta (dostęp: 26.10.2011).

PRZEDWOJENNE TYSZOWCE, RYNEK, 1936, ZE ZBIORÓW ROBERTA HORBACZEWSKIEGO

PRZEDWOJENNE TYSZOWCE, RYNEK, 1917, ZE ZBIORÓW ROBERTA HORBACZEWSKIEGO

PRZEDWOJENNE TYSZOWCE, MAŁY RYNEK PRZY ULICY JURYDIKA, 1935,
ZE ZBIORÓW ROBERTA HORBACZEWSKIEGO

SPIS TREŚCI

I	Wstęp	3
II	„Śladami Singera: Warsztaty. Spotkania. Sztuka”	7
	▶ I edycja „Śladami Singera: Warsztaty. Spotkania. Sztuka”	13
	▶ II edycja „Śladami Singera: Warsztaty. Spotkania. Sztuka”	20
	▶ Animacja sieci w projekcie „Śladami Singera”	43
	▶ „Urodziny sztukmistrza”	49
	▶ „Wędrowne spotkania z opowieścią”	55
III	„Dziedzictwo kulturowe Żydów na Lubelszczyźnie”	61
IV	„Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lublina i Lubelszczyzny”	67
	▶ „Ludzie – Miejsca – Środowiska”	79
V	„Środki Świata”	85
VI	„Kraniec nie znaczy margines”	89
VII	„Wirtualne miasteczko”	93
VIII	Misterium „Ocalone losy”	97
IX	„Pojednanie przez trudną pamięć. Wołyń 1943”	103
X	Varia	109
	▶ Isaac Bashevis Singer	111
	▶ Informacje o miejscowościach	117

WYDAWCA

OŚRODEK „BRAMA GRODZKA – TEATR NN”

WWW.TEATRNN.PL

AUTOR

TOMASZ PIETRASIEWICZ

REDAKCJA

KRZYSZTOF GAJOWIAK

TŁUMACZENIE TEKSTÓW

ALEKSANDRA DUŻ, YURIY MATUSHAK

ZDJĘCIA

AGATA CHWEDORUK, MARYNA CZARNA, ALEKSANDRA DUŻ, MARCIN FEDOROWICZ,
SZCZEPAN KASIURA, KRZYSZTOF KOBUS, MAGDALENA KOWALSKA, MARTA KUBISZYN,
MARTA MATRYBA, MARCIN MOSZYŃSKI, ANNA PUCHKOVA, PIOTR SZTAJDEL, JOANNA ZĘTAR

PODZIĘKOWANIA ZA UDOSTĘPNIENIE ZDJĘĆ DLA:

ROBERTA HORBACZEWSKIEGO, JERZEGO SERAFINA,
DOMU KULTURY W TUROBINIE,
GMINNEGO OŚRODKA KULTURY W GORAJU,
ZESPOŁU SZKÓŁ NR 1 IM. ZAMOYSKICH W SZCZEBRZESZYNI,
MUZEUM REGIONALNEGO W JANOWIE LUBELSKIM,
DOMU KULTURY W JÓZEFOWIE BIŁGORAJSKIM

TWÓRCA PROJEKTU GRAFICZNEGO

FLORENTYNA NASTAJ

SKŁAD

TOMASZ GĄSKA

DRUK I OPRAWA

DRUKARNIA „PETIT. SKŁAD–DRUK–OPRAWA”

UL. TOKARSKA 13, 20–210 LUBLIN

WWW.PETIT.LUBLIN.PL

NAKLAD

300 EGZEMPLARZY

ISBN 978-83-61064-43-5

LUBLIN 2012

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Lubelskie
Smakuj życie!

